

Franc Šetinc

Leto stabilizacije

Letošnjemu letu z vso pravico lahko rečemo tudi leto stabilizacije. Pri tem ne mislimo samo na gospodarsko, temveč tudi na politično, socialno in moralno stabilizacijo, ki tvorijo nedeljivo celoto. Predvsem gre za to, da utrdimo družbeno disciplino in da sprejete ukrepe čimprej uresničimo v praksi. Sicer herno olajšanje in popuščanje bi se nam v tem trenutku hudo morda dalo. Ne smemo dopuščati lažnih dilem, ki nam jih vsiljujejo tisti, ki bi radi korakali po starem. Ne smemo si delati utvar — takšni ljudje so, izmišljajo si vse mogoče, od izgovorov, da sistem ni prav dodelan, da so predpisi preveč birokratski, ukrepi administrativni. S takšno miselnostjo smo imeli nedolgo tega že opraviti, ko so decembra lani, tik pred zamrzitvijo, ustvarili psihozo, v kateri so mnogi dvigovali velike zneske, da bi jim pač zamrzili višja povprečja. Materialna škoda sama ni tako velika, v Sloveniji gre za skoraj 4 stare milijarde, toda neprimerno večje so moralno-politične posledice.

Kaj pravzaprav pomeni takšno ravnanje? Je to objektivno kaj drugega, kot miniranje prizadevanj za utrjevanje družbene discipline? (In to na pragu leta, ki mu pravimo leto stabilizacije...) Povsod na mestu je zahteva, da proti tem miniranjem odločno ukrepamo. Moralno in politično odgovornost za te dogodke nosijo vsi, tudi tisti, ki sedaj nedolžno zavijajo oči, češ da so dvignili povprečje samo v okviru samoupravnih sporazumov. Tudi ti so vedeli, da s svojim ravnanjem spodbujajo pozitivna prizadevanja, akcijo, ki usmerja k varčevanju in stabilizaciji.

Takšnih poskusov bo nedvomno še veliko, v prihodnosti jih bomo morali že v kralj zadržati. Primer za to so vsakakor spekulacijski poskusi reševanja problemov z dvigovanjem cen, ki so že v osnovi naperjeni proti stabilizaciji. Bodi-mo malce navilni in se vprašajmo, čigav interes in logika narekuje tako politiko? Je mar delavci interesa, da se cene stalno dvigujejo in s tem sprožajo plaz veržnih podražitev, ki slej ko prej stopijo prizadevanj njegov žep in razvrednotijo njegovo delo? Je to za-čarani krog, ki le redko prinese prave rezultate, resnično njegov interes, ali pa bi on, če bi lahko enakopravno odločal o tem, glasoval za dolgoročnejske ukrepe, ki nimajo samo navideznih in začasnih učinkov? Izboljšanje produktivnosti, gospodarjenja, boljše organizacija dela, to so poroki uspeha, od katerih se gotovo nihče ne bo obotavljal začasno zategniti pasu, če bo potrebno in če bo to prispevalo k stabilizaciji, s tem pa tudi k večji socialni varnosti. Zdi se, da je skrivanje težav in pomanjkljivosti za zahtevki na zavodih za cene logika posameznih skupin, ki sicer nimajo nominalne oblasti, imajo pa nekaj prave besede v praksi in ki niso nikoli ogrožene. Če smo bolj natančni — vsaj do sedaj njihov standard ni bil v nevarnosti, ker so si ga vedno znali zavarovati s kilometrinami, dnevnici, krediti in podobnimi ugodnostmi. Toda posledaj mora prevladovati interes neposrednega proizvajalca — samoupravljalca in logična posledica tega mora biti gospodarjenje brez zlorab, spekulacij in kršitev predpisov. Nestabilnost in nelikvidnost, to niso razmere, v katerih bi se pozicije delavskega razreda kreple, ugodne so kvečjemu za rast tehnobirokratskih sil, ki bodo, ko jim bomo z bojem za uresničevanje ustavnih dopolnil odvzeli te medij, v katerem se tako dobro počutijo, kmalu ostale brez opore in močnosti razraščanja.

Omenili smo, da se moramo poleg gospodarske zavzetosti tudi za socialno in moralno stabilizacijo. Prvi premiki v tej smeri so že storjeni z ukrepi za zmanjšanje socialnih razlikov, kažejo pa se tudi zahtevni, naj funkcionalni na odgovornih položajih prilažajo svoje premoženje ustreznim komisijam, v krepitvi davčne službe ipd. Izkušnje nas uče, da se ob takšnih ukrepih vedno najdejo posamezniki, ogroženi in prestrašeni, ker so v nevarnosti njihove osebne pozicije, ki skušajo vnesti med ljudi prelah in negotovost. Tudi med delavci potem vznikajo glasovi, da se zavzemamo za družbo revežev. Kako lahko uspe ustvariti takšno družbo? Precejšnjo odgovornost za to nosi pomanjkanje ustrezne politične akcije, ki pušča preveliko vrzel. Ne, nihče, ki si je ustvaril premoženje s poštenim delom, z žulji svojih rok, se ne sme bati; celo nasprotno — vsi ukrepi so storjeni prav v njihovem interesu, zanje, ne proti njim. Premoženje, hiša ali celo skromen vikend, to ne sme postati hipoteka, če je sad dela. Ustvariti moramo takšno ozračje, v katerem poštenih ljudi ne bo strah priznati, kaj imajo, kaj so si ustvarili. Tudi ustava pravi: položaj človeka izvira iz dela in prispevka družbi. Zato je treba razglati vse primere bogatenja, ki niso rezultat dela, to je v interesu večine delovnih ljudi, da račun na tem področju so nevarni samo spekulantom in nepoštenim. Delovni ljudje morajo zato postati zavezniki komisij za ugotavljanje izvora premoženja. Utaje, spekulacije, kršitve, vse je napad na interes delavcev, saj poleg velike moralne škode povzročajo tudi odtujevanje sredstev, namenjenih za urejanje družbenih problemov, se pravi — problemov večine ljudi.

V delovnih organizacijah se v zadnjem času precej ukvarjajo z uvajanjem

FRANC ŠETINC

delavske kontrole, ki je nedvomno pomembna komponenta stabilizacijskih prizadevanj. Nekateri so imeli že takoj na začetku pomisleke ob tej akciji. Kaj je sedaj to, pomeni to nezaupnico samoupravljanju? so se začeli oglašati. V teh varuhih lahko zopet najdemo avtorje teorij z izmišljenimi dilemami, s katerimi bi radi akcijo in revolucionarno pobudo zavili, če že ne onemogočili. Poudariti je treba, da pomeni uvajanje delavske kontrole krepitev samoupravljanja, saj mu s tem dajemo vsebino, ki bi jo že davno morali imeti. Doseči torej hočemo, da bi delovni človek dobil elemente za odločanje, informacije za kontrolo nad izvajanjem pomembnih poslovnih odločitev, nad razpolaganjem z družbenimi sredstvi, odnosi s tujimi partnerji... To, ali so v kolektivih razmere, ki bodo omogočale obogatitev samoupravljanja brez posebnih organov ali pa bo treba te organe šele ustanoviti, je stvar ocene posebne situacije v delovni organizaciji, stopnje njene samoupravnosti itd.

Mislím, da tudi pri drugih akcijah, ki so stekle ali pa še bodo, ne bi smeli ostajati le pri besedah. Dovolj je razprav o tem, kaj bi bilo, če bi... kako bi delali, če ne bi itd... To, koliko bi prihranili, če bi zmanjšali materialne stroške, koliko bi več zaslužili, če bi za toliko in toliko odstotkov povečali produktivnost, so sicer nadvse zanimivi podatki, toda čas je, da naposled preidemo od tega poučevanja in statistike k delovanju, da oni sami izdelajo programe varčevanja, vpete v celoto gospodarjenja. Ob tem si lahko priključimo v spomin akcijo »Plamen«, kjer se je pravzaprav akcija za varčevanje začela. Mnogi so to pobudo pozdravljali, toda pojavljali so se tudi številni pomisleki, zaradi katerih verjetno akcija ni uspela tako, kot bi morala. Ali je koga pri vsem tem motil predlog za ustanovitev stabilizacijskega sklada? Navsezadnje, zakaj ne bi pri snovanju akcij začeli v obratnem redu, od spodaj navzgor, od delovnega kolektiva na vso družbo? Uspeh take akcije je že vnaprej zagotovljen, ker prihaja iz množice in ima v njih tudi oporo, zato, ker so pobudniki hkrati tudi poglavitni nosilci akcije.

Tako je tudi z akcijo za gradnjo delavskih stanovanj. Tudi tu, na tem področju je že zadnji čas, da prenehamo z govorjenjem, češ treba je, morali bi... Bojšeče prenesimo tja, kjer je denar in kjer so tudi stanovanja, premakniti odločanje od ozkih skupin k tistim, ki so za reševanje stanovanjskega vprašanja najmočnejše zainteresirani. Za tako akcijo je potreben realizem, ne tako bo akcija stekla. Vemo, da prispevka za stanovanjsko gradnjo ne moremo preveč zviševati, zavedamo pa se tudi izredno perečega pomanjkanja stanovanj. Razumljiva je nestrpnost med prizadejanci, saj vse razprave o tem pomembnem vprašanju vse predložitve ostajajo na ravni suhega verbaliziranja in filozofiranja. Nihče naj ne odloča namesto njih, tudi pri tem, kakšna stanovanja naj bodo, ali bomo gradili razkošne unike, ali tipizirane objekte, mora imeti zadnje besedo delavec, ki se sedaj s številno družino že dolga leta stiska v vlažnih izbah, ker cene stanovanj ne kajkrat presegajo njegov žep...

Stabilizacija bo letos resnično morala steti, ali pa jo bomo tudi speljali, je odvisno od tega, če bomo upoštevali vse njene razsežnosti in ovire, ki se bodo pri tem pojavljale. Pred nami je ena fronta in zmaganje na njej pomeni odstraniti vse tisto, kar se nam že sedaj, na začetku postavlja po robu. Premagati moramo vse tiste, ki želijo ločevati gospodarsko od družbene stabilizacije, sicer se bodo stvari vrstile v stare tokove, ki se lahko kaj hitro ustavijo v mrtvih rokavih.

Delavec kot gospodar

France Popit: Delavske univerze morajo pomagati delavca usposabljanje za to, da bo znal razpolagati s svojim presežnim delom

Zveza delavskih univerz Slovenije je 9. in 10. februarja pripravila seminar, na katerem se je (poleg drugih odgovornih političnih osebnosti) tovariš France Popit, predsednik CK ZKS, pogovarjal z direktorji in strokovnimi sodelavci delavskih univerz o aktualnih političnih vprašanjih in nalogah, posebej pa še o pogledih na nekatera ključna vprašanja delavskih univerz. Povzemamo nekaj misli iz njegovih izjav.

Ne smemo si delati utvar, da se z nekaterimi spremembami, posameznimi in drugimi, po 29. selj CK ZKS dajo stvari same po sebi rešiti, ker imajo svojo osnovo v naših proizvodnih in ekonomskih odnosih. Vendarle mislim, da smo v relativno kratkem času ustvarili pogoje za to, da bi lahko dosegli napredek tudi glede utrjevanja socialistične samoupravne pozicije delovnega človeka. S tem seveda ni rečeno, da so premagani odpori proti prevladujoči vlogi in položaju delovnega človeka, delavskega razreda. Ti so sicer potisnjeni ob stran v sedanjí idejnopolični sferi, vendar pa je treba upoštevati, da imajo svojo družbenoekonomsko podlago. Zato moramo spodrezati materialne korenine in izvor te tendence. Boriti se proti tehnokratizmu, elitizmu, birokratizmu, etatizmu itd. in vsemu, kar se rojeva iz tega, pomeni preseči stanje, v katerem ni imel tisti, ki ustvarja presežno delo, možnosti oziroma pozicije, da bi sodeloval pri njegovi delitvi. Gre za to, da bo delovni človek razpolagal s svojim presežnim delom na vseh ravneh — na ravni delovne organizacije, komunne, republike in federacije. Če bomo tu uvrstili pozicije delovnega človeka, bodo precej omejene nasprotno sile in tendence, s katerimi smo imeli opravka v preteklosti.

Veliko opravljenega, naloge še večje

Ne delamo si iluzij, da bo s tem konec tehnokratizma, birokratizma in vseh mogočih aizmova, saj se dobro zavedamo, da bo to stvar naporne in dolgotrajne bitke. Poleg ustavnih sprememb, poleg spremenjene pozicije in vloge delavskega razreda bo to odvisno zlasti od zavesti in osveščenosti samega delavskega razreda. Mislim, da je prav na tem področju zelo pomembna vloga delavskih univerz. Zdi se mi, da bi morale delavske univerze, program delavskih univerz, izhajati prav iz te zahteve, da moramo strokovno in družbenopolitično usposabljanje delovnih ljudi za to njihovo funkcijo in jim pomagati, da se bodo zavedali svoje razredne vloge v družbi. Kot vem, so delavske univerze v preteklosti, oslanjajoč se na razredno tradicijo DU, opravile obilico dela, o čemer govorijo podatki o dosežkih ob relativno majhni personalni zasledbi. Mislim, da je opravljeno veliko delo, posebno še, če upoštevamo neurejene in skromne razmere, v katerih te ustanove delujejo, in pa precejšnjo odvisnost družbenopolitičnega faktorja, ki bi moral biti osnovni usmerjevalec in pobornik akcij delavskih univerz. Pri uresničevanju nalog, ki jih tudi zakon nalaga delavskim univerzam, je treba dosledno predvsem to, da bodo angažirane vse družbenopolitične sile.

Mislím, da moramo še toliko bolj ceniti delo delavskih univerz predvsem zaradi tega, ker se je ta dejavnost odvijala v zadnjem času za DU neugodni politični atmosferi, ne samo v družbenih, ampak tudi v de-

FRANCE POPIT:

Ko govorimo o delavski kontroli, mislimo na to, kako bi čimbolj in čim enostavneje omogočili delavcu obvladovati tiste elemente, s katerimi bi lahko zasledoval rezultate gospodarjenja in seveda vplival tudi na gospodarske odločitve

lovnih organizacijah. Delavske univerze so same čutile vpliv tehnokratskih — managerskih sil, ki so delovale v tej smeri, da se celotna njihova aktivnost zoži na priučevanje delovnega človeka za delovno mesto. Priučiti človeka za delovno mesto zahteva tudi kapitalizem.

Odgovornost delavčevega odločanja

Če bi se aktivnosti delavskih univerz zredicirale samo na to, potem bi DU ne upravičile svojega poslanstva. Poslanstvo delavskih univerz temelji predvsem na združevanju proizvodne in družbenopolitične pozicije delovnega človeka v tem, da bo delavski razred postal subjekt politike in družbenih procesov pri nas. To pa je velika zahteva, ki se postavlja pred delovnega človeka, pri čemer mislim predvsem na delavca, ki se mora zavedati svoje vloge. To pomeni, da mora delavec znati razpolagati s pogoji, sredstvi in z rezultati svojega dela ne le v svoji delovni organizaciji, am-

pak tudi v svoji komuni, republiki in federaciji. Prav tako je pred delovnim človekom danes velika naloga, ki je hkrati tudi družbenopolitično naloga družbe v celoti: zagotoviti stabilizacijo našega gospodarstva, in to v obdobju, ko v svetu zmaguje tehnična revolucija, ki ji moramo slediti. To seveda zahteva od našega človeka večjo strokovnost, družbenopolitično in kulturno znanje in razredno osveščenost.

Kot vidim se v delavskih univerzah zahtevajo vprašanja, ali je važnejše strokovno izobraževanje ali važnejše družbenopolitično. Mislim, da ni mogoče ločiti eno od drugega. Ena in druga je med seboj povezana in o tem ne more biti dvoma. Naučiti moramo delovnega človeka, da se bo znal usposobiti in organizirati za proizvodne naloge in za svojo družbeno vlogo, za svoj položaj v proizvodnoekonomskih odnosih; usposobljen mora biti za to, da bo mogel zasledovati, kako se formira njegovo presežno delo, in da bo znal tudi sodelovati o načinu njegove uporabe.

Usklajanje ožjih in širših interesov

Precej govorimo o delavski kontroli. To nekateri jemljejo le kot vprašanje institucionalizacije oziroma formalno pravne reguliranja sprememb v statutih delovnih organizacij. Vedo smo bili prepričani, da je delavska kontrola način, preko katerega naj imajo delavci vpogled v rezultate gospodarjenja. Ko govorimo o delavski kontroli, mislimo na to, kako bi čimbolj in čim enostavneje omogočili delavcu obvladovati tiste elemente, s katerimi bi lahko zasledoval rezultate gospodarjenja in seveda tudi vplival na gospodarske odločitve. Gre za pozicijo, ki jo ima delovni človek v razpolaganju s presežnim delom; tudi njega moramo naučiti in usposobiti, da bo znal zasledovati, kako se formira dohodek, kateri so tisti elementi, ki vplivajo na dohodek itd., da se bo znal v svojem lastnem in družbenem interesu čim bolj aktivno vključiti v proizvodnoekonomski proces. Imamo nekaj občutkov, češ da so marsikateri delavci orientirani samo na delitev dohodka. Te funkcije, ki jo ima delavec glede delitve dohodka na osebne dohodka in na razširjeno in družbeno reprodukcijsko, seveda ni mogoče ločiti od tega, kako do dohodka priti. To pa je vprašanje delavčeve strokovne usposobljenosti, njegove kulturne in splošne ravni. V boju za utrjevanje lastne družbene pozicije mora spoznati tiste sile in izvore teh sil, ki delujejo proti njemu. Tem silam in tendencam, ki bodo seveda še dolgo prisotne v naši družbi in ki bodo še dolgo onemogočale popolno afirmacijo delovnega človeka, se bo lahko le tako upiral. Prav tako bo z razvojem političnega sistema v smeri delegatskega sistema, sistemske neposredne delavske demokracije važno, kako bo delovni človek znal usklajevati svoje ožje interese z interesi svojega podjetja, svoje krajevne skupnosti, svoje komunne, svoje stroke in s splošnimi družbenimi interesi. Mislim, da je tudi tu ena izmed pomembnih nalog, kako delovnega človeka usposobiti za to, da se bo znal v teh problemih in jih znal obvladovati.

To je nekaj takih vprašanj, ki bi morala biti predmet družbenopolitičnega osvoboditve in usposabljanja delovnega človeka, da bo lahko zavestno opravljal svoje delo, da bi s tem bil bolj produktiven in da bi si znal najti svoje mesto v prozvodnoekonomskem odnosu. To bi morali

Nadaljevanje na 16. strani

Za konec tedna

Sobotna priloga

Avugst Pudgar
OD DEJNOSTI
DO NEUTRALNOSTI
Odmevi na vietnamskem obrobju

Andrej Inkret
LOJZE KOVAČIČ
Portret tedna

Jože Horvat
MANJ RAZVITI
ZEMLJEVID
Podatki za morebitno obsežnejšo kulturno akcijo

Janez Mesesnel
PLEŠOČI DERVIŠI
Slikarju v spomin

Ivan Lapajne
PLANIRANJE
POGOJ SKLADNEGA
RAZVOJA
Razmišljanje

Ivan Vidic
SVEČA, ELEKTRIKA
IN ROMANTIKA
Energetske zagate

Jože Petek
DOLGA POT DO MESA
Preskrba

Marjan Tepina
PROSTORSKI RAZVOJ
SLOVENIJE
Kaj dovoljujejo specifičnosti našega nacionalnega prostora

Peter Breščak
STUBIŠKI MOZAIK
Marginalije k hrvaško-slovenskemu kmečkemu uporu

Matjaž Medvedšek
SREDNJEVEŠKA
INKVIZICIJA NA HAITIJU
Latinskoameriška retrospektiva 1972

Marjan Sedmak
SMRT V MILANU
S popotovanja po Lombardiji

Stjepan Šaubert

Ljubo doma, kdor ga ima

Da, kdor ga ima. Premnogi ga nimajo. Tem je ta rek po eni strani tuj in odmaknjen, po drugi pa izraz želje in upanja.

Skoci okno svojega stanovanja vidim barokarsko naselje. Poleti je tam polno otrok. Zdaj je pusto. Mrzlo je. Nepriljetno. Verjetno jim niti v bližini peči ni dovolj toplo. Večina teh barak nam je ostala iz medvojnih ali prvih povojnih let. Stare so in dotrajane. In bolj so stare, več ljudi je naličenih v sobo, v prostor, ki je postavljen na posteljo, da bi v tem svojem prostoru imeli naslonjaki. Tak starinski, z visokimi naslonjaki za glavo in roke. Verjetno se podzavestno želijo maščevati za dolgoletno sedenje na razmajanih klopih, za spanje v nabityh spalnicah brez stolov. Takrat ni šlo drugače. Toda nekaterim tudi danes ni drugače. Meni pa je.

Vedno, ko vidim in doživim stanovanjsko revščino okoli sebe, se mi porodi vrsta vprašanj. Zal več vprašanj kot odgovorov. Med ljudmi, ki nimajo stanovanj, ki živijo v nevarnih, neprimernih, da celo nevarnih stanovanjskih razmerah, so tudi moji vrstniki. Se pravi, da približno toliko let kot jaz tudi delajo. In upajo na bolje. Nekateri tudi deset in več let. Vsi pa smo člani iste družbene skupnosti in vsi soustvarjamo naše skupne življenjske razmere. Med temi, ki nimajo stanovanja, so tudi kvalificirani delavci. To sem bil tudi jaz, ko sem dobil stanovanje. Toda jaz imam stanovanje, ta moj neznan tovariš pa ne. Kaj sem jaz naredil pametnega, da sem ga dobil, in kaj ta moj tovariš ne. Vendar denar potrebujemo. Toda stanovanje ni le potrošna roba. Glede stanovanja je potrebno z veliko mero realnosti upoštevati tudi socialne elemente. Zaradi tega smo si rekli, da je treba socialno s korekcijo stanarin združeno pomagati tistim družinam, ki niti cen ne zmorejo plačati. Zlasti sindikalne organizacije so se okoli tega močno angažirale. To je tudi normalno. In kje smo zdaj? Mislim, da večina z mešanimi občutki čaka, kaj bo. Stanovanja bodo na novo točkovana in to bo podlaga za nove, višje stanarine. Kako pa bo s subvencioniranjem? Tudi to bo. Toda kako, koliko, komu? Kakšne ekonomske in socialne premike bo povzročilo? Zase mejnina, da sem vsaj povprečno informiran državljani in vendar moram reči, da prav natančno ne vem. To ni dobro. Takšne spremembe morajo biti zelo javno povedane. Namen in posledice niso zanimive le v načelu, temveč in predvsem v svoji praktični uresničitvi.

Se en vir denarja moramo vzeti pod lupo. Cene gradnje. Od urbanističnega planiranja, preko urejanja zemljišče do gradbene operative. Ne strinjam se s tem, da enostavno razglasimo načelo strokovnih stanarin in pika. Ali bomo vedno priznali vse stroške? Tudi tiste, ki nastajajo zaradi monopola ali za-

posledica je, naj bi taisti delavec po drobni in navidez komaj opazni reorganizaciji v podjetju postal član drugega kolektiva. In se ena posledica: v tem primeru mu niso dolžni dati stanovanja. Genialna! Toda nepošteno, nečloveško. Zakaj, ko je delal let čaka, naj se ponovno postavi v vrsto in čaka. Kako hitro? Verjetno toliko, da se bo spet kak upravniki delavcev v podjetju domislili novega trika. Ali zaradi tega hodimo v šole, da potem svoje poznavanje elegantnih pravnih form uporabimo zoper svoje sodelavce?

Že nekajkrat smo menjali stanovanjsko zakonodajo. Nekateri spremembe so povzročene z razvojem družbenoekonomskih razmerij, vse pa imajo in morajo imeti za cilj, da stanovanjska problematika ne bo v nedogled tako pereča. Enostavno rečeno: potrebujemo več stanovanj. Zaradi tega potrebujemo več denarja — in cenejšo gradnjo. Glede denarja se ravnamo s sporazumi in z dogovori odločamo o višjih prispevkih in, tako kaže, ni bojazni, da v bodoče stanovanjski skladi ne bi bili bogatejši. Toda to je le en vir. Drugi vir je v stanarinih. Prejeto so. Druga so nižje. Vendar denar potrebujemo. Toda stanovanje ni le potrošna roba. Glede stanovanja je potrebno z veliko mero realnosti upoštevati tudi socialne elemente. Zaradi tega smo si rekli, da je treba socialno s korekcijo stanarin združeno pomagati tistim družinam, ki niti cen ne zmorejo plačati. Zlasti sindikalne organizacije so se okoli tega močno angažirale. To je tudi normalno. In kje smo zdaj? Mislim, da večina z mešanimi občutki čaka, kaj bo. Stanovanja bodo na novo točkovana in to bo podlaga za nove, višje stanarine. Kako pa bo s subvencioniranjem? Tudi to bo. Toda kako, koliko, komu? Kakšne ekonomske in socialne premike bo povzročilo? Zase mejnina, da sem vsaj povprečno informiran državljani in vendar moram reči, da prav natančno ne vem. To ni dobro. Takšne spremembe morajo biti zelo javno povedane. Namen in posledice niso zanimive le v načelu, temveč in predvsem v svoji praktični uresničitvi.

Se en vir denarja moramo vzeti pod lupo. Cene gradnje. Od urbanističnega planiranja, preko urejanja zemljišče do gradbene operative. Ne strinjam se s tem, da enostavno razglasimo načelo strokovnih stanarin in pika. Ali bomo vedno priznali vse stroške? Tudi tiste, ki nastajajo zaradi monopola ali za-

radi tekmovanja med arhitekti, kdo bo imel lepši spomenik? Ali bomo plačali vsako produktivnost industrije gradbenega materiala in izvajalcev? Vse to namreč vpliva na ceno in na to, koliko stanovanj bomo dobili za denar, ki pa se tako težavo dajemo in zaračujemo. Se danke razlike v cenah pa so zelo velike. Novomeški podatki so tako prijetni in skoraj nenavadni, da bi bilo zelo koristno z njihovim receptom postreči pristojnim tovarišem tudi marsikje drugje v Sloveniji. Če ne, bomo za več denarja imeli navsezadnje enako število stanovanj in enako ali še več problemov.

V stanovanjskem gospodarstvu je logika, bolj ko se je dejanska oblast nad urejanjem teh vprašanj oddaljevala od delavcev, manj smo bili učinkoviti, manj racionalni in manj stanovanj smo zidali. Zaaj ustnavljamo stanovanjske interese skupnosti. Te morajo obvladati nad tem področjem. V njih naj dobe prvo besedo tisti, ki imajo največje stanovanjske probleme. Premalo bo storjen, če bodo le upravljali z denarjem in če bosta urbanizem in projektiva ostala na piedestalu nedotakljivosti. Postati morajo servis stanovanjskih interesnih skupnosti. Le tako se bomo izognili nevarnosti, da bomo čez čas zopet malo zidali za veliko denarja.

Zdaj v vrsti jugoslovanskih mest doživljamo svojvrsten revolt nad dosedanjim stanjem skozi akcije za gradnjo stanovanj za delavce. To je dejansko elementarna investicija delavcev, ki hočejo demonstrativno spremeniti razmere v katerih so vedno povlekli krajši kiti. Pri tem bi morali kaj odpraviti in močni nesporazum. To niso in ne smejo biti delavskega stanovanja, ki bodo cenejša zaradi slabše gradnje in zaradi neopremljenosti. To so stanovanja za delavce, ki jih organiziramo adamo z izdatkejo solidarno podporo, upoštevajoč dogovorjene normative kvalitete in opremljenosti. Cenejša morajo biti ne le zaradi družinskih sredstev, temveč tudi zaradi tega, ker naj vsi od projektanta do zadnjega izvajalca položijo karte na mizo. Kalkulacije in cene morajo biti javne. Projektira, organizira in zida naj tisti, ki je cenejši.

Stanovanj ni dovolj. Dokler jih ne bo, bodo problemi in zaradi tega je potrebno veliko pozornosti, da ne prihaja do zlorab. Rešitev pa je le v večji gradnji in v ukrepih, ki jo bodo zagotovili.

Razredne pozicije izobraževanja

France Popit: Dolžnost komunistov v sindikatih in drugih organizacijah je obravnavati naloge delavskih univerz

(Nadaljevanje s 15. strani)
upoštevati ob programiranju aktivnosti delavskih univerz, to bi tudi sicer moralo obseževati družbenopolitično vzgojo delovnega človeka.

Ce pogledamo, kakšna je bila družbeno-ekonomska vzgoja na DU, zakaj je odprlo naročanje tega dela pri delavskih univerzah, imam vtis, da je ta dejavnost vsebinsko nekoliko preveč formalizirana, da obravnava družbeno vprašanja vse preveč le s formalno-pravnega vidika. Seveda je važno tudi to, da ljudje vedo, kako so sestavljeni delavski sveti, kako se volijo, kakšne so pristojnosti npr. upravnega odbora itd., premalo pa se slušatelj usposablja, da bi se videli v proizvodnem ekonomskem odnosu in da bi bili sposobni obnašati kot gospodarji. Vtis imam, da je družbenopolitična vzgoja pri delavskih univerzah zelo improvizirana. V tem pogledu morate iti naprej in si prizadevati, da delavca usposobite za uresničevanje družbenopolitične funkcije, ne pa da mu dajete le informacije. Morda je moj vtis napačen, vendar bi želel, da ne ostajate le pri predavanjih, ampak da naučite ljudi samoupravnega ravnanja in da preverjate učinke izobraževalnega dela, da bi videli, ali so si pridobili potrebno znanje in kaj naj bi storili za večjo učinkovitost izobraževanja. Pri tem so gotovo velike težave s predavatelji, s samo organizacijo delavskih univerz itd.

Prav tako se mi zdi, da je družbeno politična vzgoja preveč orientirana le na vodstveni kader, na partijska, sindikalna in druga vodstva, čeprav je naloga družbenega usposabljanja mnogo širša. Prav bi bilo, da bi sindikati večkrat napravili oceno nivoja strokovne in družbenopolitične ter kulturne usposobljenosti kolektivov in potem na tej podlagi gradili zahteve in programe usposabljanja. Izobraževanja in osveščanja. Manjkajo take ocene. Ker pa ocen ni, se potem stvari jemljejo precej formalistično; enostavno dajo določeno finančno vsoto, za katero naj delavska univerza organizira toliko in toliko predavanj. Mislim, da bi bilo zelo koristno razčistiti ta vprašanja s tistimi komunisti, ki delajo v sindikalnih organizacijah. Pred nje moramo postaviti zahtevo, da bodo permanentno spremljali in analizirali nivo družbene, strokovne in kulturne usposobljenosti kolektivov ter na tej podlagi ugotavljali, kaj bi bilo treba storiti.

Politične naloge do izobraževanja

Jasno je, da mora biti vzgoja na DU družbeno angažirana, da mora izhajati iz razrednih pozicij, zato morajo biti pri programiranju prisotni družbenopolitični faktorji, sindikati in zveza komunistov. Sindikat bi moral postati temeljni nosilec skrbi za razvoj, utrditev in fizionomijo delavskih univerz. Brez tega ne bo šlo. Če vi v delavskih univerzah ugotovljate, da ste na prekretnici, potem je razlog v tem, da so družbenopolitični faktorji bili pre malo prisotni pri delu delavskih univerz. Preko sekretariata CK ZKS nameravamo zahtevati, da komunisti, ki delajo v sindikatih, postavijo na dnevni red stanje delavskih univerz in da o tem razpravljajo in ukrepajo tudi druge organizacije, ki so neposredno povezane z delom delavskih univerz (družbenopolitične skupnosti, prosvetni faktorji itd.).

Nujno je, da se postavi ta problem pred

forume tudi zaradi verifikacije delavskih univerz. Kot vidimo, bodo osrednja vprašanja, ki se postavljajo v zvezi z verifikacijo: izgrajevanje koncepta, družbene in programske fizionomije, kadrovske organizacijskega razvoja delavskih univerz in pa financiranja, kar je treba čimprej razčistiti.

Imam vtis, da v delavskih univerzah delate še zmeraj preveč improvizirano in da je v zvezi s tem upravičena zahteva, naj delavska univerza postane trdnjši, stabilnejši in trajnejši sestavni del vzgojnega izobraževalnega sistema. Gotovo je ta problem povezan s kadrovsko sestavo, s financiranjem, z organizacijo in tako naprej. Ne zanikamo, da so razlogi za neustrezno stanje, moramo pa vendarle stremeti za tem, da bomo delavsko univerzo formirali tako, da bo predstavljala stalen člen v sistemu vzgoje in izobraževanja zaposlenih.

Ko govorimo o strokovnem izobraževanju, mislim, da bi se morali bolj potruditi, da bi odpravili zastarele poglede na izobraževanje odraslih. To je gotovo povezano tudi z andragoškim usposabljanjem ljudi, ki izobražujejo odrasle. Pri nas pravzaprav nimamo ustanov, ki bi dajale to znanje. Delavske univerze so, kot sem informiran, same marsikaj storile za usposabljanje andragoških kadrov. Zato bi bilo gotovo treba misliti, kaj bi lahko delavske univerze napravile, da postanejo centri za usposabljanje tistih kadrov, ki delajo ne samo v okviru delavskih univerz, temveč tudi v drugih institucijah, ki imajo opravka s strokovnim usposabljanjem starejših.

Delavske univerze potrebujejo sodobne prostore

Eno od aktualnih vprašanj je osnovno splošno izobraževanje odraslih. V gospodarstvu imamo 60 odstotkov zaposlenih, ki nimajo dokončane osemelitve, kar je seveda velik deficit naše družbe in bi ga bilo treba čimprej odpraviti. Mislim, da bi tudi delavske univerze lahko vplivale, da bi se predpisi glede izobraževanja v tej smeri spremenili in olajšali doseganje starejših ljudi, upoštevaje njihove posebnosti v primerjavi z mladimi ljudmi, in da bi zagradili odraslim primeren način izobraževanja.

Najbrž bi se dalo v dejavnosti delavskih univerz še marsikaj spremeniti, razviti širšo iniciativo in domiselnost, da bi se približale razumljivim človekovim potrebam. Pri tem mislim na usposabljanje ljudi za mnoga opravila, ki so v življenju potrebna in koristna. Nekaj tega sicer je, kot so na primer, gospodinjstvo in podobni tečajji, vendar je to vse preveč na nivoju potreb patriarhalne družine, ne pa moderne industrijske družbe.

Delavska univerza je tudi eno od primernih mest, na katerih bi lahko organizirano posredovali kulturne potrebe delovnega človeka in mu omogočili amatersko dejavnost v raznih kroških (literarnih, upadajajočih itd.).

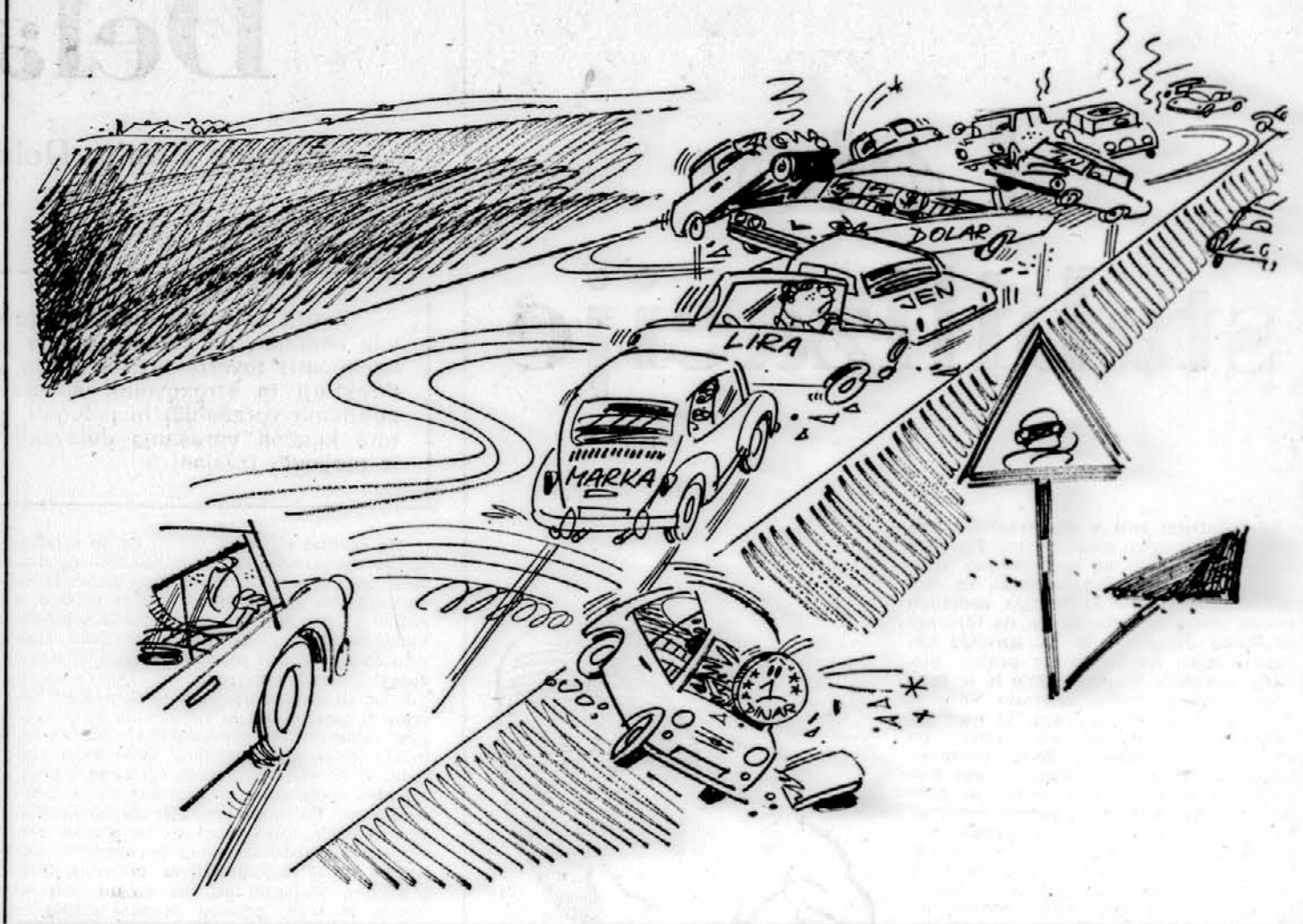
Ko govorimo o utrjevanju delavskih univerz, bi se bilo potrebno postaviti na stališče, da delavska univerza ni samo organizator, ampak tudi kvalificiran izvajalec izobraževanja. Delavske univerze so mnogo storile na raznih področjih izobraževanja,

kot je učenje tujih jezikov, pridobivanje kvalifikacij, omogočile so ljudem, da naredijo osnovno, srednjo ali višjo šolo itd.

To vse je gotovo izrednega pomena. Menim pa, da bi bilo potrebno tudi na drugih področjih družbene in druge aktivnosti omogočiti, da se položaj delavskih univerz sistemsko uredi, za kar so v prvi vrsti potrebni stalni kadri, stalni strokovnjaki. Tako bodo delavske univerze lahko zares postale sestavni del našega izobraževalnega sistema, da ne bodo samo improvizirane in prehodno reševale izobraževalnih potreb odraslih. Takša orientacija pa je odvisna od materialnih osnov, tehnične opremljenosti, kadra, financiranja, prostorov itd., ki jih delavske univerze lahko rešijo samo z angažiranjem zunanjih faktorjev.

Mislim, da bi bilo prav, da bi se sindikati zavzeli za izgradnjo osnovne adaptacije zgradb, ki bi rabile dejavnosti delavskih univerz, vsaj v večjih industrijskih centrih. Sicer delavske univerze ne bodo mogle opraviti velikih nalog, ki jih narekujejo potrebe. Absurdno je, da delavski razred, ki je na oblasti, nima svojih zgradb za specifične izobraževalne institucije, ki bi ustrezale sodobnim standardom, nalogam in potrebam. Zato bi bilo potrebno čimprej izdelati tipski projekt sodobne delavske univerze in angažirati sredstva za izgradnjo.

Marjan Bregar: VERIŽNO TRČENJE

Družbeni razvoj

Formula o glavnih nosilcih

Raziskovalna sfera — eden izmed petih členov sklenjenega inovacijskega sistema

Ko smo morali prejšnjo soboto v uvodni osvetlitvi slovenske raziskovalne sfere ugotavljati, da sodimo (ob neintegriranem gospodarstvu) po naložbah v raziskovalno delo med najslabše evropske dežele, da smo po objektivnih mednarodnih merilih raziskovalno nerazvita dežela, »ki svoje razvojne strategije ne gradi na raziskovalnem delu.« in ko smo omenjeno raziskovalno zaostalost dokazovali z več neposrednimi podatki ter obenem izrekli znano resnico, da sta raziskovalna sfera in gospodarstvo enotno področje, področje družbenega razvoja, seveda še zdaleč nismo povedali vsega, kar bi morali, če bi hoteli zares temeljito ožarčiti trenutni položaj slovenske raziskovalne sfere v družbi.

Tako bi, na primer, mogli še zapisati, »da«, kot se je izrekel sekretar ljubljanskega univerzitetnega komiteja Gojko Stanič, »inovacijski procesi in upravljanje v združenem delu niso urejene stvari in da je po eni strani precejšen kos slovenskih raziskovalnih naporov odtegnjen potrebam prakse, po drugi strani pa v proizvodnih delovnih organizacijah še naprej razvijajo star, nesodoben način dela, kupujejo zastarele licence itd. Prav tako so primeri, da iznajdejo raziskovalci nove rešitve, jih izdelajo do ustreznih stopnje, nato pa zmanjka denarja in tudi kadrov, s čimer bi prišli do popolnega, končnega izdelka.« Gojko Stanič je tu za primer omenil originalno rešitev telefonske centrale in Iskra, ki pa ni imela ne denarja ne primernih kadrov, da bi stvar izpeljala do konca. »Spričo tega«, je rekel, »se del naših raziskovalnih rezultatov sklene prej v inozemstvu kot pa doma.«

Sektorska logika

Nujno pa moram semkaj postaviti tudi sicer splošno, a za poznejši razvoj »dogodkov« zelo pomembno oceno sedanjega stanja raziskovalne sfere, zlasti družbene organiziranosti raziskovalnega dela v Sloveniji, ki jo je podal Rasto Mačusa, član komisije za raziskovalno delo gospodarske zbornice Slovenije.

»Podoben« je povzel, »kot v drugih družbenih sektorjih naše družbe, je za današnje stanje na področju družbene organiziranosti raziskovalnega dela značilno, da prevladuje sektorska logika, zakrita za »samoupravnostjo« določenega družbenega segmenta. Ker ni ustreznih integracijskih mehanizmov, prihaja zaradi tega z družbenega stališča do vrste suboptimacij.«

To torej pomeni, da posamezna zdaj neintegrirana in razdrobljena področja družbenega razvoja kot ko, vzemimo za primer, industrija, raziskovalna sfera v ožjem oziru čistem smislu, pa univerza v pedagoškem smislu in tako naprej razvijajo svojo logiko in na podlagi te logike ustvarjajo tako imenovane suboptimacije, ustvarjajo ali sprejemajo znanje, katerega družbeni učinek je merjen zgolj s stališča sektorja, v katerem je nastal. Ako pojasnjujemo še naprej, potem pravimo, da gre pri suboptimaciji za ustrezen, vzemimo, raziskovalni rezultat, ki je lahko s stališča znanosti ali s stališča financ dober, najboljši za področje, na katerem je nastal ali se pojavil, vendar pa tu niso upoštevane širše posledice njegove uporabe, na primer, ni upoštevano, ali je družbeno okolje takšno, da zmora ta rezultat uporabiti, vsrkati, predelati. V najboljši znanosti in tudi preprosti, obrabljani primeri moremo posledice razloženih sektorskih suboptimacij opazovati tudi na ekološkem področju.

Fo besedah Rasta Mačusa obravnavamo v Sloveniji raziskovalno sfero pretežno kot nekakšno »kulturno infrastrukturo« dejavnost ter sprejemamo pri tem mehanistični koncept, po katerem že samo gojenje raziskovalne sfere vodi do hitrejšega družbeno-ekonomskega napredka.«

Kaj po vsem tem napraviti, kako raziskovalno sfero kot opako položiti v stavbo slovenskega družbenega razvoja, kako napraviti tako, da bomo lahko mirno govorili o tem, da je Slovenija dežela, ki svojo razvojno strategijo gradi na raziskovalnem de-

lu? Integrirati, strokovno okrepiti, plačati? Da, bi mogli odgovoriti v največji splošnosti in v eni sapi. V posameznostih pa kažejo te stvari približno takšen videz (nava jama Gojka Staniča):

»Če analiziramo naš inovacijski proces, potem bi bilo treba rešitve videti, prvič, v tem, da bi bistveno povečali število strokovnih kadrov na vseh področjih, zlasti pa na tistih področjih, kjer se ukvarjajo z razvojnimi vprašanji, to je tako znotraj delovnih organizacij, kakor tudi v sami raziskovalni sferi. Pozornost je treba posvetiti vodstvenim kadrom, in to prav tako na vseh področjih. Usposobiti jih je treba v tem smislu, da bodo v svojem dnevnem obnašanju bolj izrabljali ustvarjalno delo. Kadrovske je treba okrepiti razvojne službe v podjetjih. Strokovni kadri morajo tu doseči znanstveni nivo, da bodo sploh sposobni komunicirati z raziskovalnimi organizacijami. Vso državno in samoupravno strukturo je treba usposobiti, da bo znala ugotoviti svoje lastne raziskovalne potrebe, da bo znala naročiti ustrezne raziskave, da bo znala oceniti rezultate raziskav in da bo zmogla te rezultate uporabiti. To velja za politične organizacije, kar zadeva družboslovne raziskave, in velja za podjetja, kar zadeva tehnološke postopke, to je nakup licenc, prisvajanje novih postopkov in drugo.«

Vse to pa je mogoče doseči, po mnenju Gojke Staniča tako, da podpiramo integracijske procese v gospodarstvu, in to v tem smislu, da bi do integracij prihajalo tudi zavoljo boljše izrabe raziskovalnih kadrov in kapacitet. »To pa se mora«, je poudaril sogovornik, »dogajati čim bolj v okviru Jugoslavije, ali pa tudi v širšem obsegu, v okviru mednarodnega sodelovanja.«

Začuden

Enako je treba v tem smislu doseči tudi integracijo raziskovalnih institucij. Razvijati moramo sodelovanje med univerzo in samostojnimi raziskovalnimi zavodi in inštituti. Ob tem velja opozoriti, da imamo v Sloveniji samostojne raziskovalne institute, zlasti na univerzi, v katerih delajo trije ali največ štiri raziskovalci, kar so z ustreznim začudenjem nedavno tega opazili tudi eksperti OECD med svojim študijskim obiskom pri nas.

V taki integracijski zvezi se po sodbi Gojke Staniča prav tako pojavlja velenik, ki neizpodbitno opozarja, da se bo treba v okviru Jugoslavije dogovoriti tudi za delitev dela na nekaterih znanstvenih področjih (kar bi poleg racionalnega prineslo tudi ugoden finančni učinek, ker bi mogli sprostiti nekaj financ).

Nadalje bi morali, kot pravi sobesednik, doseči tudi to, da bi slovenske raziskovalne institucije svoje programe prilagodile potrebam družbe in da bi, če je to nujno, tudi svojo dosežanjo dejavnost preusmerile tako, da bi se tako rekoč staknili z družbeno tehnološko prakso. To pa po mislih Gojke Staniča ne velja zgolj za raziskovalne institucije in raziskovalce, ki se ukvarjajo z aplikativnimi raziskavami, marveč velja tudi za fundamentalne raziskovalce, ki se naj temu procesu pridružijo specifično, kot svetovalci na primer, kot tisti, ki se znanjajo z novimi postopki.

Zelo jasen in neposreden je bil v prostoru pričujočega razpravljanja prof. dr. inž. Janez Peklenik, predstojnik katedre za

tehnično kibernetiko na ljubljanski fakulteti za strojništvo, človek, ki se zelo zavzema za to, da bi raziskovalno delo dajalo najnovejše in najbolj uporabljive učinke, in to svoje zavzemanje venomer zelo javno izpričuje v včasih tudi zelo segreti, a vsakekor razumljivi gorečnosti. »Zavzemam se za to«, je rekel, »da se tudi tako imenovana čista raziskovalna sfera nujno poveže z industrijo in da tedaj dela na konkretnih nalogah. Teoretično je to najmanj tako zahtevno, kot je zahtevno reševanje lepih enačb na papirju.«

Za primer, kako učinkovita in možna je lahko taka zveza, je profesor postavil svojo strojno fakulteto in Iskra. »V Iskri«, je pojasnil, »urejajo informacijski sistem za upravljanje proizvodnje z računalnikom. Če hočete z računalnikom usklajevati proizvodnjo s časom, potem morate seveda ustvariti software. Seveda pa tvegate, da se utegnejo v sistemu pojaviti naključni vplivi, naključne motnje, kot so na primer, slabša kvaliteta materiala, bolezen delavca in tako dalje. Klasični sistem teh motenj ne izglajuje. Mi na fakulteti pa uradimo zdaj zanje tako imenovane statistične metode, ki bodo v programih te slučajnostne vplive izgladile. To je zelo fundamentalno.«

Za nov dokaz o obstoju vrščenosti raziskovalnega dela v industriji oziroma o eni izmed možnih metod te vrščenosti, bi dejali, je prof. dr. Janez Peklenik ponudil delo, da se na strojni fakulteti post-diplomsko štola 35 ljudi in da vsak izmed teh 35 postdiplomcev dela »na tistih temah in na tistih projektih, ki so za tovarne zdaj bistvenega pomena, bistvenega pomena kot inovacije«. Omenjena postdiplomska skupina je dlje uresničuje v ravenski železniški projektne tehnologije in razvija v tovarni informacijski sistem. »V dobrih dveh letih«, je poudaril profesor, »so zaradi dela na omenjenem projektu v tovarni prihranili 100 starih milijonov dinarjev.«

Vendar pa se je vse to »integracijsko«, o čemer smo doslej govorili, budi s svojimi, budi s tujnimi usti, v nekem smislu le ves čas gibalo znotraj popolnejše, splošnejše, bolj dokončne, ali kako bi se temu rekli, integracijske formule Rasta Mačusa, ki pa je pred časom postala že tudi stališče odbora za napredek in razvoj gospodarstva pri gospodarski zbornici Slovenije.

Zgledno povedano nam formula Rasta Mačusa prikazuje sklenjeno verigo, nekakšen prevodnik in pretvornik obtem, po katerem prehaja in se pretvarja znanje ali inovacija, kot rezultat raziskovanja v raziskovalni sferi, če hočete, v uporabljenem znanju, v inovaciji. Lahko rečemo tudi tako, da se je novo znanje pretvorilo med tekmo skozi omenjeni verižni prevodnik in pretvornik v ustrezne družbeno-ekonomske vrednosti.

Šolski primer skladen

Inovacijsko verigo pa more seveda skleniti zgolj integracija. O vsem tem se Rasto Mačusa izreka natanko takole: »Danes bi morali izbrati politično klimo ter na podlagi ustavnih določil o samoupravnih interesih skupnosti integrirati ključne nosilce našega razvoja. Kot enoto družbenega interesa in obvladovanja bi morali postaviti celoten inovacijski sistem naše družbe in ne le raziskovalni člen tega sistema. S takšnim pristopom bi bilo mogoče raziskovalno sfero tesneje programsko, kadrovske, finančno itd. povezati z našim realnim družbenim okoljem ter ji odprti realne možnosti za družbeno uveljavljanje rezultatov njenega dela.«

Prej pa smo govorili o sektorski logiki in o optimalnem raziskovalnem rezultatu, gledanem v njegovi finančni ali znanstveni vrednosti zgolj s stališča sektorja, v katerem se je pojavil ne pa v smislu njegovega širšega družbenega učinkovanja, kar moremo dandanes pogostokrat srečati?

»Zavzemamo se torej«, nadaljuje Rasto Mačusa, »za razvojno skupnost Slovenije, v kateri bi vsi ključni razvojni dejavniki slovenske družbe na podlagi interesnega povezovanja skupno prevzemali iniciative, delovno in finančno breme ter odgovornost.«

Integracijsko-inovacijska formula oziroma

njen avtor vidita 5 temeljnih členov verige (torej ključnih nosilcev), po katerih naj bi inovacija (ali novo znanje), bodisi kot rezultat lastnega, domačega raziskovalnega dela, bodisi prenesena od drugih, prehajala, se pretvarjala v uporabljeno znanje (v inovacijo). Za prvi člen postavlja izobraževalno sfero, z drugimi besedami, šolstvo. Drugi člen je raziskovalna sfera. Vanjo sodijo raziskovalna skupnost »kot nosilca nekega družbenega interesa, kakor se izraža načrt, kot tudi vse druge raziskovalne kapacitete, denimo, kapacitete v gospodarstvu. Tretji člen je proizvodna sfera. Zaobera, razumljivo, ustrezna podjetja. Četrta pa je tržna sfera, trgovina, in peta je finančna sfera. V njej so banke.

Zaradi boljšega razumevanja si oglejmo, kako bo inovacijska veriga delovala; vzemimo jo za tak prikaz najbolj preprost in nalašč poenostavljen primer.

Sola torej skrbi za primerne kadre, s čimer razumemo tudi njihovo ustrezno število. Iz raziskovalne sfere, kadrovske torej primerno »založene« in močne pa je pravkar izšel raziskovalni rezultat. Naglo se je preselil v primerno podjetje (ali primerna podjetja), ki ga bo v proizvodnem procesu sprejemilo v nov izdelek. Nove proizvode, ki prihajajo iz proizvodnje, sprejema trgovina in jih usmerja na trg. Banke pa kaplada prevzamejo skrb za financiranje projekta ali njegove ustrezne stopnje.

To je bil, razumljivo, zgolj zares najenostavnejši primer, banalen primer. Moramo pa pri tem poudariti, da bi bile vse večje razvojne akcije slovenske družbe, za kakršne je inovacijska veriga tudi projekirana, že od vsega začetka osvetljene z logiko prikazane, poenostavljene inovacijskega procesa. To pomeni, da so se morali nosilci dogovoriti o bistvenih črtah vsega procesa, še preden se je leta začel, takrat, ko je na primer obstajala samo še iniciativa, da bi raziskovalno delo začelo iskati ustrezen, nemara še zelo megljeno slutni raziskovalni rezultat.

Nov organizem

Taka iniciativa pa bi lahko nekako naravno prišla iz raziskovalne sfere, toda mogoč bi jo pravzaprav spravili na svetlo katerikoli izmed omenjenih nosilcev.

Za uspešno ali normalno delovanje inovacijske verige so si morali teoretiki, kajti za enkrat so pač še samo teoretiki, seveda zamisliti nov organizem, novo institucijo. Imenovali so jo, kot smo nekdo prej že slišali, razvojna skupnost Slovenije. Pod njeno streho, govori ideja, naj bi se zbirali delegati vseh omenjenih ključnih nosilcev razvoja, delegati, naj ponovimo, raziskovalne sfere (nemara bi to sfero lahko zastopala sedanja, morda s strokovnjaki iz gospodarstva izpopolnjena raziskovalna skupnost), pa podjetij, trgovine, bank in šole.

»Tu bi se dogovarjalo«, je rekel Rasto Mačusa, »dogovarjalo, kaj naj bi raziskovalci, kakšnih projektov naj bi se lotili, tu bi usklajevali programe in tako dalje.«

Ni pa odveč ob tem še enkrat poudariti vsaj na prvi pogled zelo enostavno, resno denarno vprašanje v Mačusovi formuli. Vendar pa se pojavlja tukaj še natančnejši in tudi zanimivejši predlog o finančni. Razvojni projekt naj bi namreč v inovacijski verigi jemali kot investicijo, v katerem skupnih naložb, in to tako, da bi pozitivni finančni efekt razdelili ustrezno denarnim deležem, ki so bili vložen. Ali bi potemtakem veljalo enako pravilo tudi za negativen finančni učinek? Najbrž? Ne?

Za zdaj pač končamo s pojasnilom, da smo hoteli zadevo, ki je, kot smo tolikokrat previdno ponovili, še teoretična, pokazati le v razmislek. Vsekakor pa bi jo bilo treba, tako se zdi, že pri prvem splošnem tehtanju jemati zelo resno. Kajti kot je pokazano, raziskovalna sfera ni v rožnatem položaju in v gospodarstvu gre prav tako težko. Učinko, vit inovacijski model pa bi bil močno zadrževalo za obe strani. Seveda pa je tu še zmeraj vprašanje, ali naj bi vso 5-člensko inovacijsko verigo zagotavljala s svojimi odloki in akti vlada, ali pa bi jo ohranjali zgolj s samoupravnimi pogovori.

Odmeri na vietnamskem obrobju

Od dežnika do nevtralnosti

Azijski jugovzhod o Vietnamu in okrog njega

Predvčerajšnjim se je v malezijskem glavnem mestu Kuala Lumpur začela konferenca petih zunanjih ministrov držav članic zveze jugovzhodnih azijskih narodov (ASEAN). Ministrski posvet predstavnikov Filipinov, Indonezije, Malezije, Singapura in Tajske je namenjen predvsem prihodnjim odnosom teh držav do Severnega in Južnega Vietnama, oziroma odnosom do držav indokitskega polotoka po pariškem sporazumu o Vietnamu. Tik pred začetkom zasedanja so se zakresale iskre ob vprašanju, kdo vse naj na tem zasedanju sodeluje. Tajska je namreč predlagala, naj sedejo za mizo predstavniki vseh desetih držav jugovzhodne Azije, torej tudi obeh Vietnamov, Kambodže, Laosa in Burme.

Vse kaže, da so imeli v Bangkoku v mislih naslednje: povabili bi le predstavnike saigonskega režima, kraljevske vlade v Vietnamu in phnompenškega režima, ne pa tudi predstavnikov zakasne južnovietnamske revolucionarne vlade. Inškega Pathet Laa in kambodškega osvobodilnega gibanja. Predlog je padel v vodo, najbrž tudi zaradi tega, ker bi se utegnili položaj neprijetno zapletiti. Zapletiti se posebej, ker tudi peticija iz organizacije ASEAN nima uskladenih in enotnih stališč do Vietnama po sporazumu o koncu vietnamske vojne, o čemer se bodo poleg pomoči Južnemu in Severnemu Vietnamu skušali sporazumeti med zdajšnjimi konferencami.

Kaj storiti po umiku ZDA?

Poleg pogledov na oba dela Vietnama v tako imenovanem povojnem obdobju se že nekaj časa sern za Bangkok, Singapur, Kuala Lumpur, Džakarto in Manilo odpira se drugo vprašanje: kaj se utegne zgoditi po ameriškem vojaškem umiku iz tega konca sveta, čeprav ne iz vseh območij jugovzhodne Azije. Politični opazovalci azijskega Daljnega vzhoda kar po vrsti ugotavljajo, da so se dežele vietnamskega obrobja po tistem, ko so proti koncu januarja slovesno podpisale vietnamski sporazum v Parizu, znašle v nekakšnem čudnem položaju, ko marsikomu ni bilo čisto jasno, kaj sedaj storiti.

Morda so v tem smislu še najbolj značilne izjave nekaterih državnikov azijskega jugovzhoda, izjave, ki jih je »izvabile« pariski sporazum, ali pa dogodki v Indokini neposredno pred in po tem. Predsednik tajskega nacionalnega izvršilnega sveta (NEC) maršal Thanom Kittakorn je takoj po zgodovinskem podpisu v Parizu v posebnem govoru po televiziji povedal nekako tole: »Tajska pozdravlja podpis vietnamskega sporazuma, hkrati pa izraža zaupanje v prihodnji položaj in razvoj tega območja.« Pri tem maršal niti z besedico ni omenil dejstva, da je izvršilni svet tedaj dni pred podpisom sporazuma ukazal močnim oddelkom tajske vojske, naj bodo v polni pripravljenosti ob meji z Laosom in s Kambodžo.

In zakaj ta ukrep? Preprosto zaradi tega, ker je na tem severovzhodnem območju

dežele najmočnejše gverilsko gibanje gorskih plemen in za katero v Bangkoku že dolgo trdijo, da so jim pomagale tudi čete južnovietnamskega osvobodilnega gibanja, občasno pa menda tudi čete Pathet Laa in »rdečih Khmerov«. Uradni tajski krogi so zatrili, da s tem nočejo doseči nič drugega pred temi raznevrne govore in ugibanja, ker presekati pomoč gverilcem. Le nekaj dni zatem so se v Bangkoku še bolj kot kaj se bo po zatišju v Vietnamu zgodilo s tajsko gverilo: se bodo z nacionalizmom prežeti gverilci enostavno vdali, ali bo avtonomistični žar počasi usahnil, ali pa bodo z vojaškimi oblastmi v Bangkoku sklenili kak kompromis, ki bi vsaj v bistvenih točkah upošteval njihove zahteve po večjih gospodarskih in kulturnih pravicah zapostavljenih plemen.

Roka sprave gverilcem

Vsaj za zdaj je maršal Kittakorn naredil konec ugibanjem v tej ali oni smeri, ko je le slab teden po uradni prekinitvi sovražnosti v Vietnamu ponudil gverilcem spravo, češ vi se obvezite, da ne boste več poenajili zgazev z orožjem v rokah, oblasti vam nudijo amnestijo in naposled se obvezujemo, da bomo odročnim in zapostavljenim krajem nudili veliko več sredstev kot doslej za nadaljnji razvoj. Doslej še ni znano, na kakšen odmev je ponujena sprava naletela med gverilci.

Za sedanjim vojaškim režim v Tajski je nedvomno še večjega pomena, kako bo v prihodnje z gospodarsko in vojaško prisotnostjo ZDA v tej deželi. Znano je, da je direktna pomoč Washingtona Bangkoku dosegla zgornjo mejo proti koncu leta 1966, ko se je močno približala 300 milijonom dolarjev, nakar je začela počasi upadati. Po nekaterih podatkih ta pomoč sedaj ne presega 38 milijonov dolarjev na leto. Tudi je znano, da je prazen prostor, ki ga je povzročilo upadanje ameriških investicij in kreditov za tajsko gospodarstvo, spretno in bliskoma zapolnil japonski velekapital. Leto se je v deželi že tako močno vgnezdilo, da vsaj delu Tajcev že v dobnih meri presega, saj domačemu gospodarstvu ne da dihati, odkoder izvira tudi lankoletna »hajka« proti japonski dominanci v tajskem gospodarstvu.

Iz Bangkoka je slišati, da je poseben Nixonov odposlanec general Haig med januarskim obiskom zadržal tajskim sobesednikom, da bodo ZDA tudi po koncu vietnamske vojne še naprej ostale vojaško prisotne na Tajskem, da bodo sedanji sedem letalskih oporišč skrili na pet, zato pa da se bo povečala gospodarska prisotnost Združenih držav. Nekaj podobnega naj bi maršal Kittakornu ponovil tudi podpredsednik Agnew med obiskom na Tajskem prve dni februarja. Po drugi strani so se Tajci že lani izrekli, da bodo pomagali obojema Vietnamu pri povojni obnovi. Pri tem prav nič ne skrivajo upov, da bo »pohod v Vietnam« doil svežih in krepih sokov domačemu gospodarstvu, kar z drugimi besedami pomeni, da upajo v dobre posle.

Zid proti „komunistični ekspanziji“

Po svoje je značilna tudi izjava singapurskega ministrskega predsednika Lee Kuan Yewa, ko je o otokskih pogledih na »povietnamsko obdobje« obero pritaknil: »Vojaška prisotnost ZDA mora ostati v Tajski kot obrambni zid proti komunistični ekspanziji.« Bivšega tajskega zunanjega ministra Thanata Khomana so te besede očito zapobile, saj je Singapurcu zabrusil nazaj, češ da se vidi, kaj v tajski notranje zadeve, in dodal: »Zakaj pa premier ni nič kaj navdušen nad oporišč ZDA v Singapurju, če ga že tako skeli varnost Južne Azije?«

Domači opozicijski kritiki pa so premieru oponesli, da se je pred leti izkazal za pravega gromovnika, ko je žolčno napadel ameriško politiko v Aziji. Takrat je zvičajni Lee menda pristavil: »V primeru, če bi se po umiku Britancev z levega otoka hoteli vrniti Američani, bi raje Rusom dopustil zgraditi kako oporišče na otoku.« Sedaj je premier besede zaobrnil tako, da je ameriška vojaška prisotnost — da o gospodarski niti ne govorimo — nujna za varnost in stabilnost jugovzhodne Azije. Morebiti se je premier odločil za tak »premet« tudi zaradi tega, ker sta Nova Zelandija in Avstralija po zmagi laburistov že dali glasno vedeti, da je obrambna zveza, v kateri sta poleg njiju in Singapura še Velika Britanija in Malezija, »zastarela, neuporabna in predraga stvar«, torej bau bau, ki ne zasluži drugega kot pa razpustitev.

Vsaj naj sam pomete

Nekam podobno kot Singapurcu je o »komunistični nevarnosti« s koncem vojne v Vietnamu spregovoril tudi malezijski premier Tun Abdul Razak, ki je menil, da bo morala odslej vsaka država tega kosa sveta sama pomesti z gverilskim gibanjem. Razak je imel pri tem brčias v mislih malezijsko gverilo, ki se občasno razvzame blizu malezijske severne meje proti Tajski, na drugi strani pa ob filipinski in indonezijski meji na območju severnega dela otoka Bornea, v malezijskem Saravaku. Dodati je treba, da ima ta gverila podobnosti s tajsko gverilo, vsaj kar zadeva njene zahteve, da pač

hoče imeti v deželi svoj prav, ki ga naj v Kuala Lumpurju poslušajo in seveda upoštevajo.

Druga značilnost malezijskega gledanja na prihodnost tega dela Azije je v tem, da so že nekajkrat ponovili željo, naj bi tri super sile zajamčile po končanem vietnamskem konfliktu deželam jugovzhodne Azije nevtralnost, da bi enkrat naredili konec šarjenju veseli na tem območju. Tem glasovom sta pred časom pritegnila tudi Singapur in Indonezija, kaj verjetno pa je, da bo o tem spet govor na sedanjem sestanku ministrov ASEAN.

Filipinski predsednik Marcos je le nekaj dni pred uvedbo zakona o izrednem stanju v deželi konec lanskega septembra naravnost povedal, da so ameriška oporišča na otokih pomemben element za filipinsko varnost. Manila da se bo še naprej potegovala za ameriški vojaški ščit, podobno kot za tesne gospodarske vezi z Washingtonom. Zunanji minister Carlos Romulo je predsednika v intervjuju za manilsko televizijo samo še dopolnil, ko je v začetku februarja dejal, da bodo domala vse jugovzhodne azijske države še naprej potrebovale vojaški ščit Združenih držav, ker da bo le tako mogoče to območje obdržati zunaj tekmovanja veseli v povietnamskem obdobju.

Tudi Marcos obljublja

Konec decembra je Marcos prišel na dan s trezno potezo, ko je upornim muslimanom na jugu dežele širokogrudno obljubil popolno amnestijo. Hkrati jim je podobno kot tajski Kittakornu obljubil še, da se bo Manila poslej bolj pobirgala za njihov gospodarski in kulturni položaj. Po letih pokačev med večinskimi katoliki in muslimansko manjšino je slednjim nezaušljivost seveda do prila po kožo, zato je tudi razumljivo hudo previden odziv na lepe obljube iz predsedniške palače. Še drugo vprašanje je tako imenovana maotistična gverila v neproduktivnih goščavah na otokih Luzon in Mindanao, kateri vsaj za zdaj še nihče ničesar ni obljubil. Pripadniki teh skupin, ki jih je bojda za kak tisoč, pa se pridružajo, da se bodo borili, dokler ne bodo spravili Marcosovega režima na kolena.

In kaj pravijo naposled v Džakarti? Suhartova ekipa je pred kratkim najprej sunila v kot tako imenovane nevladne, denimo jim opozicijske stranke, ki jih je bilo doslej za dober ducat. Te stranke so se morale z vladnim dekretom združiti v samo dve stranki, češ da bi tako razdrobljenost oteževala delo v parlamentu, kjer pa ima že tako ali tako ogromno večino vladna stranka Golkar. Druga stvar je slej ko prej v tem, da bo vladna poslej veliko lažje kontrolirala opozicijsko dejavnost, kolikor sploh še obstaja.

Tudi Džakarta je že pritegnila zboru glasov o gospodarski pomoči pri obnovi DR in Južnega Vietnama, seveda z bolj ali manj izdelano računico o lastnih koristih pri tem. Zanimivo je, da Indonezija vsaj nazven ni pokazala pretiranega navdušenja nad tako imenovanim ameriškim vojaškim ščitom ali dežnikom na tem območju. Najbrž ni brez sleherne podlage domneva, da so se kljub obilni vojaški pomoči ZDA odločili za »pokačati in videti«.

AVGUST PUDGAR

Portret tedna

Lojze Kovačič

O Lojzetu Kovačiču, štirinširidesletnem pisatelju, ki je pred dnevi prejel za svoje doslejše knjige Prešernovo nagrado, ob tej priložnosti ne bom pripovedoval zasebnih, denimo, biografskih anekdot. Ne zato, ker bi v njegovem življenju ne bilo nič izjemnega, »atraktivnega« ali nevarnega. Prav tako bom moral pustiti ob strani dinamično zgodbo o usodi njegovega pisanja v povojnem času, o nesporazumih in blokadah, ki jih je bilo deležno, ko se je od prvih objav neposredno po vojni, v Madridski reviji, prek Ljubljanskih razglednic, značilnega, nemara tudi prelomnega ciklusa kratke proze (1953), prebujalo, kajpada, v skladu s lastno zahtevnostjo in zakonitostjo, do takšnih čvrstih in zaokroženih literarnih formulacij, kot jih je zdaj mogoče brati v poglavitnih dveh knjigah. Tako v romanu Deček in smrt, ki je nastajal med letoma 1961 in 1967, in nemara še bolj v zadnji knjigi, sestavljeni iz dveh zaključenih novelističnih ali romanesknih besedil, Sproči v spanju in Resničnosti, kjer je, vsaj za drugo njeno zgodbo, mogoče najti prvo sled že v letu 1953, se pravi, v zadnji številki revije Beseda. Vsi ti razsežni časovni razponi, v katere so ujeti najrazličnejši Kovačičevi teksti, najbrž še sami po sebi pričajo o posebnih »naravnih« jugoslovenskega pisanja. Prav tako spremenbe, ki so jih doživljale posamezne zgodbe od enega do drugega natasa.

(Ko sva se pred dnevi pogovarjala, z Lojzetom Kovačičem, je, med drugim, dejal, da ima v delu nedvoledno z naslovom Prišleci, ki se na novo ukvarjajo tudi s temo in vprašanji Resničnosti. A, kot je rekel, z drugega zornega kota, v drugačni optiki. Potrebni so različni pogledi na isto, knjiga potrebuje svojo »proti-knjigo«, ena in ista snov se kaže kot neizčrpna ... Kakor potrebuje bralec ob knjižnem delu svojo svobodo — odprto možnost sodelovanja z njim, tako jo mora vzdrževati in ohranjati tudi pisatelj, to odprstost, seveda, ob svoji snovi, ki neuporabno odpira nove, zmerom drugačne vidike in vstopne vaje. A o tem, o knjigi in »proti-knjigi«, o Kovačičevi literarni snovi kasneje.)

Omenil sem, da ne bom govoril o težavah, s katerimi se je srečeval Lojze Kovačič. Vse te težave — ki so zdaj mimo — govorijo zmerom se najmanj o tem pisanju samem, o njegovem primarnem, dovolimo si to besedo, konstitutivnem interesu in moranju. Pripovedujejo pač o drugih pojavih, na primer, o socialnem in celo o političnem prostoru in kontekstu literature ter njenih različnih (številnih) razmerjih do njenih različnih (številnih?) bralcev in branj. In zmerom pridejo, če pridejo, nad literaturo šele potem, ko je njeno besedilo že napisano in domišljeno. In tu, v njegovem specifičnem, literarnem jedru, ne morejo nič niti vneti niti dati. Pomembnejše in zmerom tudi — vsaj za pisatelja — odločilnejše, hkrati pa brez primere napornejše, je pisanje same, pisateljeve, če naj tako rečem, intimni boji s svetom in v syetu, in potem nekoč tudi za pisalnim strojem.

(V taistem pogovoru z Lojzetom Kovačičem se je razodelo, da potekajo ti boji na sega avtorja — se zmerom, je zatrnil, je potrebno govoriti o naporih, o neprenehnem prepisovanju in dorekanju istih, posameznih pasusov, o mukah in o zmerom novem poskušanju odkriti primerne besede o predmetu in zanj — da, potekajo ti boji zmerom vzporedno in hkrati: doživljaj in pisanje sta zanj eno ter isto. Vprašanje eksistence se prekriva s problemom literature, meso z besedo. Ne more si pomagati, je govoril avtor Ljubljanskih razglednic, literatura je zanj še vedno in kljub vsemu kot Pismo, ki hoče sporočiti o nečem čisto določenem, o osebnih in hkrati splošnejših skušnjah in doživljajih. Beseda, je dejal, mu je temeljna sestavina vsakršnih komunikacij, zategadel jo ohranja v njeni izvorni vlogi, poskušajoč odkriti njene, še ne odkrite pomenne, zveze in razmerja.)

Tudi o tem ne bom govoril, da je Lojze Kovačič tačas v službi pri ljubljanskem Pionirskem domu, v tamošnjem lutkovnem oddelku (»Teater« s stiliziranimi postavami je čisto nekaj drugega od gledališča z živimi osebami,« je rekel) in da je vehementno pribil, da bi ne šel v svobodni pisateljski poklic, če bi tudi plačevali književne izdelke tako dobro kot v Cankarjevih časih. Pisanje hoče, je dejal, ohraniti za intimne in posebne, tako rekoč posvečene zadeve. Ne bi mu uspelo napisati proze na vsaj pet postavljenih idej, čudi se pisateljem-časnikarjem, ki zna teren kar naprej, neutrudljivo, odkrivajo same zanimive in ekscentrične ljudi ter jim, neutrudljivo, kar naprej posvečajo spise. Ne bi mogel biti pisatelj z knjigami do stropa, s pospravljeno mizo, v polmraku in s črnim mačkom pri nogah, je dejal, pisatelj, ki zmerom piše samo na rumen papir ter se neprenehoma prestavlja v neakčno velepomembno in re-

prezentativno držo in razpoloženje. Hkrati, je rekel, bi mu bilo več kot brezupno, če bi si moral s svojimi stavki služiti kruha. Tam, kjer je zdaj, je v redu. In tudi pisati se da zraven. (Še kakšne štiri, največ pet knjig, je rekel, več ne. In teh, nikakor ne preveč obsežnih. Vprašanje antipatije do dobelih književskih izdelkov pač.)

Ne bom govoril o vsem tem, ker so za pisatelja v prvi vrsti seveda merodajne njegove knjige. Drugo je bolj ali manj postranskega značaja, tudi za zgodovinske, biografske podrobnosti in tako. Kakor je na drugi strani spet res, da je tu vse, kar je eksistencialnega, to pa je, vsaj za Lojzeta Kovačiča, kot že rečeno, tudi edino zanesljivo znamenje njegovega literarnega pisanja, njegova izvirna možnost.

(Ko sva se tako — na kratko — pogovarjala, pred dnevi, opoldne in v tisti izumrl Slonovi kavarni, kjer ni nič več kulturnega, je bilo, da sva sicer neprenehoma govorila o književnih zadevah, a predvino in nič kulturniško. Preprosto: beseda je tekla o literaturi kot o posebnem delu, ki je neposredno delež žive, intenzivne, močne, nevarne, mejne, tako rekoč smrtne eksistencialne skušnje. Na tem terenu, ki je s svojo neizbežnostjo pisanja docela enak, je rekel, si ne pustj blizu. Ko je delal Primož Zagar intervju z njim, je moral, v biografiji, ostati praznih rok, je dejal Lojze Kovačič, čeprav je bil več kot vztrajen. Gre namreč za to, da so skušnje in doživljaji pač, kot je rekel, njegova »snova«, zato bi bilo absurdno govoriti o njej, ko jo že prepisuje v knjige in ko mu je hkrati — poleg eksistencialnega — tudi pisateljski problem.)

Troje doživeti je, ki prevladujejo v Kovačičevih zgodbah, tri osrednje teme, troje avtobiografskih situacij. (Prebrati je potrebno vsaj Resničnost v zadnji knjigi; posebej jih izpostavljajo zlasti tisti pasusi, kjer sme junak — nekdanji jetnik v kazenskem bataljonu — slednjic napisati svoj življenjepis, ki je potreben za sprejem v partijo.) Prva je tema otroštva (vrtnet izseljenske družine v domovino, deček se znajde sredi tujega sveta, ne razume njegove govornice, ljudi lahko razumeva le po njihovih kretanjih, kakor v pantomimi; rodi se mora na novo, naučiti govorice ... Ko se rodi, je spet v praznem in tujem, v začudni, spet v mejni situaciji.) Druga Kovačičeva eksistencialna skušnja in hkrati literarna tema je namreč vojna. Tretja je delež povojnega časa, ko je bilo spet potrebno na novo naseliti svet, se pritiuti novemu jeziku ...

Kovačičeva zadnja knjiga uprizarja vse tri tematske sklope. Na prvem mestu so Sproči in spanju. Popisi sanskega sveta. Mora in preganjavanja, ekstaza in nasilje; a vse s sansko lahkoto: junak je neprenehoma na begu, pred zasledovalci. In ko sta nevarnost in nasilje že čisto blizu, je zmerom v njegovi moči, da se odlepi od tal, vzleti kot ptič čez medvedovo in povojno Ljubljano, neprenehoma na begu, v odkrivanju zemlje in doma, ki pa ju nikoli ne odkrije. A tudi nasilje in udarci so daleč, da ga ne dosežejo. (Sanje.) Druga tema Resničnosti: tu je groženost konkretnih in živih in neizkalkuliranih taborišč, čiščenja granat, denunciantstvom, kazni. Nikamor ni mogoče zbežati, resničnost je vse, kar je. In tako prehodi Kovačičev junak, »čisto«, vendarle nepremagljivi: greh: kasarna in kazenski bataljon in spet kasarna in nazadnje — prek vseh tistih, le napol osvobajajočih erotičnih srečanj z ženskami — meglena, stisnjena Ljubljana iz prve petletke. Odbil je svoje, zdaj se je spet znašel sredi sveta, in ko se zavleče na mrazljivo in mokro tiavolsko klop, da bi tam prebil prvo »svobodno« noč, se, preden pride spanec, zaloti s kolemi pod brado ... v znameniti legi embriac: začne spet na novo naseljevati svet, v katerem je zanj bilo vse izgubljeno.

(In v tisti legi bo najbrž res, kot je rekel Lojze Kovačič, začel »čisto« spet sanjati, povrnil se bo v prvi del knjige, v beg in pred preganjance, a z rokami kot peruti, s katerimi je mogoče odleteti pred udarci. Kam? Sanje so nočni, resničnost dnevi del sveta. Je rekel avtor, zemlja in podzemlje, zasebno in splošno, knjiga in »proti-knjiga«. Vedeti pa je treba, da je svet en sam in da meje — ločnice ni mogoče potegniti. Literatura je problem besede, natančne, skope, trde, nič slikovite, s katero je artikularna eksistencialna skušnja in njen spomin. Biti pa mora artikularna takó, da ohranja bralec Pisma, ki ga neprenehoma piše pisatelj, vso svobodo razumevanja in odločanja: literatura se ne ukvarja z vprašanji ideje in ideologije, ampak s temeljno »zaznane« nostjo dogodkov in sveta. Tudi, ko je literarni junak žrtve, po kateri padajo udarci, je rekel Lojze Kovačič, se v njem ohranja sposobnost opazovanja: kritično ne motri le svojega rabi, ampak v enaki meri tudi sebe.)

ANDREJ INKRET

Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji

Opazanja dopisnika vatikanske agencije za verska vprašanja

ZAGREB. — V zadnjih tednih je italijanski tisk ponovno poročal, da se odnosi med Jugoslavijo in katoliško cerkvijo slabšajo, nekateri pa so celo namigovali, češ da je katoliška cerkev preganjana, da je svoboda veroizpovedi zatrta ali vsaj kršena. V minulih dneh sem bil v Jugoslaviji, čeprav sem se mudil le v republiki Hrvatski. Mislim, pa, da je Slovenija, skupaj s Hrvatsko, tisti teren, na katerem lahko ocenjujemo odnose med katoliško cerkvijo in jugoslovansko državo. Bilo bi neodgovorno, če bi zatrjevali, da se v Jugoslaviji, in torej tudi na Hrvatskem v zadnjem letu ni nič zgodilo. Zgodilo se je marsikaj pomembnega. Predvsem na Hrvatskem je prišlo do nacionalističnih izkrivljanj, na katera smo ob raznih priložnostih opozorili tudi v naših informacijah. V republiki Srbiji, Sloveniji in BiH so bili odstavljeni nekateri voditelji.

V pogovorih, ki smo jih imeli minule dni v Zagrebu z različnimi predstavniki političnega in verskega življenja na Hrvatskem, se nam zdi, da za novi politični kurz na Hrvatskem niso karakteristične verske ali protiverske teme. V bistvu se v odnosih med katoliško cerkvijo in državo na Hrvatskem (Jugoslavija) ni nič spremenilo. Na nekaterih političnih zborovanjih je bilo slišati kritike na račun stališč, ki so jih zavzemali nekateri predstavniki katoliške cerkve. To je res. Res pa je tudi, da je bil katoliški tisk na Hrvatskem polemichen, in je še, v zvezi s spremembami, do katerih je prišlo zadnje mesece na Hrvatskem. Dobili smo vtis, da vlada določena napetost med politično oblastjo in zagrebškim nadškofom, msgr. Franjem Kuharičem. To pa prav nič ne vpliva na novo politiko republike Hrvatske do katoliške cerkve. To je osebna zadeva, ki se tiče predvsem metod msgr. Kuhariča.

Pred nekaj leti smo bili presenečeni nad govorom, ki ga je imel msgr. Kuharič ob ustoličenju za zagrebškega nadškofa. Bil je to prazen govor, kot da bi ga bral na Luni. Zagrebški nadškof ob tej priložnosti ni niti z besedico omenil ne Jugoslavije, ne pravoslavne bratov, ne predstavnikov hrvatske vlade, ki so mu izkazali čast s svojo prisotnostjo v zagrebški katedrali, ki je sedel na tron hrvatskega primasa. Msgr. Kuharič nadaljuje s to politiko »nekompromitiranja« s politično oblastjo, in kakor smo lahko ugotovili, se je v zadnjih mesecih še zaostri.

Jugoslovanski tisk je v minulih dneh pisal o božičnih pastirskih pismih, ki so jih brali katoliški škofi. Podpiral je predvsem razliko v tonu med pastirskim pismom msgr. Kuhariča in med pastirskim pismom splitskega nadškofa msgr. Frančica. Msgr. Kuharič je poudarjal težave, tiste vidike, ki so manj spodbudni v odnosih med

cerkvijo in politično oblastjo. Msgr. Frančič pa nasprotno poudarja prav nasprotno: je zagovornik dialoga, govori o prisotnosti katoličanov in prispevku, ki ga morajo dati katoličani v novi družbi, ki raste v Jugoslaviji. Ko smo proučili te dokumente, se nam je zdelo, da ne gre za protislovni stvar, marveč za elementa, ki se dopolnjujeta. Dokumenta sta odseve ene stvarnosti, gledane z različnega osebnega zornega kota, ki se dopolnjujeta. Prišlo nam je celo na misel, da so bile vloge razdeljene, čeprav, iskreno povedano, ne moremo z ničemer podpreti te teze.

Kaj se je zgodilo s katoliško cerkvijo v republiki Hrvatski? Praktično se ni zgodilo nič. Stvari so take, kot so bile pred letom ali dvema. Je že res, nekateri se vprašujejo, če je bilo res treba, da se so mednarodnega mariološkega kongresa pred dve leti leta udeležili tako številni predstavniki političnih oblastí.

Drugi, tudi komunisti, pa opozarjajo, da so bile ob tej priložnosti prvič v dvorani, kjer se je odvijal kongres, izobešene slike predsednika Tita in da so bile na cerkvah, v katerih so bili kongresni obredi, na spontano pobudo katoliških organizatorjev izobešene jugoslovanske in hrvatske zastave z rdečo zvezdo.

V zadnjih tednih smo imeli v Zagrebu številne pogovore, tudi privatne, z avtoritativnimi predstavniki vlade in političnega življenja na Hrvatskem. Gre za ljudi, ki jih poznamo že leta. Pošteno moramo priznati, da do zdaj, vsaj na Hrvatskem, ni zaznava kakšne politične tendence, napačne proti katoliški veri. V mislih imamo vrh, ne razne lokalne situacije. In v tem momentu je čutili določeno razhajanje med vrhom in bazo, tudi na Hrvatskem. Baza deluje in reagira na podlagi določenih lokalnih situacij in impulzov, in zgrešeno bi

bilo, če bi to pripisovali direktivam, ki prihajajo od zgoraj. Prej je proces obrnjen. Kolikor smo ugotovili, se ni nič spremenilo v jamstvih za versko svobodo vernikov na Hrvatskem, ki jo zagotavljajo zakoni in ustava. Imeli smo vtis, da na politični ravni hrvatskega vrha obstaja odločenost ohraniti in braniti dialog z državljani, ki so verniki.

V kakšnem provincialnem mestecu so resda nastali problemi. Toda šlo je za lokalne stvari, vznikile iz lokalnih situacij, bodi v pozitivnem, bodi v negativnem smislu.

V nekaterih republikah je prišlo do nekaj konfliktov med katoliškimi ekspONENTI, laiki in klerom. V Bosni sta bila postavljena pred sodišče in obsojena dva duhovnika; ne samo zato, ker sta v tujini navezala stike s teroristi fašistične emigracije, marveč tudi zato, ker sta prinesla s seboj v domovino propagandno gradivo. Nobene ga dvoma ni, da je to gradivo odkrivalo tudi smer, za katero sta se obsojena fratra odločila. Človeško gledano, je bila to neodgovorna bedarija; če pa gledamo na stvar politično in pravno, pa ni mogoče zanikati, da je šlo za čin in da ne gre za preganjanje vere. Nekaj takih primerov je v zadnjih mesecih bilo, toda pošteno je treba priznati, da je šlo za sporadične primere.

ANTONIO JERKOV

RELAZIONI RELIGIOSE

AGENZIA DI INFORMAZIONI PER LA STAMPA

Bližnji vzhod

Karavane iščejo oazo

Egipt je sprožil živahno diplomatsko akcijo v svetu

Dolga pot tisočih milj k miru se je na Blaznjem vzhodu začela s celo vrsto korakov. Zdi se, kot bi se s tistega vročega peska, kjer je od zadnjega vojnega viharja že pet let in pol leta ves čas nevarno tlelo, podale na pot številne karavane, da bi naposled našle svojo oazo: morda se bo vsaj eni izmed karavan to posrečilo. Čas je pripraven in vreme je naklonjeno — po tistem, ko je vietnamska karavana našla svojo oazo miru, bi se kaj lahko tudi bližnjevzhodna prebila mimo vseh čeri nezaupanja, nakopičenega sovraštva, razčarjan in brezupa. Tako mislijo po svetu, pa tudi na Blaznjem vzhodu.

Ker se je v bližnjevzhodni spor napletlo toliko različnih mednarodnih interesov, ni nenavadno, da na tamkajšnjem področju tako radi proučujejo tuje izkušnje in iz njih vlekajo nauk zase. Tako je bilo ob indijsko-pakistanski vojni, ki je nekatere Arabce poučila tega, da je ena od vpletenih strani lahko zmagovalna predvsem zaradi podpore velike sile. Še bolj zanimivo pa je za Blaznji vzhod vietnamski primer, ki enim dokazuje, da je politika sile doživela poraz in da je prišlo do mira predvsem po zaslugi dolgi in napornih pogajanj, drugi pa opozarjajo, da je bila ta pot do miru tlakovana z dolgoletnim, krvavim bojem.

Egipt gre na vse vetrove

Toda čedalje bolj se zdi, da prvo prebranje prevladuje. Se zlasti Egipt, kjer je od nekdaj prevladovala vera v »pax americana« (češ da imajo ključ do bližnjevzhodne rešitve ZDA, ki lahko učinkovito pritiskajo na Izrael) se zadnji čas odločno pripravlja na možnost, da se bodo Američani v kratkem pojavili z novo pobudo za rešitev (najbrž po bližnjem obisku Golde Meir v ZDA, torej enkrat spomlad) in si zato skušajo čim bolj okrepiti mednarodni položaj. Po nekajmesečnem tatižu (zadnji diplomatski akcijo je nasilno prekinil palestinski atentat v Münchnu septembra lani) so Egipčani zdaj sprožili zelo široko in raznovrstno diplomatsko akcijo.

Ta diplomatska akcija je uperjena domala v vse strani: proti ZDA (prek jordanke kralja Husaina in prek Zahodne Evrope), proti nevrščnemu svetu (odvijanje vloge velike trojke nevrščnih iz petdesetih let — Indije, Egipta in Jugoslavije — ter aktivno pripravljanje na letošnji četrti vrh nevrščnih v Alžiru), proti Afriki (utiranje novih korakov na črno celino in zbiranje afriške podpore za bližnji deseti jubilejni vrh organizacije afriške enotnosti), proti Aziji (povabilje Hejkal na Kitajsko in Zalata v Indijo, Pakistan, Iran in Tajsko), proti Zahodni Evropi (obisk italijanskega zunanjega ministra Medicia v Kairu ter napovedana pot Sadatovega »Kis-singerja« Ismaila v London in Pariz), proti Sovjetski zvezi (Ismail se je vrnil iz Moskve, tja pa bo prišel še generalni sekretar ASU Mareš), proti OZN (Ismail se je v Moskvi pogovarjal z bližnjevzhodnim posrednikom OZN Jarringom), proti arabskemu svetu (zbižanje z Jordanijo, ustvarjanje enotne fronte proti Izraelu, obisk libanonskega predsednika Franjila v Kairu), proti Latinski Ameriki (obisk brazilskega zunanjega ministra Barbosa v Kairu).

Brazilec napoveduje mir

Bližnjevzhodno potovanje brazilskega zunanjega ministra Barbosa je potekalo nekako v senci, a kaže, da je bilo vendarle precej pomembno. Potem ko je bil konec januarja za štiri dni v Kairu, je odpoval v se v Izrael, koder se je dve uri in četrta pogovarjal z Golde Meir. Tedaj so se pojavila ugibanja o tem, ali morda Barbosa ne igra kakšne posredniške vloge med Kairo in Jeruzalemom: govoril je, da je prebrčan v skorajšnji začetek pogovorov o mirovnem sporazumu na Blaznjem vzhodu in dodal, da bi brazilska vlada storila vse, da bi pri tem pomagala. Rekel je sicer, da mora ostati diskreten, da pa trdno veruje v »skorajšnji podpis sporazuma«. Ne ve se, kaj se je Barbosa z Golde Meir pogovarjal, znano pa je, da ji je posredoval Sadatovo izjavo, da Egipt ne pripravlja nove vojne, ampak se je odločil storiti vse, da bi dosegel mir.

Tudi ob obisku italijanskega zunanjega ministra Medicia so se pojavila ugibanja o morebitni posredovalni vlogi Italije, vendar pa sta to zanikali obe strani. Egipčanski minister Zajet je v pogovoru s torinskimi Stampo znovni poudaril, da Egipt ne razmišlja o novi vojni in da bo spet poiskal vse, da bi našel pot k miru. Pri tem naj bi Italija igrala posredovalno vlogo med Egiptom in razširjeno zahodnoevropsko deveterico, na katero Egipt precej računa: gospodarsko in politično čedalje močnejša Zahodna Evropa naj bi vplivala na ZDA, da bi le-te izvedle pritisk na Izrael. Najbrž bo takšen tudi namen bližnjega potovanja Hafeza Ismaila v London (tja gre 19. februarja) in v Pariz (kamor bo šel najverjetneje po francoskih parlamentarnih volitvah).

Vrata na črno celino

Afrško odpiranje ima manjšo diplomatsko težo. Zunanji minister Zajet je sodeloval na ministrskem vrhu organizacije afriške enotnosti v Adis Abebi, čez nekaj dni pa bo sprejel v Kairu generalnega sekretarja te organizacije, ki bo imela letos deseto jubilejno vrhunsko srečanje. Ministrski vrh v Adis Abebi je egipčovski stališča v celoti podprl in tudi na sploh kaže, da se črna celina vse bolj vključuje v arabsko orbito: potem ko je (zaradi libijskega in saudijskega zvenketanja z dolarji) v kratkem času šest afriških držav prekinilo stike z Izraelom, je Egipt sklenil povisati svoje predstavništvo v nekaterih državah

(Dahomeju in Sierra Leoneju) na veleposlaništvu raven, pa tudi sicer namerava okrepiti svojo diplomatsko akcijo v Afriki (kot protitež izraelski, ki jo zdaj napovedujejo: potem ko se je Golde Meir v Ženevi sestala s predsednikom Slonokoščene obale Houphouët-Boignyem, je Jeruzalem sporočil, da bo Eban odšel na afriško turnejo, s katero naj bi preprečil nadaljnje vztrajno prekinjanje stikov med afriškimi državami in Izraelom ter vsaj deloma ublažil proarabsko usmeritev, ki zadnji čas prevladuje na vseh vrhunskih afriških srečanjih).

Sicer pa je Afrika predlani še poskušala posredovati v bližnjevzhodnem sporu, s posilstvom štirih afriških modrecev (predsednikov štirih držav, ki jih je vodil senegalški predsednik Senghor), ki so obiskali obe sprti prestolnici, ne da bi dosegli kaj drugega kot novo resolucijo v OZN. Toda vsaj poskušali so in to glede najbolj kočljivega vprašanja pri razreševanju spora: Senghor si je namreč prizadeval najti čvrsto vez med delno rešitvijo spora, ki je bila za Izrael sprejemljiva (odprtje Sueškega prekopa), in celovito rešitvijo, ki jo je zagovarjal Egipt (na podlagi resolucije varnostnega sveta OZN z novembra 1967, ki predvideva umik Izraela z zasedenih arabskih ozemelj). To povezavo med obema rešitvama naj bi dosegli s svečano izraelsko izjavo, da se je pripravljen umakniti z zasedenih ozemelj — tega pa Izrael ni maral storiti.

Prvi v arabskem svetu

Tako je to vprašanje še vedno odprto, kajti Egipt kljub vsej dobri volji zgolj v delno rešitev »ne more privoliti«. Odprtje prekopa bi bilo zanj v diplomatskem in gospodarskem pogledu zelo koristno, vendar pa bi na ta način posredno priznal Izraelu pravico do ozemljskih zahtev (tu gre za Gazo, za sirijski Sarm el Sejk in pragu v Akabski zalivi in za del sinajskega polotoka); in naposled bi se s tako delno rešitvijo Egipt izoliral od ostalega arabskega sveta. Z zavzemanjem za celovito rešitev (torej tudi za umik Izraela iz zasedene Cisjordanije ter sirske Golanske planote) ohranja namreč Egipt svojo vodilno vlogo v arabskem svetu. Ta vloga mu daje tudi več izgledov na mednarodnem prizorišču.

V tem pogledu je zanimiva egipčavska akcija v arabskem svetu (in deloma tudi v muslimanskem: zunanji minister Zajet bo sodeloval na bližnji konferenci muslimanskih držav v Tripoliju, obiskal pa bo tudi dve muslimanski državi, Iran in Pakistan). Za egipčevsko diplomacijo je pomemben uspeh zlasti zadnji sestanek obrambnih in zunanjih ministrov 18 arabskih držav v Kairu.

Na tem sestanku, kjer so znova delili pomoč državam »s frontno linijo« proti Izraelu (Egipt je dobil 150 milijonov dolarjev, Jordanija in Sirija pa vsaka po kakih 40 milijonov — medtem ko Palestinci niso dobili nič, zatrjujejo pa, da jim arabske države dolgujejo kakih 55 milijonov), so se navzoči dogovorili proti delnim rešitvam spora in zavzeli enotno stališče, ki ga bodo Arabci zagovarjali v mednarodnih organizacijah. Na podlagi tega dogovora je odšel jordanjski kralj Hussein nato v ZDA.

To je bil velik trenutek ponovnega vključevanja »jordanjskega izobčenca« v arabske vrste: lanske spomlad je predsednik Sadat po tistem, ko je kralj Hussein razglasil svoj načrt o »združenju arabski kraljevine« (ter s tem pokazal svojo pripravljenost na ločen sporazum z Izraelom), na palestinskem nacionalnem kongresu prekinil z Jordanijo vse odnose. Pred sestankom obrambnega sveta pa sta Kairo in Amman izmenjala odposlane, ker se je Hussein znova izrekel za celovito rešitev. Med samim sestankom se je Sadat celo sestal z jordanjskim zunanjim ministrom in Jordanci so soglašali, da je egipčovski vodni minister postal vrhovni pooblaščenec nad vsemi tremi frontami proti Izraelu (torej tudi nad vzhodno, jordanjsko).

Rogers povezuje delno rešitev s celovito

Tako je nato kralj Hussein, dolgoletni ameriški varovaneec (med vojno s komandosi septembra 1970 so mu Američani za primer težav obljubili poslati na pomoč svoje marine), odšel v ZDA kot nekakšen glasnik arabskega sveta. Četudi je bil sam glede rezultatov svojih pogovorov z Nixonom in Rogersom velik optimist, pa vendarle kaže, da kaj dosti ni dosegel (razen novih milijonov dolarjev ameriške pomoči za Jordanijo). Seveda pa bi bilo končno rešitev korakov z ameriške strani zdaj še težko pričakovati, dokler ne pride v ZDA v začetku marca na obisk Golde Meir.

Vse kaže, da Američani za zdaj ne ponujajo drugega kot poltrajno leto star Rogersov načrt o delni rešitvi z odprtjem prekopa (in hkratnim umikom izraelskih čil za nekaj kilometrov na Sinaj). Opaziti pa je vendarle bilo, da je Rogers 18. januarja, ko je ponovno omenil odprtje prekopa kot »najbolj realističen pristop k rešitvi spora«, označil to kot prvi odločilni korak na poti k dokončni rešitvi arabsko-izraelske krize. To je bilo prvič, da

je Rogers povezoval obe rešitvi (ne da bi povedal, kako naj bi to izvedli). Rekel je, da bo s leto 1973 ugodno za pogajanje. Po pismitvi v Varnemu sta pripravljeno za rešitev bližnjevzhodnega spora pokazali obe veliki sili, tako ZDA kot SZ in ni ga skoraj na Blaznjem vzhodu, ki se ne bi zavedal, da bi bilo mimo njih težko karkoli doseči. Tega se zaveda tudi Egipt, ki je 18. julija lani nepričakovano izgnal sovjetske vojaške strokovnjake in zastril sodelovanje z Moskvo, pa je vendarle nato poskušal vse, da bi dosegel novo normalizacijo. Med te poskuse sodi tudi nedavni obisk Hafeza Ismaila v Moskvi. Tja je prišel kot prvi egipčovski visoki funkcionar za premiernom Sikkijem (ta je bil v Moskvi oktobra) in prvi, ki ga je po zaostrovanju odnosov sprejel na peturni pogovor Brežnjeva. Skupno sporočilo o obisku ne daje dosti možnosti za ugibanja: v njem je znova poudarjena resolucija OZN z novembra 1967 in pa zavračanje delne rešitve spora. Kaže pa, da tudi SZ skuša najti povezavo med delno in celovito rešitvijo spora: v tem primeru bi Egipt nanjo pristal. Toda najbrž bo treba počakati na napovedani obisk Brežnjeva v ZDA (morda spomladi, lahko pa šele jeseni), da bi videli, koliko sta obe veliki sili v tem obdobju vsestranskega medsebojnega dogovarjanja pripravljene priporočiti k dokončni rešitvi nevarnega bližnjevzhodnega žarišča, ki jo ogroža v njenem merjenju pomorskih sil v Sredozemlju in v razporejanju interesov v »naftnem Eldoradu« Severne Afrike in arabskega polotoka.

Izrael v znamenju volitev

Kaj pa Izrael? Tudi njegova diplomacija je bila zadnji čas zelo aktivna in napoveduje številne nove akcije.

Se zlasti zanimivo je bilo potovanje Golde Meir v Pariz in Rim, kjer se je v Vatikanu sestala s papežem: tedaj se je pojavila celo vest, da pripravlja Vatikan novo mirovno pobudo, ki zajema priznanje izraelske države in rešitev problema palestinskih begunccev. Ta napoved pa je šla v pozabo, kot toliko prejšnjih (denimo lanska napoved o posredovanju romunskega predsednika Ceausescu). Zato pa je zdaj v ospredju bližnje potovanje Golde Meir v ZDA.

Izrael se ta hip nahaja v razgibanem predvolilnem ozračju, v katerem se kandidati za nasledstvo Golde Meir (ta se bo leto za poslovlja) poskušujejo bližnjevzhodne krize za svojo kampanjo »dvestrobo. Delan zagovarja nove ozemelske pridobitve Izraela in pa »pravico Židov, da se naselijo, kjer hočejo«, medtem ko je agoloba Alon za zmernost rešitve, ki upošteva tudi poseben status Jordanije in v starem delu Jeruzalema. Eden in drugi Palestincev ne omenjata, za njihovo pravico do samoodločbe se zavzemajo zgolj komunisti in pa mnoga levica (predvsem iz vrst študentov). Toda zadnje ankete kažejo, da je velika večina izraelske javnosti čedalje bolj mnenja, da brez rešitve palestinskega vprašanja ni moč pričakovati dokončne pomirnice na Blaznjem vzhodu.

In ravno Palestinci se v vsem tem živahnem diplomatskem delovanju pojavljajo kot največji kamen spotike: čuteč, da jih v iskanju mirne rešitve arabske države pušajo na cedilu, razglašajo komandosi, da bodo po vietnamskem zgledu spremenili svojo vojno proti Izraelu v »žarišče svetovnega revolucionarnega vrenja«, kot je izjavil njihov vodja Arafat v Bagdadu (kjer je dobil od Iraka — nenehnega tekmeča Egiptu za vodilno vlogo v arabskem svetu — pomoč 4 milijone dolarjev).

Strah pred Palestinci

Kaže, da se arabske države (predvsem pa Egipt) boje, da bi jim komandosi lahko znova prekrizajo diplomatske načrte, kot se je to zgodilo septembra med olimpiado v Münchnu.

Tedaj so že govorili o skorajšnjem sporazumu med Egiptom in Izraelom (po odnudu sovjetskih strokovnjakov iz Egipta je Golde Meir izrazil vso pripravljenost za mir), vendar pa je palestinski atentat nasilno pretrgal vse napovedane egipčevske akcije v Zahodni Evropi in ZDA (s katerimi je prišlo po ohladih v Moskvo do ponovnega zbižanja). Zato je razumljivo, da si je nedavno egipčovski veleposlanik v Bangkok tako zelo prizadeval prepričati palestinske komandosi, ki so zasedli izraelsko ambasado, naj tale izpuščajo: nov pokol bi lahko spet preprečil egipčevsko akcijo. In kot je pokazalo zadnje zasedanje arabskega obrambnega sveta, se je Egipt s svojim delnim zbiževanjem v Jordanijo odrek palestinskemu gibanju (ki mu zdaj vse bolj očita neenotnost).

Palestinci se čutijo potisnjene ob strani: roke so jim zvezali tako v Siriji kot v Libanonu, kratkoji jim finančno podporo, silijo jih h kompromisu s kraljem Husseinom. Značilen je nedavni poziv njihovega predstavnika Kamela Naserja Siriji in Iraku, naj »preprečita arabsko kapitulacijo, ki je na pomolu«.

Res je za najsirobo arabsko javnost, ki so jo dolga leta polili z bojaželjnimi govori o rušenosti novih milijonov žrtve, pa o sramoti, ki jo pomeni vsako dogovarjanje z nasprotnikom, je diplomatske rešitve še vedno nekakšna kapitulacija. Zato je za Sadat izredno pomembno, kako bo domačo javnost prepričal o potrebi svojih diplomatskih akcij in kako bo zaustavil grozeči plaz nezadovoljstva. V tem okviru je treba razlagati njegove zadnje ostre nastope proti študentom in čiščenje levic iz vrst ASU: v domačem političnem življenju skuša namreč neutralizirati vse tisto, kar bi lahko ogrozilo njegovo diplomatsko akcijo nazven. Pričakovano je, da bo Sadat s svojo akcijo notranjega čiščenja še nadaljeval — kajti, kot pravijo marsikje v arabskem svetu, napočil je odločilni trenutek za razreševanje krize in če ga Sadat ne bo znal prav izkoristiti, se mu doma obetajo hudi časi.

TIT DOBERSEK

JORDANEC V BELI HIŠI

Kralj Hussein Nixonu: »Čeprav se drugi že tako otepajo povodnji dolarjev, bi jih jaz vzel vsakršno količino, gospod predsednik!«

»Stuttgarter Zeitung«, Stuttgart

Ženske v Franciji

s pravicami manjšine

Še zmeraj se borijo za nekatere temeljne pravice

PARIZ, februarja — Župan Pariza je madame Nicole de Hauteclouque. Direktorica močnega tednika Express je François Giroud, direktorica prvega programa televizije pa Jacqueline Baudrier. Državni sekretar za socialne zadeve je Marie-Madeleine Dienesch, Matriarhat? Še zdaleč ne — le štiri izjeme, ki potrjujejo pravilo, da ženske v Franciji v poslovnem, političnem, gospodarskem in sploh poklicnem življenju daleč zaostajajo za moškimi. V Franciji je 26.293.700 žensk. Večina prebivalstva. Večina s pravicami manjšine.

stični aktivist. »Ne, mi ne gremo više. Pojasnite ljudem, da je naš predlog edino rešen. Sklepite se na izračune naših ekonomistov...«

Vlada se zavzema za večjo nataliteto

Očitno je predvsem to, da jasi ni dovolj, da jih je veliko premalo. »On se debrušuje« — ljudje se znajdejo, kot vedo in znajo — to je obče pravilo. Ker ne dobi prostora v jasilih, si pomaga z izprašanimi negovalkami ali se pogostejše s sosedo, kar varuje po več otrok. V Parizu stane varstvo 350 do 450 francov na mesec (1 frank je 3,3 N din). Za dva otroka dvakrat toliko. Za manj premožne je to preveč.

In vendar se vlada zavzema za večjo nataliteto. Prebivalstvo raste prepočasno. Četudi nihče javno ne ponavlja de Gaullove teze, da bi morala imeti Francija vsaj sto milijonov prebivalcev, da bi postala velika sila, uradna politika spodbuja številne družine. Otroški dodatki so razmeroma zelo visoki, tako da so v obziru pomoč.

Kljub temu imajo glasi revnejši starši pogosto več otrok, kot zmorejo in kot bi želeli. Toda načrtovanje rojstev je še v povojih. Zakon o abortusu je iz leta 1920. Sami sodniki so na procesu v Bobigny priznali, da je to anahronizem. Splav je v Franciji nezakonito dejanje, ki se kaznuje z denarno kaznijo ali zapornom. Znaní ginekolog profesor Miller se je javno zavzel za to, da bi ta zakon liberalizirali. Toda konservativni »državniški« red je profesorja ukoril.

In vendar nihče ne dvomi, da bo ta zakon treba kmalu spremeniti. »Tuk, kot je danes, je element razredne diskriminacije,« pravi Jeannette Laot, »saj velja samo za manj premožne sloje«. Tista ženska, ki zmore 3000 do 4000 frankov, lahko splavi v Švici ali v Angliji. Prevladuje mnenje, da bi bilo treba splav v nekaterih primerih dovoliti, vendar naj bi zamenjal kontracepcije. Vendar bo gotovo minilo še nekaj let, preden bo zakon revidiran. Novi zakon dovoljuje prosto uporabo kontracepcijskih sredstev, ki je bil sprejet leta 1967. A šele pred nekaj tedni so poslanci izglasovali zadnje dekrete za izvajanje tega »Neuwirthovega« zakona.

Razlika, o katerih govorim, izvirajo predvsem iz tradicije, verskih razlogov, sredozemske mentalitete, iz neenakih odnosov med moškimi in ženskami, ki so se v stoletjih trdno zakoreninili. Vendar, ki jo je nedavno napravil pariški tednik Express, se pokazala da 68 odstotkov moških ne bi imelo nič proti, če bi bila njihov ženi ženska. 85 odstotkov moških ne bi nič mnilo, če bi njihova žena imela višji položaj od njih ali če bi zaslužila več kot oni. Zanimivo je, da so bolj prilagodljivi delavci, mali trgovci, obrtniki itd., medtem ko so najbolj »zakrknjeni« vodilni kadri in veletrgovci. Na drugi strani pa so tudi ženske danes politično in socialno bolj osveščene kot nekoč. V zadnjem času je med 30 odstotkov žensk. Sedem jih je celo članic CK, medtem ko jih bo 83 kandidatkin na bližnjih volitvah — kot kandidati ali namestniki — za KP.

Ali so Francozinke zagrenjene zaradi svojih tegob? Ne, večina jih je srečna, da so ženske. Nočejo več biti večina s pravicami manjšine, marveč z enakimi pravicami.

ANDREJ NOVAK

ki je najslabše plačana. 55% žensk zaposlenih zasluži manj kot 1000 frankov na mesec, kar je neuradni življenjski minimum. 69% jih zasluži manj kot 1200 frankov. Med »smicardie«, delavci, ki so plačani po minimalnem z zakonom zajamčenem dohodku (SMIC) predstavljajo dve tretjini ženske.

To je očitna neenakost v plačah, ki je ni mogoče odpraviti z zakonom, ampak le z boljšim strokovnim izobraževanjem in izpopolnjevanjem žensk. Sicer pa je tudi zakon o enakih plačah za moške in ženske, ki je bil nedavno izglasovan v parlamentu, le polovična rešitev. Nedvomno je ta zakon korak naprej, saj zagotavlja enako plačo za enako delo oziroma »za enako vredno delo«. Toda kaj je enako vredno delo? To si je mogoče razlagati na sto načinov. Mogoče je, da bo zakon sčasoma odpravil 6 do 7 odstotno razliko v povprečnih plačah moških in žensk. Malo verjetno pa je, da bo odpravil »nevidne razlike«, ki se skrivajo za delodajalčevimi ocenami ženskega in moškega dela. »Pri kadrih ponekod razlike presegajo tudi 50%«, je rekla Colette Coulon. Po neki anketi bi lahko te razlike zajeli med 24 in 38%. Seveda zato, ker ženske po meniju delodajalcev ne zmorejo toliko kot moški, več izostajajo itd.

Zaposlenih 7 milijonov žensk

V Franciji je zaposlenih več kot 7 milijonov žensk ali tretjina aktivnega prebivalstva. A še veliko drugih žensk bi se rado zaposlilo. Mnoge med njimi pojasnjujejo, da so se morale odreči delu zato, ker ne bi imel kdo skrbeti za otroke, če bi odhajale na delo zdoma. Delavke navadno po drugem otroku nehajo delati, kar bi morale sicer toliko plačati za varstvo in za obliko — razen tega pa bi se jim otroške doklade zmanjšale — da bi delale tako rekoč zastoni.

V Franciji je približno 400.000 zaposlenih žensk, ki imajo otroke, mlajše od treh let. Za te je problem varstva najhujši. Po tretjem letu se namreč že veliko otrok vključuje v tako imenovane materske šole, kar hodi po petih letih že vsi mali Francozi.

Zdaj je na voljo v vsaj državi 700 jasil, v katerih je približno 32.000 mest. Veliko premalo. Skupni program združene levice obljublja za prvi dve leti po volitvah 1000 novih jasil s 50.000 mesti. Premier Messner jih je zdaj obljubil 2000 v petih letih po volitvah. V zadnjih dvajsetih letih pa jih je bilo zgrajenih le 216.

So to realna predvidevanja ali svolitvi golaž? V CK KPF zatrjujejo, da njihova napoved temelji na temeljnih izračunih in da več ni mogoče storiti. »Messner zdaj pretirava...« Kaj pa so storili golisti doslej? Reakcije iz baze so nekoliko drugačne. »Kako bomo zdaj mi, ko Messner obljublja 2000 jasil? Bomo šli navzgor?« sprašuje po telefonu funkcionarje CK komu-

Tradicionalni ženski poklici še v rabi

»Eden izmed pogojev za prehod v socializem je osvoboditi ženske sedanjega položaja,« pravi članica izvršne komisije socialističnega sindikata CFDT Jeannette Zast. Zanj je inferiorni družbeni status ženske element razrednega boja, element izkoriščanja. Zelo veliko deklet se uči še vedno tradicionalnih ženskih poklicev — šiviljstva, raznih uslužnostnih dejavnosti; ker na teh področjih ni dovolj delovnih mest, se zaposlujejo zlasti v elektronski, radijski industriji, v tekstilni ali živilski industriji, askratka, povod tam, kjer je potrebna velika ročna spretnost, kot pravi Colette Coulon. »Delodajalci izkoriščajo žensko spretnost za večje profite«.

Po mnenju Jeannette Laotove so ženske »diskriminirane, ravno tako kot tui delavci ali O. S.«. Večina žensk tudi je O. S., se pravi »specializirane« oziroma »privredni delavci, to je nekvificirane delovne sile,

Študija ZKPO Slovenije

Manj razviti zemljevid

Podatki za morebitno obsežnejšo kulturno akcijo

Kako pospešiti kulturni razvoj na manj razvitih območjih Slovenije? Kako začeti odpravljati tako imenovane »bele lise« v teh občinah? — Podobna vprašanja si kulturniki v zadnjem času zastavljajo dokaj pogosto, pri čemer pa je bolj ali manj očitno, da nanje le stežka najdejavajo zadovoljujoče odgovore. Zdi se, kot da hodijo po berglah, namesto z zanesljivimi »običajnimi« nogami: akcij je bilo že nekaj, toda sistematične pomoči in jasno očitane kulturne politike, ki bi s prepričljivimi podatki govorila o možnostih za uspeh, doslej pretežno ni bilo, in sicer nemara tudi zategadelj, ker ni bilo ustreznih raziskave o pravi podobi kulturnega življenja v omenjenih manj razvitih območjih.

12 dnevnikov na tisoč prebivalcev

Pri ZKPO Slovenije pa že nekaj časa pripravljajo študijo ravno o tej problematiki; pred tedni je bil končan zadnji del razprave (opravila jo je Nataša Semečnik-Pihler), ki prinaša precej podatkov, na katerih bi brskone mogla temeljiti obsežnejša »kulturna akcija«. Zaseduje predvsem kulturno materialno bazo in po tej poti skuša ugotoviti, katere so determinante oziroma meje razvoja in še prej, kulturnega življenja. Tako med drugim ugotavlja, da so skromni osnovni pogoji eden izmed odločujočih dejavnikov v tej zvezi. Zanimiv je podatek, da sredstva, namenjena za kulturo v manj razvitih občinah, padajo globoko pod slovensko povprečje: v Lendavi so leta 1971 za kulturo namenili 9,3 dinarja na prebivalca v šmarjah 8, v Radljah 10,6, največ pa v Slovenskih Konjicah: 33,6 dinarja, ob tem pa je v Kranju ta vsota v tem času znašala kar 77,6 dinarja.

Raziskava se omejuje na 26 občin, ki jih deli na tri skupine: V prvi je 11 občin, ki se sicer uvrščajo tudi med gospodarsko manj razvite, v drugi skupini (Radlje ob Dravi, Slovenska Bistrica, Sevnica, Brežice, Metlika, Ribnica, Grosuplje, Litija, Tolmin), ki je brskone »bolje« razvita, je zaobjetih 9, v tretji, »srednje« razviti, pa je 6 občin: Cerkljica, Logatec, Mozirje, Sežana, Slovenske Konjice, Vrhnika. Seveda so skoraj vse občine ne glede na siceršnjo razvitost kulturno manj razgibane. Zadošči ilustrativen je že naslednji pri-

mer: branje časopisov je na teh območjih dokaj redko početje, o čemer priča razširjenost časnikov, zlasti dnevnikov: v Lendavi, na primer, pride na tisoč prebivalcev le 12,8 dnevnik (povsod so upoštevani samo naročniki Dela, Večera in Dnevnik), v Črnomlju 24,8, v Trebnjem 27,1, v Gornji Radgoni 64,7, Ormož 66,1, — v drugi in tretji skupini občin je razpon nekoliko višji: v Sevnici 29,5, na Vrhniki 89,8 — seveda prav tako na tisoč prebivalcev. Od drugih občin so radijski in televizijski sprejemniki, ki so lahko precejšnji posrednik kulture, nekoliko številnejši, čeprav njihova »gostota« še zaostaja za slovenskim povprečjem (287 na tisoč ljudi). V Lendavi je bilo leta 1970 radijskih sprejemnikov 190, v Šmarju 203, kar sta tudi najmanjši številki v vseh treh skupinah. Kar zadeva televizorje, je slovensko povprečje 132 TV sprejemnikov na tisoč prebivalcev, v Šmarjah jih je le 50: v prvi in drugi skupini jih je na sploh zelo malo, v tretji jih je že okoli 100.

Na leto enkrat v kino

Po vsem videzu so poseben problem kinematografi, natančneje, obisk kino predstav. Kajpada raziskava statistično ne pove, kakšni so programi in kvalitete predstav. Verjetno pa ni neznano, da daleč pod normalnim povprečjem: sicer pa o tem posredno govori tudi obisk: podatki iz leta 1970 povedo, da je bil obisk najmanjši v Lendavi, Šentjurju, Trebnjem in Grosuplju, namreč le en obisk na prebivalca v vsem letu. Slovensko povprečje dosegajo le Slovenske Konjice — 6 obiskov. Knjižnična mreža, ki naj bi bila temelj

kulturnega življenja, je prav tako zelo redka, pogosto pretrgana. V tem letu 1971 so bile možnosti za izposojanje knjig zelo skope: v občini Sevnica in Šentjur je prišlo le 0,2 knjige na prebivalca, največ pa v Murski Soboti, namreč 1,3 knjige na prebivalca. Kar zadeva izposojanje, podatki govorijo, da se knjige v večini občin letno ne »obrnejo« niti enkrat.

O dejavnosti knjižnic slikovito pričajo tudi nakupi novih knjig: Leta 1971 so občinske knjižnice nakupile malo, kljub temu, da so se sredstva v zadnjem času nekoliko povečala: le v štirih občinah so nakupili več kot tisoč knjig. v Šmarju, Metliki, Cerkljici in Mozirju pa knjižnice v tem letu sploh niso delovale. Knjižne zaloge se v vaskih knjižnicah sploh ne obnavljajo, izjema so občine Gornja Radgona, Lenart, Ptuj, Slovenska Bistrica, Brežice, Tolmin, Slovenske Konjice in Vrhnika. Le v Murski Soboti so začeli načrtno obnavljati knjižne fondne v vaskih knjižnicah, saj so v letu 1971 nakupili 2.235 knjig.

Rast gledaliških skupin v severovzhodni Sloveniji

Amaterska kultura, ki je zanimiv način kulturne ustvarjalnosti in ponudbe, je v teh občinah značilna po svoji tradicionalnosti: goji zlasti glasbeno in gledališko dejavnost, premalo pa razvija telesne aktivnosti, ki bi zaobsegale sodobne izrazne medije. Oredni nosilci kulturno-prosvetne dejavnosti so kulturno-prosvetna društva in skupine, ki so pod okriljem Zveze kulturno-prosvetnih organizacij, pri čemer so aktivnejše skupine, ki se povezujejo z ZKPO. Leta 1971 je bilo teh društev v vseh treh skupinah občin 179, toda med njimi le 97 aktivnih. Za vsa društva pa je značilno, da razvijajo glasbeno, klubiško, folklorno, likovno in druge dejavnosti. V vseh treh skupinah občin deluje v okviru kulturno-prosvetnih društev 73 odraslih pevskih zborov in oktetov (moških 51), sicer pa šest mešanih in sedem ženskih. V vseh 26 občin pa deluje le šest mladinskih pevskih zborov, štirje na gimnazijah v Ljutomeru, Ptuj, Murski Soboti in Brežicah, eden v okviru gospodarske organizacije (v Metliki) in samostojni mladinski pevski zbor v Radljah.

Pihalnih orkestrov je na teh območjih 32. Očitno najvažnejšo kulturno vlogo igrajo amaterske gledališke skupine: v vseh treh skupinah dokaj redno delujejo 104 dramske skupine. Dejavnost te vrste raste predvsem v severovzhodni Sloveniji, nekakšno prenosno doživlja na podeželju, kjer skupine gostujejo po raznih krajih, čeprav samo nekatere dosegajo kvaliteto izvajalsko raven.

V okviru ZKPO deluje 80 skupin, od tega v občinah Črnomelj 5, Gornja Radgona 9, Lenart 3, Lendava 5, Murska Sobot 7, Ptuj 12, Šmarje 1, v Sevnici, Metliki, Tolmini, Sežani, Vrhniki, Mozirju pa nobena. Posebno pozornost bi zaslužila »pionirska dramatika« na osnovnih šolah s tem pa tudi gledališka vzgoja. Zanimivo je, da so doslej na šolah zaživele nekatere dramske in lutkovne skupine na nekaterih osnovnih šolah v Prekmurju in spodnjem Posavju: skupno je lutkovnih skupin v vseh skupinah občin kar 16.

Razmah likovne dejavnosti

Folklorna razgibanost je prisotna zlasti na območjih s tovrstno tradicijo: v Prekmurju v Beltinčih in v Beli krajini. Sicer pa je v vseh treh občinah skupno 31 skupin, ki ne gojujejo domače plesno izročilo. Tudi likovna dejavnost se je zlasti razmahnila, podobno kot gledališka, v severovzhodni Sloveniji: v Gornji Radgoni deluje skupina likovnih amaterjev, vrsto likovnih razstav pripravljajo v Lenartu, kjer so razstave baje naletole na izreden odziv med kmečimi ljudmi. Likovni amaterji so aktivni še v Lendavi, Ljutomeru, Murski Soboti, Ptuj, Šmarju, Trebnjem, Radljah itd. Zanimivo je, da je likovna amaterska življenja povsem mrtvo v tretji skupini občin.

Med najtežja vprašanja razvoja kulturnega življenja na teh območjih predstavljajo prostorske možnosti: v vseh treh skupinah občin na priliko, je skupaj 176 kulturnih domov, za kulturne prireditve pa jih je primerno urejenih le 57. V prvi skupini občin dvorane ne ustrezajo skoraj v vseh združenih in kulturnih domovih. Stvari so posebno pereče na podeželju, kar velja predvsem za občine Gornja Radgona, Ptuj, Ljutomer, Murska Sobot, Ormož, Šmarje, ki zaradi skromnih finančnih sredstev v preteklosti niso moge vzdrževati kulturnih domov in dvoran. Zato ni čudno, da je v zadnjem času lendarjska občina namenila 52.000 dinarjev za investicije in le 52.000 dinarjev za dejavnost.

Vse to je le drobec podatkov, ki označujejo, vsaj v grobem, kulturni položaj in nehanje v omenjenih občinah. Možnosti so seveda omejene predvsem z gospodarsko manj razvitostjo, čeprav ob tem, kot nekatere ugotavlja tudi razprava, nastaja še vrsta dejavnikov, ki sporedno ali naknadno pospešujejo oziroma zavirajo razmah kulture, kakor si jo predstavlja večina. Kaj kje in kako bi zdaj kazalo ukrepati, da bi tamkajšnja podoba kulture vsaj obrisno dobivala želene pogoje, je verjetno težavno vprašanje za tamkajšnje in »vzajemne« kulturne načrtovalce in politike, v čem je bilo rešeno, da bodo omenjeno faktografsko analizo o problemih kulturnega razvoja na manj razvitih območjih poslali med drugim tudi kulturnim subjektom na terenu: sme se zavoljo tega pričakovati, da zbrani podatki, ki so morda malce preostali in morda v vsem popolni, ne bodo govorili sami sebi, temveč rabili pri zadovoljevanju potreb kulture na zdaj še manj razvitem kulturnem zemljevidu.

JOZE HORVAT

VLADIMIR LAKOVIC: KAZEN (olje, 1968)
Slikar je dobil letošnjo Prešernovo nagrado

Pariška gledališča

Kaj je novega? Molière!

Pričevanje o večeru pred 300 leti

OD NAŠEGA PARISKEGA DOPISNIKA

PARIZ, februarja — Drevo se bo torej spet zagnil zastor po kdove kateri uprizoritvi »Namišljenega bolnika«. In medtem ko si bo Argan brisal z obraza šminko, pomešano s potom, in se bodo pod orjaškim baldahinom cirkuškega šotora praznille vrste improviziranega gledališča, bo ostal za zaveso oguljeni fotelj v stilu Ludvika XIV., oblečen v rjav žamet, edina živa priča tistega večera pred 300 leti, ko so na odru teatra kraljevske palače zgrabili smrtni krči Jeana-Baptista Poquelina.

Molière je umrl malo pozneje, doma v Richelieujevi ulici. In ko ga je stisnila smrt v svoj neizprosni objem, se je pokazala krhkost njegove eksistence. Kot vsi igralci tistega časa je bil izobčen iz cerkve in čeprav se je štirinajst let kopal na dvoru v milosti Sončnega kralja, je moral vdova na kolnih izprositi od suverena, da je dovolil pokopati truplo v blagoslovljeni zemlji na pokopališču sv. Jožefa na Montmartru. Ob devetih zvečer in le z dvema duhovnoma.

Jubilej v jubilantovem okolju

Duhovnom Molière pravzaprav ni bil storil nič hudega. Njim in kralju. Čeprav je z jedko satiro neusmiljeno šibal družbo, v kateri je živel, je bil preveč pameten in preveč je ljubil življenje, dobro meščansko življenje, da bi bil nesposoben odrediti kralju pravico, da ostane zunaj vsega, s čimer so se ubadale ali kar so treple Molière osebe na odru »Kraljevske skupine«. In če se je Molière pomeševal lažni pobožnosti in tudi po duši ni bil kristjan, ni tega posmeha nikdar predrzno posebil v talarji.

V tem šoturu igralca Jeana Richarda, v Tuillerijskem parku, kjer bo še do konca februarja zaradi stavke osebe gostovala Comédie Française, bi se Molière gotovo dobro počutil. Dvanajst let je njegov »Illustre Théâtre« s komedijantskim vozom križaril po cestah južne Francije, kjer se je v stiku s preprostimi ljudmi učil življenjskih modrosti in z dovzetnim očesom opazoval

duše in značaje, ki jim je pozneje s tolikšno izrazno močjo vdihnil življenje v svojih komedijah.

Tudi če bi Poquelin pomolil nos nekoliko dlje od šotora v Tuillerijah, se najbrž ne bi počutil izgubljenega. Tu je Louvre, večji, razkošnejši, bolj urejen kot je bil pod Ludvikom XIV., ki mu je bil bolj pri srcu Versailles, pa tudi Chambord ali St. Germain-en-Laye. Tod in tam je sicer Molière vodil kraljevske gledališko skupino in skrbel za zabavo na dvoru. Za streljaj od Louvra je gledališče Palais Royal nedaleč od kralja, kjer se je rodil, in od tistega, kjer je umrl. Na teh odrskih deskah je med gledalci opazil smrt, svojo smrt. In če bi morda očital Louisu de Funesu, ki se zdaj pači v tej dvorani v »Oskarju«, da je komedijant in glumec, pa bi mu na drugi strani gotovo zavidal udobno življenje bogatega meščana, ki si ga je sam vedno želel, a ga ni nikdar užival.

Obsežen slavnostni spored

Volilna kampanja, denarna kriza, človeške tragedije — nič novega za Molière, ki je dan za dnem za kulisami opazoval dvorske spletke, ničlikokrat uperjene tudi zoper njega, ki je bil zaprt zaradi velikan-skih dolgov in ki ga je naposled žena Madeleine Béjart, 21 let mlajša od njega varala tako da se je moral tolažiti: »Se vedno je bolje biti poročen kot pa mrtev.« Tu so skopuhi, farizeji, namišljeni bolniki in domišljavi zdravniki hinavci, navci, egoisti, poštenjaki in rogonosci, in tu je na-

vsezadnje njegov teater, Comédie Française, dedinja njegove »Troupe du Roy«.

Molière je želelni repertoar tega gledališča, ki ima ali še bo imelo v tej sezoni »Molièrovo leto« na sporedu deset njegovih del. Igrali jih bodo v Parizu in v provinci, v Franciji in v tujini. A še deset drugih večjih gledaliških skupin bo letos znova predstavilo Molière svoji publiki. Pa še šest oddaj na televiziji, feljton v 60 nadaljevanjih na radiu, dva gledališka festivala, 2 kolektivni ples, knjiga »Molière... Molière je danes ravno tako Jeanne d'Arc ali Napoleon«, piše ta teden »Express«. In čeprav je Baudelaire trdil, da pozna tri smešne sodobne religije: Molière, Béranger in Garibaldi, čeprav mnogi vidijo v Molièrovih komedijah zgolj veliko fresko francoskega sedemnajstega stoletja, za publiko in za večino kritikov in literarnih zgodovinarjev še vedno velja, da so značaji, ki jih je upodobil Jean-Baptiste Poquelin, večni in da sli drugega avtorja, ki bi bil po 300 letih tako živ, kot je Molière, kakor pravi literarna zgodovina.

Avtor za ves svet

Molière seveda že dolgo ni več samo francoski. Z malo brezbožnosti, ki bi nam jo veliki svečeni komedije gotovo oprostil, bi lahko rekli, da se Molière izvaža ravno tako dobro kot konjak, šampanjec, parfumi in siri... Toda predsednik Pompidou pravi, da stare dobre Francije z njeno dobro jedajo in pijejo ni več. Morda torej ni čisto iz tre izvirno mnenje nekaterih gledaliških kritikov, da so marsikje Molière posinovili tako dobro, da ga igrajo vsahin bolj kot v Comédie Française, tempu njegove umetnosti. A najsi je to res ali ne, gotovo drži, da so Tartuffe, Harpagon, Argan in Sganarelle ravno tako živi v Londonu, Stockholmu, Berlinu, Moskvi ali Ljubljani kot v Parizu. In čeprav je še 300 let vse o Molièru jasno, so za igralce njegove vloge še vedno velika preskušnja. Morda prav zato, ker so njegovi značaji še vedno tako blizu vsakdanjosti, tako resnični, in čeprav jih poznamo od pantičevke vedno znova sveži in vedno znova drugačni. Kadar so vprašali Sacha Guitryja: »Kaj je novega?«, je imel navado odgovoriti: »Molière«.

ANDREJ NOVAK

Na podlagi sporazumov

Spričevala na tujem

Pripravljamo dogovore z devetnajstimi državami

Jugoslavija bo na podlagi sporazumov in programov o kulturno-prosvetnem sodelovanju uredila z 19 evropskimi in drugimi državami priznavanje enakovrednosti šolskih spričeval in diplom oziroma sprožila o tem pogovore. Čez nekaj dni se bodo na Dunaju začela jugoslovansko-avstrijska pogajanja o tej problematiki, konec prihodnjega meseca pa se bo v naši državi sestala mešana jugoslovansko-zahodnonemška komisija. V kratkem bodo tudi pogovori z Belgijo, zateh s Sovjetsko zvezo, Madžarsko in nekaterimi drugimi državami. H koncu gredo še priprave za pogovore z Indijo; njihov strokovnjak bo najbrž še ta mesec obiskal Beograd.

Prizadevanja, da bi v sporazumih došli enakovrednost spričeval in diplom in tako omogočili nemoten vpis na fakultete, visoke in višje šole, so v zadnjih letih postala pri nas že zlasti živahna. Prvi korak k temu je bila priprava študijsko-dokumentacijskega gradiva o organizaciji našega šolstva, zlasti študijskega študija. Tega dela se je bil lotil zvezni svet za izobraževanje in kulturo; ko so ga razpustili, pa je nadaljeval zvezni zavod za mednarodno znanstveno, prosvetno-kulturno in tehnično sodelovanje. Medsebojno obveščanje med tujimi partnerji o organizaciji študija in šolskih sistemov se je pokazalo za zelo koristno. Dogajalo se je namreč, da nekatere države včasih niso priznale naših diplom ali spričeval, ne zaradi dvoma o njih, temveč večinoma zaradi tega, ker ne poznajo našega sistema in ne vedo, kakšna je raven posamezne šole in njenih spričeval. Dosedajni pogovori so vodili do sklenitve prvega sporazuma. Že leta 1970 smo z Italijo sklenili in ratificirali sporazum o medsebojnem priznavanju maturitetnih spričeval za srednje šole zaradi vpisa na univerze in visoke šole.

To je bil šele prvi korak, ker je treba še urediti medsebojno priznavanje visokošolskih diplom. Možnosti se nakazujejo z doletimi v programu o kulturnem sodelovanju med državama za leto 1972-1973. V pro-voščevanju zaradi tega, da si bosta državi prizadevali, da v roku, ko bo veljal ta program, uredita zadeve v zvezi z medsebojnim priznavanjem diplom.

Mešana francosko-jugoslovanska strokovna komisija je že pripravila osnutek dokumenta; če bo sprejet, bi državi priznavali enakovrednost gimnazijske mature oziroma zaključnega izpita strokovnih šol in diplom več fakultet. V skladu s sporazumom

s Francijo, ki naj bi ga kmalu sklenili, pa bi enakovredno priznavali tudi posamezna leta študija v obeh državah.

V vseh delovnih fazah, bodisi da gre za priprave za pogajanja ali za potek pogovorov, aktivno sodelujejo vse republike in pokrajine. Poleg tega stalna medrepubliška strokovna komisija razpravlja o vseh pomembnejših vprašanjih v zvezi z ekvivalenco, še preden jih bodo uvrstili na dnevni red forumov, ki bodo o tem odločali. Način dogovorov in medsebojnih posvetovanj tako omogoča, da v posamične sporazume lahko vnašajo že tudi strokovni nazivi in akademski stopenj še nimamo enotnih in istovetnih določil za vso Jugoslavijo. Poleg tega se skupna stališča, za katera se v dogovorih zedinijo predstavniki posameznega izobraževalnega območja republike ali pokrajine, ne sevaajo vselej v sklepkih, ki jih sprejemajo predstavniki telesa.

Vse to seveda zahtuje odpiranje sporazumov, ki jih Jugoslavija poskuša skleniti z drugimi državami. Razprava v Vojvodini o odpravi zaključnega izpita na srednjih šolah v Vojvodini, o čemer je govor te dni, prav tako posega v vsa pogajanja, ki že potekajo med Jugoslavijo in drugimi državami. Pogovori se nanašajo na spričevala o zaključnem izpitu, ne pa na končano srednjo šolo, ker se v vseh državah, s katerimi sklepamo sporazume, srednje šole obvezno končajo z maturitetnim izpitom.

(Tanjug)

NIKOLA MARTINOSKI: PLESOCI DERVISI (GVAS)

Slikarju v spomin

Plešoč derviši

Virtuozni risar in lirični kolorist Nikola Martinoski

Na steni za vrati, vendar tako, da jo vidim, kadar so vrata zaprta, visi stara slika. Vem, da je stara, čeprav je v svojih barvah, sivih, zelenkastih in srebrenkastih tonih, še vsa sveža in me vsako jutro, ko se zbudim, prva zvabi v svet premišljevanja, ki je neposredni naslednik prvega osveščanja po spancu.

Vsa živahna je v svojih uklenjenih, razgibanih, navzven togih, a notranje kipečih ritmih, ki jih bolj slutim kot vidim. Stirje čudni možaki v visokih kapah, v haljah, ki jim tesno ovijajo postave, se lomijo kot rob obleke na romanski freski zvirajo in z močno nazaj nagljenimi glavami posredujejo grozljivo sliko nekakega napetega stanja, nekake fizično nezdravne položaja, zato pa trenutka notranje bogatega doživljanja in morda spoznanja.

Plešoč derviši, ta čudna in tuja sekta, ki svojo prisotnost, upravičenost in potrebnost dokazuje na način, ki je vsaj toliko zanimiv in privlačen, kot je tuj in srbljiv in nerazumljiv. In vse to, jutro za jutrom, počasi lučim iz slike, barvno predčenege in risarsko razgibanega pa hkrati disciplinirano togega gvaša: to tujost, nedoumljivost in srbljivost in hkrati čudovit rezultat srečanja zahodno šolanege človeka s svetom svoje mladosti.

Sliko je pred štiridesetimi leti naslikal takrat še eden redkih makedonskih slikarjev Nikola Martinoski. Komaj dobro je prišel iz sveta, v katerem se je solal — predvsem pa z odprtimi očmi in ušesi vpiljal vse, kar je ta svet ločevalo od sveta njegovega otroštva. Nasprotja so ogromna: Krusevo 1903. leta, kjer se je rodil, in, denimo, Bukarešta takoj po prvi svetovni vojni, kjer je študiral na umetniški akademiji — ali pa celo nasprotje Krusevo in Pariz, kjer je obogatil in požahnil svoje znanje in svoje umetnostne nazore na Académie Ranson. Vrnil se je še poln mladostnih vtisov in vizij, spominov in doživetij, a zdaj precejenih skozi mrežo novih spoznanj, razširjenega in predvsem z vodenim premišljevanjem utemeljenega nazora. Ne samo Pariz, tudi srednja Evropa v širšem pomenu svojega kulturnega in umetnostnega poslanstva mu je vtisnila svoj pečat. Njegove slike so zvesto ogledalo tega novega, s pridobitvami najboljšega slikarstva svoje dobe, zlasti iz let po prvi svetovni vojni, obogatenege človeka, ki pa

je globoko v sebi ohranil še ves kalejdoskop vtisov in doživetij svoje mladosti v ožji domovini.

Reveži, berači, otroci

V njegovih Ciganih in Cigankah, pogosto z otroki, nosečimi ali doječimi, v njegovih beračih in revežih, kmotih in materah, ki jih je povzdignil do madonske simbolike, ob kateri skoraj spregledamo cape revščine in upadlost gladnih lic, zaslišimo daljni odmev borbenege klisa, ki je konec XIX. in začetek XX. stoletja razgibal umetniške vrste in rodil pretresljivo in kritično, programsko in revolucionarno socialno umetnost. Tu začitimo duha Käthe Kollwitz in Fransa Masereela — a le v odbleskih, v zanimanju za vsebino, pretresljivo in kričečo po pomoči, po izboljšanju, vendar v tej svoji brezpomočni revščini tudi statično in nekako monumentalno. V Parizu šolani slikar je začutil tudi to sestavino in njegovim ekspresionističnim deformacijam se je kmalu pridružil tudi težnja po trajnejši monumentalizaciji, izključno zanimanje za angažiranost in aktivizacijo se je umaknilo zanimanju za likovne, za trajnejše vrednote snovi.

Ta snov pa je še vedno domača. To so ženske, reveži, berači, otroci — kot neboljgani dojenčki, kot igriči malčki, kot mali misleci in ne nazadnje kot grozljivo zreli človečki, katerim sta revščina in glad že zarisala v obraze in poze poteze spoznanja in vdaje v usodo. A ta snov je doživljala še na drug način. Ni je pojmoval samo kot nosilca slikarske obdelave v načinu evropske socialne umetnosti in ekspresionizma, čeprav opazimo v njegovem delu tudi težnjo po sodasni slikarski eleganci Pariza, izkušnje nabavovene in temperamentno zadržano, notranje žareče izročilo kakkega Modiglianija. V teh njegovih snoveh začitimo tudi duha davnejšega izročila, saj se v težnji po nekoliko manje-

ristični monumentalizaciji, v svojih zadržanih, pretežno na eno nosilno barvo omejenih tonskih gradacijah, v jasno izražanih ritmičnih vrednotah odkriva tradicija bizantinskega, starega srbskega in makedonskega stenskega in ikonskega slikarstva, tistega vidnega sveta, ki je žlahtnil prostor njegove mladosti in mu posredoval prvi in trajni korektiv za vse nadaljnje doživljanje in izživljanje v tem žlahtnem mediju.

Humanistično izročilo

Martinoski, virtuozni risar in lirični kolorist, je znal združiti ta dva svetova v skladno in polno zvenelo celoto. Slikal je predvsem ljudi, kajti bil je prepričan, da je samo človeški lik vreden slikarske realizacije — in tudi v tem lahko zaslužitmo veliko humanistično izročilo srednjeveških slikarskih spomenikov njegove domovine. A bil je tudi družbeno osveščena, zrela osebnost; zavedal se je svojega mesta, cene in tudi svojih dolžnosti v času in družbi. Po drugi svetovni vojni je, kot razmeroma mlad klasič makedonskega slikarstva, sprejel vodstvo novoustanovljene umetnostne šole v Skopju in postal tudi njen redni profesor; tako je posredoval svoje obzno znanje, počivajoče na osupljivi likovni nadarjenosti, prvim rodovom predstavnikov mlade, nove makedonske likovne umetnosti. Pozneje je prevzel dolžnost ravnanja umetnostne galerije v Skopju in tako zaokrožil svoje življenjsko dejavnost, čeprav za ceno večje slikarske produktivnosti. A zavezan, da je storil svojo dolžnost in vrnil svojemu narodu in novi družbi del tistega, kar je od njega v otroštvu čisto osebno intimno sprejel in kar je v njem živel in se razraslo v zrelo osebnost, ki se razlaja v desetih žlahtnih likovnih umetnin, je odtehtalo živeti.

Zdaj je odšel. Umrl je velik umetnik, človek, ki je znal priskrhnuti vrednotam življenja in dražem njegove podobe in jih v svojem delu podživiljal in nam posredoval oboje. Kot da se je iz njegovih vse bolj skladnih, elegantnih in dražljivih slikarskih vizij izvil mračna in grozljiva senca, ki je ovila odbleske starega sijaja na svetelnih makedonskih freskah in jih spremenila v tegobne, toge figure plešočih dervišev, teh poosebljenih duhov strahu, groze in minljivosti. Obstali v svojem tulečem plesu, so skrepani v srbljiv spomenik sveta, v katerem ostajajo od najsvetlejših luči samo še sence.

JANEZ MESESNEL

Knjižni razgledi

Beg v omamo

Cankarjeva založba: Droge med nami

Človek se dandanes ne more izogniti premišljevanju o patogenih dejavnikih našega življenja in o njihovih vzrokih. Vprašuje se, ali so le-ti izraz tehničarstva našega življenja, ki ga nikakor več ne obvladamo, in njej sledeče avtomatizacije. Trajno zožena usmeritev našega življenja zgolj na proizvodnjo, potrošnjo in administracijo sproža dodatna vprašanja, saj je jasno, da ta zožitev kratko malo ne more zadostiti mnogoterim potrebam človeškega bitja, ki ima širše interese.

Kako se čudno sliši, je ena takih potreb »sreča«, čeprav z njo kot s filozofsko kategorijo nimamo kaj početi. Je pa še kako navzoča zlasti v nastajajoči mladi zvesti. Ni dvoma, da je omenjena zožitev človekovih interesov daleč pomembnejša, kot si navadno mislimo, kjer ni možnosti za polno človeško življenje, vsestransko bogata, umsko in čustveno, tam nastopijo patogeni dejavniki, tam nastopi oziroma lahko nastopi beg v omamo.

Prav ta tema je temeljito obdelana v sicer drobni knjižici, ki so jo napisali švicarski zdravniki, za nas pa izdala Cankarjeva založba v Ljubljani. Ta knjižica obravnava kratko in stvarno, z naslovom Droge med nami, toksihomanijo, enega izmed najhujših problemov današnjega časa. Nobena skrivnost ni, da je toksihomanija za jela že velik odstotek zelo mladih ljudi.

Zanimivo je odgovoriti na vprašanje o vzrokih, ki pripeljejo do zlorabe drog in do toksihomanije. Vsekakor je za to brezhanje od stvarnosti v omamo zelo pomembno, v kakšnih okoliščinah dozoreva in skozi kakšne ovire se prebija mlada osebnost v življenje. Ne pozabimo, da je toksihomanija zunanji izraz oziroma potrditev družbene osamitve. Kdo zapada vanjo? Načelno lahko vsak človek, posebej pa smerno govoriti o nevarnosti za občutljive, vase zaprte, nerazpoložene osebnosti ali osamljene ljudi, ki nosijo v sebi občutek nespodobnosti, neprilagodljivosti in strahu. Vsaka družba je zainteresirana, da zavre ali vsaj zavira toksihomanijo, saj ta ustvarja asocijalne, abnormne, ravnodušne in

zakrknjene individue, ki jim kmalu opesave v otopi čut za dolžnosti. Toksihoman spreminja svoj značaj, ga izvoti in s tem postane duševno odvisen.

Ceprav ni naš namen podajati vsebine te knjižice, naj vseeno navedemo Paracelzov izrek, da nobeno zdravilo ni samo po sebi strup. Kajpak drži, da mnogo drog sploh ne uporabljajo v medicini in prav te so najbolj nevarne. Drog je zelo veliko vrst, v glavnem pa jih delimo na opiate, kanabis, halucinogene, amfetamine in uspavalja. Med opiatu so najbolj znani opij, morfij, heroin in kodein. Kanabis se pojavlja največ kot hašiš, to je smola indijske konoplje ter marihuana, posušeno in drobno zrezano zelišče iste rastline. Halucinogeni so tiste snovi, ki povzročajo privide. Teh je tudi cela skupina in najbolj znan med njimi je LSD. Knjižica v poljudni, stvarni obliki in pri vsaki drogi navede njen vir, uporabo ter učinek in nevarnost, ki čakajo na uživalca.

Nas zanimajo predvsem vzroki, ki pe-ljejo v toksihomanijo. Na eni strani lahko rečemo, da gre tu za beg iz resničnosti, za beg iz tako imenovanih mejnih situacij. Gre za začaran trikotnik, v katerem je na enem koncu osebnost z vsemi svojimi psihofizičnimi strukturami. Vanje gre predvsem družinska zgodovina, okolje v zgodnjem otroštvu, spolni razvoj in druge samsame »nepremagljive« situacije. Na drugi strani tega trikotnika je socialno okolje. To so družinske razmere, poklic, gromni in socialni položaj, zakonodaja, ideološka pripadnost, odnos do droge, potrošniške navade ter ne nazadnje vplivi reklame

in mode. Na tretjem mestu tega trikotnika so droge same, kako jih kdo uporablja, koliko jih dozira, trajanje tega doziranja, dosegljivost drog in privajenost nanje. Vsi ti dejavniki imajo za posledico obseg toksihomanije. Videti je, da je ta odvisen od mnogokaterih sestavin in reakcij, pač v skladu z razvojem osebnosti in socialnim okoljem.

Jedro problema je stanje duševne ali telesne ali obojne odvisnosti od uživanja droge, od stopnje zlorabe. Kot zlorabo pa štejemo trajno ali občasno uporabo ene ali več snovi v pretirani količini in brez medicinske indikacije. Vsak toksihoman se svoje odvisnosti zave pozno ali pa sloh ne. Nemočan je, da bi se drogi odpovedal, navezadnje pa je tudi brez moči, da bi to priznal. Postal je že izvoljena osebnost, saj z lažjo samemu sebi kaže svojo amoralnost in otopelo vest.

Knjižica, h kateri pišemo teh nekaj misli, zastopa mnenje, da je toksihomanija bolezen, in to nevarna bolezen sedanjosti. Iz tega povzema navodilo, da je treba toksihomane zdraviti. Tu navaja več možnosti. Najboljši način je seveda preprečevanje, že bolnim pa bi pomagale lahko svetovalnice in dnevi ter stalni center za zbiranje in zdravljenje bolnikov. Zadnji ukrep je klinično zdravljenje. Upoštevanje je treba, da toksihomani navadno nimajo več lastnih pobud, zato jih je treba nekako zaposliti.

Možne oblike za to so eksperimentalno gledališče, moderni filmi, fotografiranje, glasba, ples, morda tudi debata o družbeno kritičnih temah.

Nekateri uživalci mamil zagovarjajo legalizacijo mamil, knjižica pa navaja razloge za in proti. Nekateri tudi govorijo, da droge učinkujejo na »razširitev zavesti«. Očitno je, da pojavov halucinacije in postotnih razburjenih čutil ne moremo šteti za »razširjeno zavest«. Kajti najprej mora obstajati zavest sama, šele potem bi jo lahko »razširili«. Zavest pa lahko razširimo le tedaj, če iz družbene osamitve potegnemo bolnika nazaj v normalni svet. Tu šele vidimo, kako ogromno delo čaka vse tiste, ki se ukvarjajo s tem problemom.

FRANCE NOVŠAK

Ljudje ob Krki in na Gorjancih

Jože Mlinarič: Topografija posesti Kostanjeviške opatije 1234 - 1786

Doslej je slovenska javnost poznala »kostanjeviški grad« — močujočo baročno stavbo kostanjeviške opatije — predvsem zaradi številnih kulturnih manifestacij, ki se tu vrstijo že skoraj dve desetletji. Odbor Dolenjskega kulturnega festivala, organizator razgibanega kulturnega življenja v Kostanjevici, pa je v minulih letih pokazal zanimanje tudi za raziskovalno dejavnost, ki naj osvetli preteklost tega danes najmanjšega slovenskega mesta in njegove nekoč mogočne opatije pod Gorjanci.

Prof. Jože Mlinarič, do nedavnega arhivar v Dolenjskem muzeju v Novem mestu, je z večletnim raziskovalnim delom uresničil želje in načrte Dolenjskega kulturnega festivala; v letu 1970 je v založbi Dolenjskega festivala izšlo njegovo delo »Kostanjeviško gospostvo«, lani pa smo dobili še njegovo »Topografijo posesti Kostanjeviške opatije 1234-1786«, str. 160.

Mlinarič se je z raziskovalnim delom pridružil tistim redkim zgodovinarjem, ki so svoje raziskave posvetili gospodarski zgodovini dolenjske pokrajine v stoletjih fevdalizma. Njegovo delo je še posebej pomembno zato, ker sta s Kostanjeviško opatijo bili stoletja tesno povezani preteklost pokrajine in življenje njenih ljudi ob spodnji Krki in na Gorjancih. To je avtor lepo pokazal v uvodnem delu študije, kjer zanimivo opisuje nastanek, razvoj in obseg samostanske posesti od ustanovitve v letu 1234 do 1786, ko je cesar Jožef II. samostan razpustil.

Mogočni fevdalni gospodje Spannheimi, ki so v drugi polovici 12. stol. z vojaškimi sunki razširili kranski deželno mejo od spodnje Krke čez Gorjance v Zumberak na črto Osirje—Bregana, so bili ustanovitelji Kostanjeviške, gospodarskega in trgovskega središča njihove tamkajšnje posesti. Vojvoda Bernhard je nedaleč od mesta na otoku Krke v samotni dolini pod Gorjanci leta 1234 ustanovil samostan cistercijskega reda. Svoji ustanovi je vojvoda namenil pomembno nalogo: morala je cerkveno in gospodarsko utrditi novo osvojevano ozemlje na desni strani Krke. Ustanovitelj je samostanu podelil bogato zemljiško posest; leta 1249 je samostan imel 221 kmetij, največ v bližnji okolici na Dolenjskem in v Gorjancih.

Od 1256-1350 se je samostan gospodarsko utrdil in povečal svojo posest. Večino zemljiške posesti so mu podelili veliki fevdalni dinasti 13. in 14. stol.: Ulrik Spannheim, Otokar II. Přemysl, gorško-tirolski grof Majnhard, češki kralj Henrik, Habsburžani, ogrski kralj Bela IV., hrvaški grofje Babonići; med darovalci so tudi številni nižji plemiči in kostanjeviški meščani. Nekaj zemljiških posesti pa je samostan kupil ali zamenjal in si v tem času oblikoval jedra svojih posesti okoli Kosta-

njevice, na Šentjernejskem polju, v Straži nad Catežem in na Krškem polju ter v okolici Novega mesta.

V sledečem poldrugem stoletju (1350-1500) Kostanjeviška cisterca ni več dobivala v dar večjih zemljiških posesti. V začetku tega obdobja meščani ali nižje plemstvo samostanu votirajo samo še posamezne parcele, nato pa darovi popolnoma usahnejo. Obseg samostanske zemljiške posesti se je ustalil; manjše spremembe so nastale samo še zaradi skromnih nakupov, prodaje ali zamenjave zemljišč.

Stoletje od 1500-1600, čas velike krize zemljiškega gospostva v Sloveniji in osrednji Evropi, je precejšnjo gospodarsko trdnost kostanjeviškega samostana še posebej hudo načela. Na samostansko posest v Gorjancih oziroma v Zumberaku so se naselili Uskoki, ki od zemlje, ki so jo uživali, niso plačevali dajatev niti delali tlake. Uskoki so odvzeli samostanu 107 kmetij, to je bila ena tretjina vse samostanske zemlje. Obsežne samostanske gozde na Velikem Cirknu pri Catežu in nekaj kmetij si je naslino za vedno prisvojilo gospostvo Mokrice; lepo število kmetij pa so negospodarni opatje prodali ali zastavili. Gospodarska moč samostana se je občutno zamajala.

Vaš zaklad

knjige

PREŠERNOVE DRUŽBE

V 17. stol. si je samostan gospodarsko spet opomogel. S kupčijami in zamenjavami je zaokrožil svojo zemljiško posest v okolici Kostanjevice, z nakupi pa razširil samostansko zemljo tudi drugod. Leta 1645 je kupil posest »Dvorca« na Cerini pri Čatežu, 1667 od grofa Petra Zrinjskega in žene Ane Katarine, roj. Frankopan, Kostanjeviško gospostvo, 1673 Dragovanovičev dvorec na Čatežu, 1714 graščino Radelo, 1719 gospostvo Klevčev, 1726 gospostvo Mehovo-Rupčevrh in 1753 graščino Grundelj.

Velik gospodarski vzpon je samostan dosegel zlasti v 18. stol., kar poleg velikih nakupov zemljiške posesti dokazuje tudi to, da so do sredje tega stoletja sezidali sedanje samostansko poslopje in barokizirali samostansko cerkev ter pozidali zvonik. Zato menim, da bi avtor moral upoštevati tudi to izredno obsežno gradbeno dejavnost, ko išče vzroke, zakaj je samostan v 18. stol. zabelen v dolgoce. Ne samo v nakupih novih posesti, tudi v predimenzionirani gradbeni dejavnosti baročne dobe je treba videti vzrok, da je samostan spet zašel v dolgoce. Toda kaže, da so se gospodarni opatje izkopali iz dolgov, še preden je bil samostan po pet in pol stoletjih obstoja leta 1786 razpuščen.

Na str. 38-113 je avtor podal po kronološkem redu topografijo samostanske zemlje od nastanka do opustitve samostana. Uporabil je vse ohranjene arhivske gradivo (urbarje, darilne in privilegijske listine ter pogodbe) in upošteval že objavljene vi-re in znanstvena dela. V tem poglavju je moral opraviti zahtevno delo, ko je lokaliziral v virih latinske in nemško zapisane imena krajev. Uspelo mu je popraviti nekatere napačne lokacije starejših avtorjev in skoraj ni kraja, ki bi ga ne vedel zanesljivo lokalizirati. Pri vasi z imenom »Stusla« — ime je istovetno z nemškim imenom »zu dem Werdelne« na str. 57 — bi dodal, da so jo v 14. stol. uničile povodnje. Z naselbinjo, ki je res bila nekje tam, kjer je danes Krška vas, je izginilo tudi njeno ime; novo naselje na tem mestu dobi potem ime Krška vas.

Pregled krajev, iz katerih je samostan dobival gorino (dajatev v vinu) oz. kjer je imel lastne vinograde, je na str. 114-126. Študijo končuje pregled upravne razdelitve samostanske zemlje po ohranjenih podatkih od 16.-18. stol.

Obežen nemški povzetek (str. 133-154) je prevedla Adela Zgur. Avtor je knjigi dodal še seznam krajev, v oklepajih pa zapisal njihova imena tako, kot se sklozi stoletja pojavljajo v virih.

Knjigo poživlja tudi ilustrativno gradivo: faksimili privilegijskih listin, pogodb in urbarjev, portreti opatov in slike pečatov ter grobov. Njenemu avtorju in Dolenjskemu kulturnemu festivalu v Kostanjevici, ki je v zadnjih dveh letih omogočila izdajo dveh pomembnih zgodovinskih publikacij o svojem kraju, smo lahko hvaležni za opravljeno delo.

S. SKALER

Razmišljanje

Planiranje, pogoj skladnega razvoja

Proces, ki venomer poteka

Vprašanja planiranja postajajo čedalje bolj pomembna tako v gospodarstvu kot v družbi. Zato naj bi bil ta in še kateri prispevek, v nekem smislu začetek širšega razpravljanja o planiranju, brez namena, da bo vse dorečeno; o tem se bomo morali v bodoče več pogovarjati, več razmišljati in tudi več strokovno delati kot doslej.

Poskušal se bom dotakniti nekaterih aktualnih vprašanj, s katerimi se srečujemo v vsakdanjem življenju in konkretni praksi, zlasti ob naporih za uresničitev ustavnih amandmajev.

Upravljanje in usmerjanje družbe je nedvomno izredno pomembna in zahtevna zadeva in je ni mogoče uspešno ter uravno težno razvijati samo na vrhu, to zahteva dober izdelek in med seboj povezane ter uglede, mehanizem delovanja vseh gospodarskih in družbenih subjektov, v katerem ima sistem planiranja prav gotovo pomembno mesto. Če hočemo v družbi kot celoti tak cilj doseči, potem je potrebno planiranje na različnih ravneh ustrezno organizirati, med seboj povezati, koordinirati, tj. uskladiti od spodaj navzgor in obratno, kar pomeni, da je planiranje proces, ki stalno teče, da je celovita ter med seboj povezana dejavnost ter kot taka pomemben družbeni element usmerjanja stabilnega in uravnovešenega razvoja družbe kot celote.

Pri nas in po svetu

Ni naključje, da zdaj o planiranju veliko razmišljamo, ne samo pri nas, ampak tudi po svetu. Lahko bi trdili, da smo pri nas o planiranju v preteklosti mnogo govorili, da pa smo ga v zadnjih sedmih, osemih letih začeli nekoliko zanemarjati, vsaj kar zadeva dejansko vplivanje na gospodarski razvoj. Imeli smo sicer formalno sprejete različne plane tako na ravni federacije, republik in tudi v občinah in delovnih organizacijah, vseh teh planov pa se bolj ali manj nismo dosledno držali oziroma je življenje teklo največkrat svojo pot po svoji logiki in protislovjih.

Imeli smo nesporazume o vlogi tržišča in plana ter o smerih razvojne politike. V določenem obdobju je bilo prisotno poviševanje vloge tržišča, kar je bilo morda potrebno kot nasprotje administrativno etatskiemu sistemu. Pri tem je prišlo, in to velja še danes, do podcenjevanja vloge plana. Dejstvo pa je, da Jugoslavija ni imela izoblikovanega tržišča v popolnem pomenu oziroma z vsemi funkcijami in se v pravi smislu še postopno oblikuje. Če pa je tržišče delovalo, je delovalo le na omejenem območju, omejenem na sektorje, na katerih izmenjave blaga in še tu le v omejeni stopnji. Najbolj je bilo odsotno tržišče »kapitala«. Nekoliko bolj je bilo o gibanju delavcev. Devizni trg se prav tako šele sedaj boje oblikuje.

Nestabilnost našega gospodarstva pa ni samo v tem, da tržni odnosi niso vpeljani v proces reprodukcije, temveč tudi v tem, ker manjka učinkovito zgrajen sistem planiranja. Odpravili smo star sistem planiranja, nismo pa dovolj storili za izgradnjo nove ustrezne tržne planske in samoupravljalne ekonomike v družbi. Če se nam je do določenih mej postrelo določiti mesto, vloga in značaj planiranja, so pa mehanizmi za njegovo delovanje še vedno nezadovoljujoči. To je povzročilo etatizacijo družbeno-gospodarskih odnosov, samo da v nekoliko spremenjenih pogojih, toda z veliko ostrejšimi spopadi med osamosvojenimi centri ekonomske in politične moči, ob hkratnem večanju stihije v delovanju tržnih zakonitosti.

Pri nas je bilo planiranje ves čas sestavni del naših socialističnih, ekonomskih in samoupravnih odnosov. Vendar planiranje kot tako ni odigralo povsem vloge, ki bi jo moralo in ki smo mu jo pripisovali, sicer ne bi imeli nekaterih gospodarskih težav, s katerimi se danes otepamo in katere nas spremljajo že več let. Vse te težave so bolj ali manj posledica odsotnosti planiranja in nedodelanosti ekonomskega sistema ter ne vedno dovolj učinkovite ekonomske politike. Ne bi želel poviševati vloge planiranja, vendar gre za to, da mu damo v družbi mesto, ki mu gre.

O planiranju veliko razmišljajo tudi po svetu, za to področje znanosti so bile podeljene tudi prve Nobelove nagrade za ekonomijo prof. Timbengunu in Frischu. Nagrada sta dobila zato, ker sta z matematičnimi in statističnimi metodami ugotovila, da ločene zakonitosti, ki vladajo v tržnem gospodarstvu in družbi in na tej podlagi postavila ustrezne modele in razvila metode, kako te zakonitosti obvladovati, da lahko družba protislovja odpravlja in da se kljub konfliktom, ki nastajajo iz raznorodnih in drugih vzrokov, normalno razvija. Kljub temu se ni mogoče povsem upreti določenim pretresom, ki izhajajo iz jedra kapitalističnih proizvodnih odnosov. Zato je postalo danes planiranje na Zahodu, čeprav javnosti to ni toliko znano, osnova zlasti za usmerjanje narodnega gospodarstva. Bolj podrobno so izdelane materialne, finančne in druge bilance, ki predstavljajo okvir za uspešno gospodarjenje, kot je to pri nas. Prav tako je znano, da imajo vzhodne države, zlasti Sovjetska zveza, že po tradiciji razvit sistem planiranja, ki je prav zdaj v spremenjanju zaradi togosti centralističnega lotevanja, ki se je kazal v tem, da so planirali samo od države navzdol do podjetja, preko posameznih direktij.

Vzroki nestabilnosti

Kje so vzroki in kje so tista neuskladenja vprašanja v našem gospodarstvu, ki povzročajo, da imamo težave, v katerih smo. Poiskati moramo tudi smeri in pota za odpravljanje teh vzrokov, ker so bistveni vzroki in ne posledice, če hočemo, da v bodoče ne bomo več imeli takih nesorazmerij in težav v gospodarstvu in družbi.

Že nekaj let se intenzivno ukvarjamo s stabilizacijo, s neuključitvijo, ubadamo se s tem, kako odpraviti določena nakopičena materialna in finančna nesorazmerja, ki se odvijajo v nestabilnosti trga in v težavah posameznih delovnih organizacij, zlasti tistih, ki zaidejo v izgubo, kar vse ima za posledico ekonomske, socialne in politične zaostritve.

Vsako urejeno gospodarstvo, h kateremu težimo tudi mi, naj bi izhajalo iz določenih jasno opredeljenih postavk, ki so bile v ekonomski teoriji že večkrat pojasnjene. Dejstvo pa je, da ni nobena ekonomija popolna in da prihaja znotraj vsake ekonomije do določenih protislovij in konfliktov. Vloga usmerjanja družbe in planiranja pa je omejiti predvidene konfliktna stanja, ki nastanejo v vsakem gospodarstvu, na čim manjšo mero, jih pravočasno ugotoviti in tudi s planskim in drugim usmerjanjem pravočasno odpravljati.

Znano je, da so v gospodarstvu in družbi določene zakonitosti. Če kaka družba te zakonitosti pozna in jih upošteva, potem se lahko tudi primerno organizira za usmerjanje skladnega razvoja. Če pa teh zakonitosti ne pozna ali ne prizna, potem te delujejo na osnovi lastne logike in nujno pride prej ali slej do konfliktov. Tudi mi se običajno, ko razmišljamo o kakem gospodarskem trenutku, že zdaj zadržujemo bolj ali manj na pojavnih oblikah posledic globljih vzrokov, ki so v gospodarstvu in družbi. Vzroki za konflikte pa so veliko bolj zapleteni, čeprav moram reči, da so zlasti gospodarska vprašanja z vidika sodobnih metod analiz in planiranja ter uporabe ustreznih ekonomskih modelov dokaj enostavna. Bistveno je, kako ugotoviti prave vzroke in kako zagotoviti tako obnašanje vseh nosilcev gospodarstva, da bomo te vzroke odpravili.

In kateri so ti vzroki? Znano nam je, da praviloma ne more nobena družba trošiti več kot ustvarja. To je osnovna ekonomska ugotovitev. Če več troši, kot ustvarja, pomeni, da troši svojo gospodarsko substanco ali pa živi na račun drugih, to je na račun zadolževanja v tujini, kar mora prej ali slej vrniti. Eden izmed temeljnih vzrokov naših težav v gospodarstvu in družbi je bil pri nas prav v tem, da smo trošili več, kot smo ustvarili, oziroma da smo več porabili, kot smo proizvedli. To pomeni, da celotni tok družbene reprodukcije ne more teči normalno, ker se na posameznih mestih ta tok prekinja in so zato posamezni nosilci gospodarjenja nujno v neenakopravnem položaju glede na to, kakšen je njihov delež v ustvarjanju družbene proizvoda in koliko sodelujejo pri njegovi delitvi in v normalni družbeni reprodukciji. V celotnem toku pa so tudi nekateri elementi, ki ne prispevajo k povečanju družbenega proizvoda in ga celo neracionalno trošijo; to se kaže v ekstenzivnem ravnanju posameznikov, samoupravnih subjektov in družbe v celoti.

Če gledamo naš razvoj v zadnjih letih, ko se je zaostrovala nelikvidnost, povečale izgube, nepokrite investicije itd., lahko ugotovimo, da smo skoraj na vseh področjih porabljali več, kot smo ustvarjali. Vzrok nelikvidnosti je v bistvu v tem, da jih je mnogo trošilo več, kot so ustvarjali, in so zato drugim dolgovali. To je praktično nemogoče, če vsi ne trošijo manj, oziroma če ne troši manj zlasti tisti, ki neracionalno troši. Zato je treba ločiti vlogo posameznih elementov v okviru porabe. Nepravilno je bilo, da smo dostikrat menili, da so vse oblike porabe enake krive za nestabilnost in da so enkrat osebna poraba drugič investicijska ali splošna poraba odločujoče pri tem. Res pa je, da ima vsak izmed teh elementov porabe določen vpliv na gospodarska razmerja.

Vloga posameznih oblik porabe

Ekonomisti v Jugoslaviji so dolgo razpravljali o tem, kaj je bistveni vzrok nestabilnosti in inflacije. Eni so trdili, da so za to krivi predvsem osebni dohodki, drugi da so investicije, in zopet, da je kriva splošna poraba, kreditno-monetarna politika itd. V bistvu pa ni v nobenem izmed teh elementov sam vzrok, ker so vsi omenjeni elementi med seboj povezani, zato je treba predvsem ugotoviti, kakšna je teža in kakšen je delež posameznega elementa pri generiranju nestabilnosti in inflacije. Nemogoče pa je trditi, da je enkrat kriv samo ta, drugič drugi zato, ker imajo vsi ti elementi svoj pomemben vpliv v procesu družbene reprodukcije in so med seboj sodo-visno povezani.

Investicije imajo svojo ekonomsko funkcijo zlasti v tem, da povečujejo družbeni proizvod. Treba pa je pri investicijah ločiti, kakšen je njihov učinek, ali investicija poveča narodni dohodek, ali povzroči morda celo izgubo. Če povečuje družbeno bogastvo zaposlovanje itd., potem pomeni, da omogoča tudi hitrejši razvoj, če pa povzroča izgubo ali strukturne probleme, namesto da bi jih odpravljala, če na primer nima zagotovljenih surovin, če ni trga za prodajo blaga, če so proizvodi predragi itd., predstavlja lahko to tudi problem v gospodarstvu.

Osební dohodki imajo pomembno vlogo, vendar je zopet odvisno, ali izplačani osebni dohodki dejansko odsevajo doseženo produktivnost, porast ustvarjenega dohodka in družbenega proizvoda ali ne. Če so odsev produktivnosti, potem spodbujajo na pore delavcev in s tem povečujejo družbeni proizvod in omogočajo naraščanje realnega standarda. Če pa se delijo iznad dosežene produktivnosti, potem gredo sredstva za te namene čisto na račun drugih oblik porabe, za investicije in drugo, čeprav imajo seveda tudi v drugih oblikah porabe osebni dohodki v strukturi prevladujoče mesto, če izključimo menjavo s tujino.

Občo porabo prav tako dostikrat ožko imamo samo za tako imenovano potrošnjo neproizvodne sfere, čeprav tudi ta ni samo čista poraba. Nasprotno, prav tako je pomemben element razvoja in ravnotežja, zlasti če je usklajena s potrebami gospodarstva. Če je npr. šolstvo organizirano tako, da daje take kadre, ki se s pridom vključujejo v proces družbene reprodukcije itd., npr. če je zdravstvo in tudi vse drugo tako urejeno in organizirano, kot to družba potrebuje za skladen razvoj, potem so to prav gotovo elementi, ki povečujejo družbeni proizvod.

V naši praksi običajno največkrat ponostavljeno posegamo z ukrepi ekonomske politike, enkrat na eno področje, drugič na drugo, nimamo pa dovolj uskladenih in zadostno medsebojno povezanih ter pravilno odmerjenih posegov, ki upoštevajo dejansko vlogo posameznih elementov in logične sodo-visnosti, ki jo imajo v celotnem toku družbene reprodukcije. Zato prihaja do takih ukrepov, da imamo zamrzne osebné dohodke, da imamo omejeno občo porabo, kar je v določenem trenutku tudi nujno in prav, da zadržimo pretirani obseg porabe itd., vendar ne more biti to sistem. Z vidika nemotenega procesa družbene reprodukcije pa so to prav gotovo nenormalni ukrepi, saj bi morali ob upoštevanju znanih ekonomskih zakonitosti in izdelanem usmerjanju razvoja gospodarstva in družbe ta nesorazmerja sprotno odpravljati na podlagi zavestne družbene akcije in širših interesov, ki si jih postavi družba.

S tem sem samo želel prikazati, da pomeni pomanjkanje planiranja tudi nujno sprejemanje najrazličnejših ukrepov za vzdrževanje ravnotežja.

IVAN LAPAJNE

Energetske zagate

Sreča, elektrika in romantika

Pri gradnji elektrarn kasnimo že od „predvčerajšnjim“

Da nam strokovnjaki v prihodnje namesto elektrike obetajo sreče in petrolejke, že vemo. Črnogledim električnim in nasploh energetskim obetom ob rob bi kazalo zapisati, da je za mlade družine vrnitev iz petrolejki in sveči lahko vrnitev v čase romantike. Vendar — gospodarstvo se ob sveči ne more reproducirati. Redukcije letošnje milo zimo nas opozarjajo, da prave zagate šele pridejo. Čez pol-druge leto bo manjkalo več kot milijardo kilovatih ur v Sloveniji. Temu pristojejo še stare izgube, zamude pri gradnji elektroenergetskih objektov in še dodajmo, da je načrtovana energetska bilanca republike pri plinu, deloma tudi pri premogu že zdavnaj omahlila.

Kdo je vsemu temu kriv? Takšno vprašanje si zastavlja gospodarstvo ob redukcijah, potrošnik zasebnik ob plačilu računov, investitor in uporabnik družbenih sredstev, ko mora odšteti kupček denarja tudi za sofinanciranje energetskih objektov. Tisti, ki delajo v elektroenergetski, z redkimi izjemami povedo, da so oni najmanj krivi. Kriv da je sistem, kriv je ZIS, ko ne dovoli višjih cen, pa izvršni svet pa urbanisti in tuji dobavitelji...

Pozabljeno priporočilo

Če si želimo približati se odgovoru na vprašanje, kdo je kriv, čeprav to ni zdaj najbolj pomembno vprašanje — pomembneje je vsakakor, kaj bomo zdaj storili, da bomo krizo vsaj omilili — se moramo vrniti le malo manj kot pet let nazaj, oz. morali bi se dle nazaj, pa bo pet let kar zadostovalo. Tako je 28. marca 1968 slovenska skupščina v svojem priporočilu o ukrepih na področju elektroenergetike ugotovila, da v elektroenergetski še ni prišlo do takšnih sprememb, ki bi vnašale nove, načeloma našega gospodarskega sistema in tržnega gospodarstva ustrezne spremembe gospodarjenja...

Najmanjši napredek je bil dosežen v sistemu finansiranja razširjene reprodukcije, ugotovila priporočila že pred petimi leti — torej dovolj zgodaj! Skupščina priporočila delovnih organizacijam s področja proizvodnje in prenosa električne energije in distribucije, da se lotijo združevanja, ki bi prineslo kar najugodnejše pogoje glede stalnosti preskrbe, kakovosti in cene električne energije, racionalnosti graditve, optimalnosti glede lokacije ter vrste proizvodnih zmogljivosti, smotrnosti izkoriščanja vodnih in termičnih central ter poslovnega sodelovanja s sosednjimi energetskimi podjetji. Priporočilo spodbuja čimprejšnjo integracijo v elektroenergetsko tako, da bi združeno podjetje pričelo poslovati najkasneje s 1. januarjem 1969.

„Utemeljeni“ pomisleki

Kdaj je začelo, zdaj vemo. Referendum je bil 15. marca 1972, združeno podjetje pa je še dandanes brez glave — nimajo generalnega direktorja, znotraj združenega podjetja so še vedno — kar dokazuje razprava na aktivu ZK — »posebni interesi posameznikov«.

Pred tem smo poslušali precej dolge

tirade o tem, kako je osnutek le pesek v oči javnosti, da so obilne vezi, ki družijo tedanje Savske, Dravske, Soške in druge elektrarne, da je pot k združenemu podjetju cesta šestega reda posuta s kamni spotike, da so boljše in ustrežnejše delne integracije, da »prisila (politična, ali gospodarska? op. pisca) pelje v slepo ulico«, da so »EGM onemogočili sodelovanje v pripravah na gradnjo nuklearne elektrarne (izjava inž. Vitje Rodeta) in da »enotno podjetje vodi v monopolni položaj«. Zaradi ozkih, podjetniških in tudi osebnih interesov (kje bo sedež elektroenergetarske »avla«), kdo bo glava in kdo rep) so v elektroenergetski ogušili na priporočilo skupščine, univerze, zbornice, družbeno-političnih organizacij in slovenskega gospodarstva. Ogušili so na argumente, ki so dokazovali, da je značaj elektroenergetarskega pač tak, da terjajo združevanje in koncentracijo kadrov in sredstev, da mu je tuj vsaj partikularizem. Da interesi nacionalnega gospodarstva ne trpe regionalnih preprečevanj. Da rešitev za elektroenergetsko ni mogoče iskati mimo gospodarstva in samoupravljanja. Skratka, da je integracija ekonomska nujna in tehnično potrebna. Ne — v elektroenergetski so šli raje v maratonsko pogajanje.

Prelomnice ni bilo

Tisti 15. marec 1972 naj bi pomenil prelomnico. Toda tudi po združitvi ni šlo tako, kot smo načrtovali in pričakovali. Najprej so je zataknili pri izgubah (lani okrog 135 milijonov din, podatki niso ravno najnatančnejši, javlja se več števil). Krive so, kot pravi v elektroenergetski, neekonomske cene električne energije, oziroma ni bilo ustrezno rešeno vprašanje kompenzacije za razliko v ceni. Slovenska skupščina je konec decembra lani zavrnila predlagani načrt pokrivanja izgube. To pomeni nelikvidnost elektroenergetike (zalogo premoga v termoelektrarnah so skopnele, ker ni denarja za nakup premoga), banka ne more dati kreditov za gradnjo novih objektov, saj zakonito določilo prepoveduje je odobritev kreditov delovnih organizacijam v izgubi. Predlog — nekoliko nenavaden, resda — je bil, da bi izgubo lanskega leta pokrili iz amortizacije, del izgube iz leta 1971 pa s sanacijskim kreditom. Ne zdi se ravno verjetno, da bo ZIS letos dovoli zvišanje cen električne energije, prav gotovo ne v tisti višini, ki jo predlaga elektroenergetski (skorajda 45-odstotno zvišanje).

Zamude tepejo

Če ne bomo pravočasno začeli graditi elektrarne, oz. če pravočasno ne bomo začeli investirati, nas je lahko strah elektroenergetske prihodnosti. Tako se vračamo k uvodu o svečah in petrolejkah.

Za nove elektroenergetske objekte in povečanje zmogljivosti premogovnikov bi se pred zadnjo desletja — potrebovali 2888 milijonov dinarjev. Stirje zakoni, ki urejajo v republiki vprašanje investiranja v elektroenergetsko, že avtomatično napovedujejo 954 milijonov din primanjkljaja. Kakšne so perspektive? Črne. Letos bi potrebovali 200 milijonov kilovatih ur energije več, prihodnje leto 400 milijonov, leta 1975 milijardo kilovatih ur več. Leta 1976 — če bo že stala in obratovala TE Soštanj IV — bo primanjkljaja za 1,4 milijarde kilovatih ur, če Soštanj IV ne bo pa 1,97 milijarde. Če ne bo denarja za gra-

ditev TE Soštanj IV in NE Krško, bo 1978 2,6 milijarde kilovatih ur primanjkljaja v električni energiji. In tako naprej.

Odičitev, da je treba povedati bremena, da bi lahko zbrali dovolj sredstev za gradnjo novih elektrarn in prenosnega omrežja v prihodnjih letih, za republiko vlado in republiko skupščino, po vsem tem ne bo ravno preveč simpatična, bo pa vsakokrat nujna. Povejmo še enkrat: ob koncu srednjeročnega programa razvoja nam bo — če se zdaj ne zgodi čudež — primanjkljavo 15 krat več energije, kot pa v dosedanjih letih največjega pomanjkanja. Stirje zakoni, ki že pomenijo precejšnje breme za potrošnike in družbo, bodo zbrali le 40 odstotkov potrebnega denarja. Čeprav bi zatrdili, da se bo dandanes malokdo sprijaznil s tem, da se bo vrnil k sveči, petrolejki in romantiki. Vse to dokazuje, da ne bi smeli sedeti prekrižanih rok. Začeti bi bilo treba že včeraj, če naj v tretjem četrtletju 1976 začne obratovati novi Soštanj, če naj bi do konca 1975 dobili Kobarid, če naj bi prihodnje leto moderniziralo Falo, zgradimo v nekaj letih črpalno elektrarno na Pohorju, dobimo 300 MW iz Krškega (slovenski delež), 65 MW iz Brestanice, prav toliko iz Dolskega. Pred tem bo treba najti še lokacijo za Dolsko, premagati bojazen, da bi HE Kobarid oskrnila naravne lepote. Vsak mesec odlaganja bo povzročil, da se bodo mesec dni pozneje zavrteli turbine.

Konec koncev bi morali biti bolj dovzetni za nekatere predloge iz drugih republik (B.H.), pa čeprav se ob tem zastavlja nekaj upravičenih vprašanj, ki zadevajo zanesljivost dobav in kakovost elektrike, črna premoga v novih bosenskih površinskih kopih, vprašanje komu — ob sovražnih — pripada akumulacija in podobna.

Monopoli in samouprava

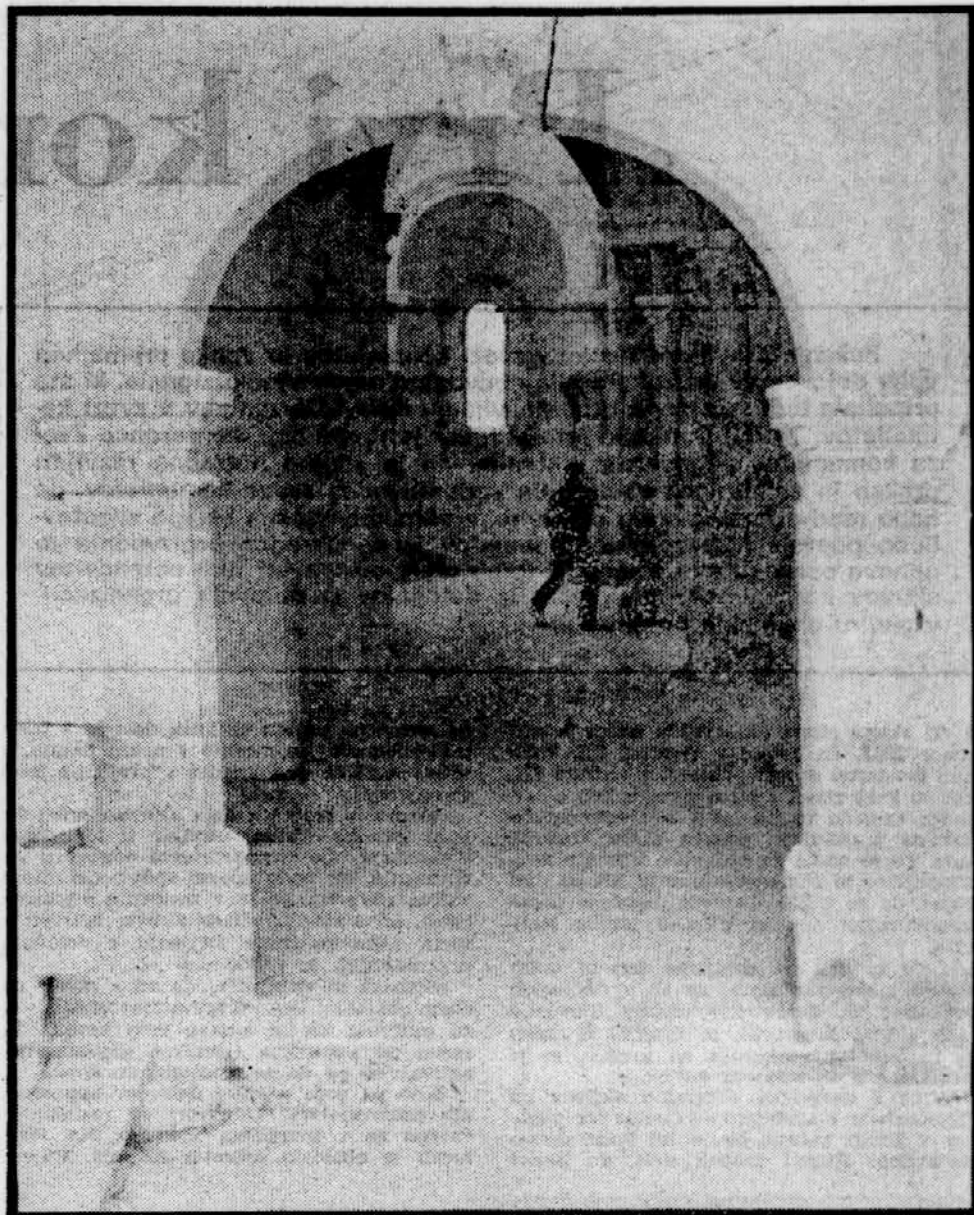
Ne nazadnje: elektroenergetsko je gospodarska panoga poselnega družbenega pomena. Ko se bodo le dokončno uredili odnosi znotraj novega združenega podjetja (po enem letu bi bil že čas za to), bo kazalo razmišljati tudi o tem, kako znotraj elektroenergetike uresničiti nova ustavnopolnopolna. Ob obveznem zamejanju sredstev iz gospodarstva in od porabnikov električne energije, ki je gotovo nujno, bo treba razmišljati tudi o vplivu teh solvlagateljev na dobavo, kakovost in ceno električne energije. Predlogi so različni, ne nazadnje se vsiljuje zahteva po samoupravnih interesni skupnosti, ki bi bila seveda povsem uglasena z ustavnimi določili.

Da ne bo potrebno spet sprejemati skupščinskih priporočil. V onem omenjenem izpred petih let piše: V elektroenergetski se vedno prevladuje etatistični sistem nabiranja denarja z obveznimi posojili, ki jih predpisujejo zakoni. Politika delitve dohodka je zato usmerjena k prekomernemu zviševanju tistih postavk, ki vplivajo na zniževanje lastne akumulacije, kot so: investicijsko vzdrževanje, osebni dohodki, skladi skupne porabe in podobno...

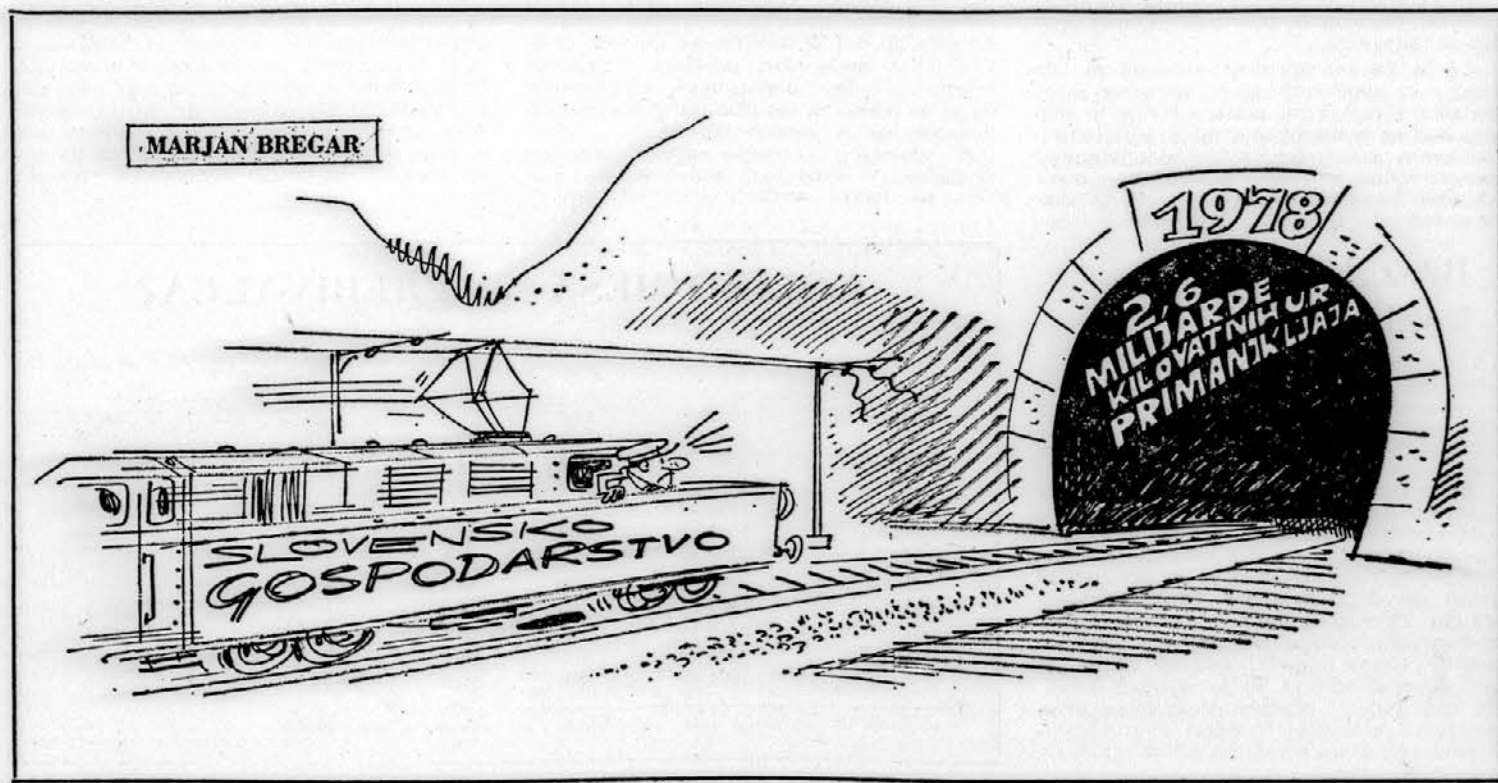
Pa še: tolačenje ustavnega sodišča je, da je porabnik in primerjavi z monopolnim položajem proizvajalca energije v podrejenem položaju. Odjemalci ne morejo izbirati.

In sploh na koncu: pokloni novinarji Dela (Aleksander Javornik, France Jeras, Marko Jakše in mnogi drugi) so v letih od 1966 do danes o vsem tem že pisali. Veliko pisali. Pa še nič.

IVAN VIDIC

OSKAR DOLENC: PRISOTNOST MINULOSTI

Aktualna tema

Prvi koraki delavskih aktivov

Prve izkušnje so tu, začenja se drugo poglavje

Pešanje števila delavcev v zvezi komunistov in veliko premajhen vpliv delavcev v družbi sta bila nedvomno najglasnejša signala, ki sta pripeljala tudi do sklepa o ustanavljanju delavskih aktivov v zvezi komunistov. Te dni je minilo leto dni, kar je druga seja konference Zveze komunistov Jugoslavije sklenila, da je »nujno potrebno razvijati prakso in ustaliti tak način dela vodilnih teles zveze komunistov, da bodo med pripravljanjem slehernega pomembnejšega sklepa zagotovljene poprežne razprave komunistov iz neposredne proizvodnje in njihova opredelitev od tega. K temu mora prispevati tudi ustanovitev aktivov komunistov, sestojen iz delegatov iz delovnih organizacij, v okviru občinskih organizacij«.

Ti sklepi slone na stališču druge konference ZKJ, da zastoj v reformi ZK koreni v slabitvi socialno-razredne podlage ZK, kar se kaže zlasti v omejenem vplivu delavskega razreda in njegovih bistvenih interesov na politiko in prakso zveze komunistov. To je imelo za posledico krhanje idejnopolične in akcijske enotnosti ZK pa tudi pojav, da so v ZK »navzoče določene protisamoupravne sile in njihova idejna stališča«.

Leto in dan po sprejemu teh in takih stališč lahko zapišemo, da so v občinskih organizacijah Zveze komunistov Slovenije take aktivne ustanove, in drugič, ti aktivni so napravili prve korake na tisti, ki je v marsičem še zmerom ledina.

Vtisi s sestankov delavskih aktivov na Jesenicah in v Ljubljani — Center ter pogovor v Idrji kažejo, da je bil štart dobro zastavljen. Hkrati kajpak drži, da aktiv

delavcev, pa naj so se lotili dela še s takšnim zagonom, ne morejo v nekaj tednih, in nekaj mesecev nadoknaditi v prejšnjih letih zamujenega.

»Jamstvo trajnega dela aktivov« meni 25-letni Branko Eržen, vodja Idrjskega kolektorja, sje v pritrdilnem odgovoru na vprašanje, ali bodo opazni sadovi delovanja aktivov nazven, ne le v osnovnih organizacijah, od koder so člani aktivov, marveč v vsem samoupravnem življenju v delovnih organizacijah in v občini.

Nemara ni naključje, da smo ravno na enem sestanku delavskega aktivna slišali staro modrost, da se spravo delo komunistov začne po sestanku (osnovne organizacije, aktivov), ne pa da se s sestankom konča.

Kdo pa sodi v aktiv delavcev neposrednih proizvajalcev? Odgovori so različni, a vseeno se v marsičem ujemajo. Na Jesenicah je občinski sekretar ZK inž. Viljem

Nemec opredelil tak aktiv kot možnost za tiste člane ZK, »ki ne odražajo dela drugega«. Zvone Novak, sekretar delavskega aktivna Ljubljana — Center meni, da sodijo vanj vsi, ki delajo v proizvodnji, od fizičnega delavca do inženjra. V Idrji sem slišal še za drugo merilo: »Pogoj uspešnega dela aktiv delavcev je, če bodo v njem ti isti člani, ki so bili aktivni že pred Titovim pismom«, meni o tem 26-letni Edi Sedej, strugar iz Simplexa.

Delavski aktiv bi moral povedati svoje mnenje o sleherni pomembnejši politični odločitvi — seveda se preden je sprejeta — in mimo njegovega mnenja ne bi smeli iti nihče. To pomeni sodelovati — če je treba tudi polemično — stališča s drugimi aktivisti ZK pri občinskem komiteju, z aktivom direktorjev, denimo, pa ne le z njim.

Na začetku poti je še zmerom bolj ali manj pereče vprašanje dvosmernosti pretoka misli, stališč, pripomb, predlogov, izkušenj na poti od aktiv do osnovne organizacije in narobe. Zda se utrjuje pot, da bi sleherni pomembnejši zadevi najprej obravnavale osnovne organizacije ZK in potlej bi njihovi delegati v aktiv zagovarjali njihova mnenja, kar bi nedvomno prispevalo k utrjevanju demokratičnega centralizma, kakaj razprava bi razgibala članstvo v osnovnih organizacijah, sklepi bi imeli večjo odzivnost in veljavo in s tem bi tudi akcija, ki bi jim sledila, bila bolj množična, prodornejša.

O tem vprašanju smo se pogovarjali tudi s članom sekretariata ZK Zveze komunistov Slovenije Vlado Janžičem, ki se po sebi sprejema nastanek in razvoj delavskih aktivov.

stajajo bolj množične, s katero se ideje hitreje spreminjajo v prakso. Hkrati pa so ti aktivni učinkovita politična kontrola, barometer razpoloženja in hotenja delavcev, ki ustvarjajo materialno podlago celotni družbeni reprodukciji. Prav iz tega pa se porajajo nove zamisli, nove rešitve in nove osmiselne probleme. To pa pomeni neposredno graditev politike ZK s strani delavcev, ki so (po natančnih raziskavah) še vedno na dnu vpliva na politiko tako v ZK kot družbi tako v delovni organizaciji kot širši družbeni skupnosti. Lahko bi rekli, da aktiv delavcev pomeni delegacijo delavcev komunistov pri občinski konferenci ZK.

Zda je še seveda njihovo delo v marsičem nepopolno. Pokazalo se je, da nimajo dovolj celovitih informacij, ki so potrebne za tvorjenje dela in oblikovanje stališč. Sestanki nekaterih aktivov pa so razkrili, kako daleč so nekatere organizacije ZK zamarile idejnopolično usposabljanje pravih članov. Zato ni čudno, če mnogi kažejo na glasio, da morajo aktivni odigrati tudi vlogo usposabljanja.

Soustvarjalec politike ZK, ne pa le krožek

Seveda pa bi bilo napačno, politično zgrešeno, če bi aktivni odigrali le funkcijo izobraževanja. S tem ne bi bili doseženi nameni metode oziroma oblike zbiranja komunistov. Njihov osnovni namen je (in to je treba zagotoviti tako s strani občinskih komitejev kot organizacij, ki delegirajo svoje člane v te aktivne), da se tudi s pomočjo teh aktivov komunistov delavcev hitreje prerazdeli politična in družbena moč iz rok ožjih skupin na celotni delavski razred in ožjih ljudi. Zato morajo ti aktivni postati pomemben soustvarjalec politike ZK, ne pa le krožek ali tečaj za usposabljanje komunistov delavcev. Prav takšna usmeritev in odgovornost, ki je pred temi aktivni, pa bo hkrati tudi uspešna slika, slika ki bo vzgajala in idejno krepila mnoge člane ZK — tako delavce kot druge. Po razpravi na teh aktivih njihovi člani mnogo trdnije in uspešneje nastopajo tako v svojih osnovnih organizacijah ZK kot v samoupravnem življenju svojega kolektiva.

Na dosedanjih sestankih delavskih aktivov se je v polni obliki in bogati vsebini pokazala prizadetost pri obravnavi ne samo delovanja odprtih osebnih problemov, temveč predvsem prizadetost in odgovornost od nosilcev srb za reševanje problemov v delovni organizaciji in naši družbi sploh. Sestanki teh aktivov se končujejo s skrupi, da popolno enotnostjo vseh udeležencev. Zato ni čudno, če člani teh aktivov nepravilno poudarjajo, da bi se morali pogostje sestajati.

Zel je pa opozoriti na težnjo, ki se včasih pojavlja oziroma spremlja delo aktivov komunistov delavcev (ki pa ni njihova specialnost, saj jo najdemo tudi pri delu drugih organizacij). Nekateri so namreč razumeli, da bodo na teh aktivih samo kritizirali, iznašali odprte probleme, težave in

NASPROTOVANJA

... v naši družbi so se sile, ki se skrivajo za špansko steno boja za prave interese delavskega razreda in pri tem ponujajo tezo, da je iz čisto tehničnih razlogov nemogoče dati delavcem več pravice, ker so ti baje sprčo sedanje izobrazbe nedorazne za višjo stopnjo upravljanja in odločanja, kot je ta, ki jo imajo zdaj, in zato da je nujno centralno, tehnokratsko (istovetno g k racionalnim) vodenje in upravljanje na raznih področjih družbenega življenja, kar da treba specializiran in negibno profesionalen aparat, ki bo zagotavljal delavske interese.

Z vulgarizirano marksistične postavke o komunistični avantgardi se pojavlja kritika idej zamisli o delavskih aktivih ZK z motivacijo, češ da se jugoslovanski delavci sprčo njihove intelektualne, izobrazbene ravni ne morejo sami v aktivih organizirati in delovati.

Pojavlja se tudi smešna teza, da bo z ustanovitvijo aktivna komunistov neposrednih proizvajalcev vpliv delavcev v družbi premočan.

Nadaljnje nasprotovanje ustanovitvi delavskih aktivov je motivirano z mnenjem, da njihovo ustanavljanje pomeni ustvarjanje organizacije v organizaciji oziroma dupliranje partijskega vodstva, s tem pa tudi nevarnost za enotnost zveze komunistov.

Srečamo tudi mnenja, da vpliva delavcev ne moremo zreducirati na aktivne, da aktivni ne bi smeli imeti trdne organizacijske oblike delavskih delegatov, kajti »trdna organizacijska oblika delegatov komunistov iz neposredne proizvodnje ne more biti nadomestilo za nenehni boj ZK za takšne družbenoekonomske in politične odnose, v katerih bo prišlo do dominantnega vpliva delavskega razreda«, je zapisal dr. ATIF PURIVATRA v razpravi »Aktiv delavcev neposrednih proizvajalcev«, ko je opisoval odpore tej zamisli.

razne nepravilnosti, jih posredovali občinskemu vodstvu, to pa se naj zavzame, da se te stvari uredijo in odstranijo. Torej »podajanje žogec vodstvu ZK in zahteva po intervenciji, ne pa lastno angažiranje in lastna akcija v svoji sredini. Tako reševanje problemov bi v bistvu pomenilo negacijo vodilne idejnopolične vloge članov in organizacij ZK v samoupravnem življenju in odločanju v okolju, ki mu pripadajo, pomnilo bi uveljavljanje forumskega dela. Zato je treba obvezno v delo teh aktivov vnesti prakso, da se, potem ko probleme razgrnejo, tudi dogovorijo o tem, kako, po kateri poti in na kakšen način jih bodo razreševali. To pa seveda ne odveže nalog, ki jih imajo pri tem forumi ZK«.

Pismo predsednika Tita in izvršnega biroja predsedstva ZKJ je dalo novo spodbudo tako ustanavljanju kot vsebini dela ten aktivov.

Spreminjanje sestave ZK v prid delavstva

V članstvu ZKJ je delež delavcev veliko premajhen. Pa ne samo po številu članstva, tudi po njihovem vplivu na delo in politiko ZK. V ZK Slovenije je v letu 1971 bilo 25,6 odstotka delavcev, gledano na politiko, ki ga opravlja, in 39,9, gledano po kvalifikacijah (VKV, KV, PKV, NK in učenci v gospodarstvu skupaj). Približno takšen (okrog 39 odstotkov) pa je tudi odstotek delavcev od zaposlenih članov ZK. Novejša podatke bomo dobili šele po popisu članstva ZKS. Če te številke primerjamo s strukturo zaposlenih, potem se s takim stanjem seveda ne moremo sprijazniti. Potrebni so koraki v smeri zagotovitvi delavske večine v ZK. Seveda je hkrati potrebna takša usmeritev, da tudi iz drugih družbenih struktur

vključujemo v ZK več novih članov. Obveznost ZK, da spremeni svojo socialno strukturo v korist delavcev, se še areskuje. Tako je med na novo sprejetimi člani ZKS zlasti v letu 1972 edine več delavcev. Tendence spreminjanja je torej že v korist delavcev, vendar še vedno premočno intenzivna. Potrebna bodo izredna prizadevanja vse ZK kot tudi posameznih organizacij in vodstev, da čim dosledneje uresničujemo postavljen socialni in politični program. Edino uresničevanje deklariranega programa lahko zagotovi večji dotok delavcev v ZK in narobe.

Večji dotok delavcev v vrste ZK bo zagotavljal dosledno uresničevanje sprejete politike. Organizacije in vodstvo ZK se morajo zato usmeriti v svoji idejnopolični akciji zlasti med delovne množice. Najširša in neposredna angažiranost delovnih ljudi v družbenem in političnem življenju bo imela pozitivno posledico tudi v tem, da bo dvigala delavce do tiste stopnje idejnopolične osveščenosti, ko bodo čutili potrebo po vključitvi v organizirano delo ZK in ko bodo izpolnjevali tudi kriterije, ki so potrebni za vstop in vključitev v ZK. Seveda so potrebni tudi drugi napori organizacij ZK, kot npr. stalna skrb za idejnopolično usposabljanje.

Pri vsem tem pa imajo pomembno vlogo lahko tudi aktivni delavci in sploh člani ZK iz vrst delavcev. Ti lahko v neposrednem in individualnem stiku najdejo storojo za vključitev delavcev v napredne procese izraževanja samoupravne socialistične družbene

Prispevek, ki ga lahko dajo aktivni delavci pri spreminjanju v ZK, je torej vezan na celotno dejavnost organizacije ZK v vsaki organizaciji ZK bi morali slediti takim usmeritvi, da v vrste ZK in njene forume ter organe prihaja čimveč delavcev. Ko bo ZK takšna, da bo v njej in njenih vodstvih pretežna večina delavcev, potem ne bo več potrebe za posebne aktivne komunistov delavcev. Pripravil: JOZE ŠIRCEJ

VLADO JANŽIČ:

Aktivni so pomembno sredstvo delavske usmeritve samoupravne družbe

Vlado Janžič:

Ne dve partiji, pač pa večja trdnost in prodornost

V Sloveniji so vse občinske organizacije ZK ustanovile aktivne komunistov delavcev iz neposredne proizvodnje in s tem realizirale ustrezen sklep II. konference ZKJ. Druga konferenca ZKJ je namreč med drugim resno opozorila na to, da je oslabele socialno razredna osnova zveze komunistov in da se je zmanjšal vpliv delavskega razreda na politiko zveze komunistov. Zato je II. konferenca ZKJ v svojem akcijskem programu zahtevala spremembe tudi v organiziranosti ZK v tem smislu, da se ta organiziranost prilagodi delavcem. Omeniti kaže, da je ustanavljanje aktivov komunistov delavcev sprejeto kot ena od rešitev. Zdi se, da mnogi niso domneli, da so aktivni delavcev lahko pomembno sredstvo za hitrejšo utrjevanje razredne delavske usmeritve naše samoupravne družbe. Prav tako nekateri niso domneli, da take oblike dela ZK, kot so delavski aktivni, vnašajo več dinamizma v idejnopolično delo delavcev

članov ZK. Skozi dobro zastavljene programe in delo teh aktivov se verificira in korigira politika, stališča in sklepi ZK. To pa pomeni, da ti aktivni dajejo prispevek večji idejni enotnosti in uspešnejši akciji ZK.

Nekateri so v teh aktivih videli deitve ZK v dve partiji. Toda nič takega se ni zgodilo. Nasprotno! Vse dosedanje izkušnje pri dejavnosti aktivov komunistov delavcev — zlasti tam, kjer so delo in vsebino teh aktivov postavili v kontekst celotne aktivnosti ZK — so pokazale, da je ZK za uresničevanje sprejete politike bolj trdna in odločna pa tudi bolj uspešna in prodorna. Pri vprašanjih, kot so graditev in razvoj delavske kontrole, ustvarjanje resničnih samoupravnih odnosov v TOZD, uveljavljanje demokratične kadrovske politike, boj za stabilizacijo, za varčevanje, boj za odpravo socialnih razlik in gradnjo stanovanj za delavce, so ti aktivni tista oblika organiziranega idejnopoličnega dela, s katero akcije po-

Preskrba

Dolga pot do mesa

Največji presežek živine smo imeli spomladi 1968

Mesarji trdijo, da ne morejo dobiti živine, češ da jo ni. To zveni zelo čudno, saj odkupna cena raste že lep čas. Kdaj je bo dovolj, če ne zdaj, ko je cena višja, kot so lahko predvidevali pred letom dni? Ali je živinorejci nočejo prodati zaradi tega, ker čakajo, da bo cena še porasla? Kakšna naj bi bila torej cena živine, da bi mesarji dovolj dobili? In kakšne naj bi bile cene mesa, da bi bile mesnice bolje založene.

Porabniki mesa upravičeno negodujejo, zakaj ga ne morejo dobiti, kadar si ga zaželijo, saj je naša država znana kot velik izvoznik. Kdo bo razvolil to upanko? Mesarji so sicer že veliko predlagali, kako izboljšati preskrbo. Nekateri predlagajo, da so tako različni, čeprav smo jih slišali od istih ljudi ali združenj in v presledkih in nekaj tednov, da jih je težko vzeti resno. To je gotovo eden izmed poglavitnih vzrokov, da rešitev tako dolgo odlagajo.

Po podatkih, ki so jih zbrali sodelavci Dela po vsej Sloveniji takrat, ko so živinorejci težko prodali živino in je bila odkupna cena zelo nizka, smo imeli največji presežek živine spomladi 1968. Z Dolenjske so takrat poročali, da za mlado pitano govedo ne plača nihče več kot 4,80 din za kilogram. Ljubljanska mesna podjetja pa so plačevala za vole 4 do 5,20 din, za mlado pitano govedo pa 5 do 6,50 din. Po najvišji ceni so prevzemale živino le iz družbenih pitališč. V takem okviru so se gibale cene po vsej Sloveniji.

Do sredine leta 1969 so odkupne cene mladih pitalih goved zrasle za 1 do 1,50 din pri kilogramu. Rasle so še naprej, ker se je zvečal izvoz mesa, živinorejci pa so imeli zaradi težav pri prodaji in nizkih odkupnih cen v prejšnjem letu manj pitane živine v svojih hlevih. Slišati je bilo vesti, da bo mesa primanjlovala. V Pomurju so menili, da bo dovolj pitalih goved šele čez polgodno leto, ko bodo dopitana teleta, ki so jih takrat dajali v pitalje. Ni pa bilo še zdaleč takega pomanjka mesa kot letos.

Cen ne določajo živinorejci

Ob pomanjkanju mesa navadno premalo upoštevamo, ali je posledica neugodnih razmer v živinoreji ali prevelikega izvoza. Mnogi se čudijo, zakaj kmetovalci zdaj ne morejo ali nočejo pitali več živine. Nekateri jih imajo celo za družbene škodljivce, nasprotnike delavcev, češ da bi radi izsilili visoke cene mesa in živine.

Živinorejci pa zelo malo vplivajo na cene mesa. Niti odkupnih cen živine ne določajo sami. Odvisne so od drugih dejavnikov. Enako ceno krmlil kot živine. Živinorejci lahko odločajo le, koliko živine bodo pitali. Kadar je razmerje cen manj ugodno, je pitalo manj, kadar je boljše, pa več. Nekoliko več lahko vplivajo na ceno, odkar so podpisali sporazum o oblikovanju cen živine in mesa skupaj z mesarji in nekaterimi trgovci. Sedanje razmere na trgu pa kažejo, da so tudi zdaj skoraj brez moči.

Povedati je še treba, da mesa ne primanjkuje zaradi tega, ker živinorejci niti ne bi hoteli privedeti telet in pitali goved tudi za letos. Mnogi bi jih radi privedli še več, kot so jih, če bi jih le dobili. Tudi zdaj povprašujejo po teletih in je cena še vedno zrasla. Sedanje težave pri preskrbi z mesom je povzročil predvsem neurejen izvoz živine in mesa, pri katerem živinorejci nimajo besede.

Po podatkih zveznega sklada za pospeševanje prireje in prodaje živine in mesa je bilo izvoženo 1969. leta za 136 milijonov dolarjev mesa in živine, naslednje leto za 167 milijonov, leta 1971 za 178 milijonov in lani za okrog 250 milijonov dolarjev. Po predvidenih živinega izvršnega sveta bi letos lahko izvozili tudi za kakih 250 milijonov dolarjev, vendar pod pogojem, da bo zagotovljena ustreza preskrba z mesom tudi pri nas.

Čeprav so cene mesa na mednarodnem trgu rasle, je izvoz rasel tudi po količini. Rasla je tudi poraba mesa pri nas. Živinorejci so spitali več živine, izvozniki pa niso dovolj upoštevali potreb v naši državi. Preskrba se je poslabšala. Spitali bi bilo treba še več živine ali manj izvoziti.

Odkupne cene pitalih goved so rasle. V začetku lanskega leta so bile dvakrat tako visoke kot leta 1969. A že takrat so bile za 25 odstotkov višje kot prejšnje leto. To je bilo spodbudno za živinorejce, čeprav so v tistem času precej zrasle tudi druge cene, koruza pa se je močno podražila in hkrati z njo tudi krmlila.

Dogovarjanje ni uspelo

Cene pitalih goved so lani naraščale precej hitro. Niso jih navijali živinorejci, ampak izvozniki, ki bi radi odkupili več živine, kot je ustrezalo za načrtno rejo. V prvem polletju je odšlo iz hlevov veliko nedopitanih goved, ki so jih izvozili živa. Živinorejci so se premotili z visoko odkupno ceno. Nekateri rejci so se bali, da bi bila čez nekaj mesecev dopitana živina veliko cenejša. Kdo ve, kaj se lahko zgodi na tako nestabilnem trgu, kot je naš!

Posledice takega izvoza smo kmalu občutili. Nevarnost za našo preskrbo z mesom se je povečevala, ko so države Evropske gospodarske skupnosti znižale davjate na uvoženo meso. Kmetijsko poslovno združenje Slovenije je kmaljšalo o tem v začetku julija. Strinjalo se je z mnenjem zveznega sklada za pospeševanje živinoreje in izvoz mesa, da ne bi regresiral izvoz, če odkupna cena goved preseže 15 din za kilogram. Hkrati pa naj bi se dogovorili za odkupne cene, ki bi bile med 13,80 in 14,50 din za kilogram.

Če bi bil tak dogovor sklenjen za vsa državo in splošno in če bi izvoz mesa usklajali z domačimi potrebami, ne bi bilo zdaj hudega pomanjkanja mesa, niti velikih problemov zaradi cen. S takimi odkupnimi cenami živine bi laže usklajili cene mesa kot zdaj, ko nekateri plačajo za mlado pitalo govedo že 17 din za kilogram.

Brezglava konkurenca

Odkupne cene živine so prerasle cene mesa. Mesarji že dolgo opozarjajo, da imajo pri svežem mesu precej izgube. Zakaj pa odkupujejo živino po tako visokih cenah, ko njihovi predlogi za odpravo izgub niso bili upoštevani?

Predstavniki klavnic in mesne industrije v severozahodni Sloveniji so na posvetu v Mariboru ugotovili, da so previsoke cene živine v primerjavi s cenami mesa posledica lanskega nenaravnega in pretiranega izvoza goved in nejalne konkurence pri odkupu. Tako konkurenca po povzroča premajhna izkoriščenost zmogljivosti mesne industrije. Ker ne morejo dobiti več živine, kot je živinorejci spitali, jo jo nekateri kolektivni radi odjedli drugim. Mesarji so torej sumi rinitli v izgubo. Nekateri so prispevali k temu več, drugi manj, vsi pa so upali, da

jih družba ne bo pustila na cedilu, ampak jim bo raje odobrila višje cene mesa.

Izkušnje prejšnjih let kažejo, da bi bili mesarji bolj previdni, če ne bi imeli dobrega zasluzka pri izvozu mesa. Ob omejitvi izvoza, da bi bilo več mesa za domače porabnike, so bili njihovi dohodki okrnjeni. Predlagali in zahtevali so, naj pristojni organi odobrijo za izvoz večje količine mesa, češ da ga bodo imeli potem več tudi v svojih mesnicah.

Neresni predlogi in obljube

Taki predlogi in obljube so bili premalo resni in številke, s katerimi so jih utemeljevali, premalo natančne. Podoba je, da niso čutili materialne niti moralne odgovornosti, čeprav bi moral zvezni sklad za pospeševanje živinoreje skrbeti, enako za založenost domačega trga z mesom kot za izvoz. Administrativne omejitve izvoza so sledile zaradi tega, ker sklad ni izpolnjeval svojih nalog.

Neresne izjave, predlogi in obljube se kar dežujejo. Vsak teden slišimo nekaj novega. Poglejmo primer! Največja skupnost za proizvodnjo mesa v državi, Koprodukt, je lani v decembru zatrjevala in dokazovala s številkami, da bo dovolj govedine za preskrbo jugoslovanskih porabnikov središč, če bodo pristojni organi dovolili, da bi v decembru in januarju izvozili 2500 ton mesa. Ali so meso izvozili ali ne, obljube niso uresničili. Še bolj čudno je, da zdaj tudi sumi trdijo, da mesa ni zaradi tega, ker v hlevih ni živine. Ne povedo pa, kam je odšla.

Ob takem prikazovanju razmer v živinoreji in na trgu z mesom je težko poiskati pametno rešitev. Gotovo je prav to prvi vzrok, da vse predlagane rešitve odlagajo. Ali tisti, ki naj bi odobrili ali povsem spustili izvoz mesa, kot predlagajo nekateri izvozniki, lahko prevzamejo odgovornost, da se bo preskrba res izboljšala? Na obljube mesarjev se ne morejo zanašati.

V Sloveniji so ocene razmer nekoliko drugačne. V kmetijskih organizacijah pravijo, da imajo zasebni živinorejci precej

pitane živine, mnogi pa je nočejo prodati, ker čakajo na višjo odkupno ceno. Ne zaradi tega, ker sedanja cena ne bi bila spodbudna, ampak ker se veliko govori o »korajšnjem zvišanju cen. Živino zadržujejo v hlevih le zaradi negotovosti. Zato predlagajo, naj bi pristojni organi čimprej ločili ustrezne cene in poskrbeli, da bi se ustale.

Podoben so predlagali predstavniki mesne industrije v severozahodni Sloveniji. Najboljši izhod iz sedanje mesne krize vidijo v enakih cenah za enake vrste in kakovost mesa po vsej državi. Potem bodo tudi odkupne cene živine lahko enake, čeprav zanje ni administrativnih omejitev. Enake cene naj bi zagotovili z medrepubliškimi dogovorom ali z usklajitvijo republiških sporazumov o oblikovanju cen živine in mesa, kakršnega že imamo v Sloveniji.

Dogovarjati se bo treba tudi o izvozu živine in mesa. Če bodo to dobro opravili mesarji in izvozniki — živinorejci imajo premalo vpliva — se ne bo treba vmešavati družbenim organom. Za svoje odločitve pa morajo nekemu odgovarjati, če o bi bila preskrba domačih porabnikov mesa ogrožena. Zda je izvoz mesa zelo vabljiv in bi jih lahko premotili tako kot lani.

Pogosto slišimo, da mnoge države potrebujejo veliko mesa, zato ga je treba izvažati in zbirati devize. Prav, izvažajmo ga, vendar ne na škodo domačih porabnikov! Kdor želi izvažati več, naj pospešuje živinorejo z vnanjem svojih visokih zaslužkov, ki jih zbira pri izvozu.

Površni optimisti

Nekateri izvozniki pa kaj hitro pozabijo na domače porabnike, ko se jim obeta občasni boljši zaslužek pri izvozu mesa in živine. Njihove optimistične napovedi o ne omejenih možnostih izvoza pa so lahko enako neresne kot obljube, da bodo zagotovili dovolj mesa tudi za domače porabnike. Izvažati bodo le tako dolgo, dokler bodo dobro zaslužili. Ko se bodo na mednarodnem trgu pojavile težave, pa bodo zagnali vik in krik, naj jim pomaga družba, ali pa bodo morali prepustiti živinorejce njihovim usodi.

KOLIKO MESA NA PREBIVALCA?

država	leto	vrsta mesa v kilogramih na prebivalca				skupaj
		govedina	svinina	perutnina	drugo meso*	
Slovenija	1965	16,0	15,0	5,0	—	36,0
	1970	16,5	15,0	10,5	—	42,0
Jugoslavija	1965	6,2	14,3	4,2	4,6	29,3
	1970	8,1	13,5	6,9	4,9	33,4
EGS	1960/64	20,2	20,2	6,6	8,8	55,8
	1968/69	24,0	24,1	9,8	9,7	67,6
ZRN	1960/64	20,8	31,7	5,4	5,6	63,5
	1968/69	22,9	37,3	7,4	5,6	73,2
Italija	1960/64	14,9	6,8	5,1	4,5	31,3
	1968/69	22,2	9,1	10,4	6,1	47,8
Francija	1960/64	26,7	21,7	9,9	15,4	73,7
	1968/69	28,6	25,3	13,7	18,7	86,3

* V tabeli so pod drugo meso zajeti drobovina, konjsko in ovčje meso

Trajna ureditev ali le prva etapa

Za koliko zvišati cene mesa? Pri odločanju ne bi smeli misliti le na trenutne koristi, ampak bi se morali lotiti tega načrtno, dolgoročno. Cene mesa bo treba usklajati s cenami živine, vendar ne tako, da bi se čez mesec ali dva razmerje spet porušilo. To se lahko zgodi in se bo zgodilo prav gotovo, če bodo v mesni industriji delovali še naprej take sile, ki se spet vrtili v pretirano konkurenco, če ne bi imeli ustreznega dogovora. Živine namreč ne bo dovolj za izrabo vseh zmogljivosti v njihovih obratih.

Po prvih predlogih mesarjev, naj bi cene mesa zvišali za 30 do 50 odstotkov, so novi nekoliko milejši. Sveže meso naj bi se podražilo za 20 do 30 odstotkov, čeprav so odkupne cene živine baje že bolj porasle. Ali taka razlaga ne zveni kot tih opozorilo, naj bi bilo sedanje manjše zvišanje le prva etapa v rasti cen mesa?

O tem bi se bilo treba odkrito pogovoriti, da ne bi sledili skorajšnemu zvišanju cen mesa novi predlogi. Sicer je res, da tako delajo tudi nekatere druge gospodarske organizacije. Podobno pa je, da tako ne bo šlo dolgo. Usklajevanja cen se bo treba lotiti tudi drugače.

JOZE PETEK

Marjan Tepina

Prostorski razvoj Slovenije

Specifičnosti našega nacionalnega prostora dovoljujejo in velevajo planirati prostorski razvoj Slovenije kot integriran, komplementaren a odprt geoekonomski sistem

Vsa povojna leta so nešteta posvetovanja, planski in deklarativni dokumenti o smotnosti investiranja in napredku gradbeništva, posebej pa o racionalizaciji stanovanjske gradnje izvenjevala v refrenu, da se vsaka taka racionalizacija začenja pri regionalnih prostorskih planih ter pri urbanističnih programih, planih in projektih. Taka mnenja so se opirala na ugotovitve, da posamezne grajene strukture nastajajo in trajajo skozi desetletja in se za zavest ene generacije za večno zasidrajo v zemljo in prostor in da tudi najboljše mikrotehnologija in mikroorganizacija ne moreta zamenjati vplivnosti makroprostorskih in makroekonomsnih odločitev in nadomestiti izgub, ki so v tej sferi nastale zaradi poprejšnjih nepremišljenosti. Kajti le-te imajo tudi v družbeno-ekonomskih posledicah svoje makrorazsežnosti.

Vsekakor pa bi moral danes vsak projektant dobre volje vedeti, kaj je stanovanje za naše razmere, kaj je potrebno in zadostno stanovanje. Če se danes zavzeto ponavljajo zahtevki po racionalizaciji stanovanjske gradnje, potem takem in upravljenca sedanja reukcija nekaterih strokovnjakov, da so se izmenja znanih pod političnim pritiskom. Tudi v preteklosti bi namreč zaman iskali en sam dokument o politiki stanovanjske gradnje, ki ne bi poročal največje smotnosti in racionalnosti zidave in vsega, kar jo spremlja.

Verjetno ni nobena jugoslovanska republika tako bogata v urbanistični dokumentaciji kot Slovenija. Očitno pa to bogastvo nima ustreznega izraza v resnični rekonstrukciji in nastajanju novih grajenih struktur. Vzroka za to sta lahko samo dva: ali je urbanistična dokumentacija premalo kvaliteta, premalo skladna s politiko našega družbeno-ekonomskega razvoja, premalo realistična, zato pa premalo prepričevalna, ali pa družbena uprava ne zmore uresničiti dobrih načrtov. Ne glede na samoupravnost odločanja v vsem procesu od projekta do zgradbe pa je v sami praksi velik del odločanja v rokah planerja in projektanta, hkrati pa seve tudi velik del odgovornosti. Zato se pripravljamo pomankljivosti začenja tam, kjer se formirajo njihovi strokovni in politični profili.

Razvojni in prostorski plan Slovenije

Zdaj imamo zakonodajo o regionalnem prostorskem in urbanističnem planiranju, zdaj pripravljamo regionalni prostorski plan Slovenije. Toda še preden sta se zakona uveljavila svojih učinkih, že ustvarjamo amandmaji terjajo njuno temeljito revizijo: niti v prvem, niti v drugem zakonu ni najti samoupravne besede.

Kljub nedvoumni pravilnosti uvodnih ugotovitev pa bi politika prostorskega razvoja zadržala na raven kratkovidnega rutinskega upravljanja gradbenih zadev, če ne bi imela pred očmi bistveno širših smotrov prostorskega planiranja in če ne bi težila k znanim smotrom našega družbeno-političnega razvoja ter jim dala svoj dolžen prispevek.

Dolgoročni družbeno-ekonomski smotri našega razvoja so zapisani v resoluciji o dolgoročnem razvoju SR Slovenije iz marca 1972, ki pa danes, zaradi nekaterih svojih teoretičnih nedorečenosti in pa zato, ker je nastajala v drugačni politični atmosferi, kot je dandanašnja, že ne izpolnjuje vseh pričakovanj. Za prostorsko planiranje, zaradi njegovih prostorskih in časovnih razsežnosti, ki mu jih odmerja priroda investicijske ekonomike, pomeni ta resolucija srednjeročno planiranje, pa tudi za mlado generacijo, ki bo z brenom odgovornosti za družbeno resničnost in njen razvoj stopila v novo stoletje. Za tako dolgoročno orientacijo nimamo planskih dokumentov, imamo pa teorijo o zakonitostih razvoja prirode in družbe, gotovo bolj trajno zanesljivo, kot je katerikoli planski dokument.

Planu prostorskega razvoja Slovenije se ponuja priložnost, da izpolni nekaj tistega, kar je v resoluciji o dolgoročnem razvoju ostalo nedorečeno. Ni sprejemljiva teza, da je prostorski plan enostavno del družbeno-gospodarskega plana. Samostojnost teorije prostorskega razvoja, dolgoročnost njegovih perspektiv ter današnji trenutek, ki ga odlikuje politična združenost glavni subjektivnih razvojnih silnic, mu prisojajo večjo samostojnost, kot pa mu jo daje formalno zakonsko določilo o podrejenosti družbeno-gospodarskemu planu, najmanj pa samostojnost v razlagi metodologije razvojnega planiranja.

Razumljivo pa je, da se morajo vsi plani v fazi, ko postanejo podlaga družbenega sporazuma in družbene akcije, združiti v en plan, recimo v razvojni plan. Potem pa je nesmotno, da jih delamo in sprejemamo vsakega zase v posledku nekaj let, in to še v pogojih drugačne politične naravnosti družbenega subjekta.

Fizični fenomen sobodnega razvoja

Znanstveno-tehnološka revolucija je spodbudila nekatera razvojna gibanja, ki so s svojo fizično silo začela rušiti družbeno-gospodarska razmerja, s tem pa tudi nekatere tradicionalne teze o sredstvih usmerjanja družbeno-gospodarskega razvoja.

Znanstveni organizmi velikih mednarodnih integracij naštevajo med fizičnimi fenomeni povojnega razvoja, poleg same tehnologije, posebej še: ekspanzijo proizvodnje in porabe, prometno in urbano hipertrofijo, izpraznjanje prirodnih virov ter polucijo in degradacijo okolja — v razvitem svetu, v nerazvitem pa — nesluteno demografsko ekspanzijo, neobvladano stihijo prirode, revščino, bolezn in glad ter druge fizične posledice obče zaostalosti. Zraven poudarjajo, proučujoč te pojave na globalni ravni, da so njihove razsežnosti in vplivnost tolikšne, da se prej ali slej noben del zemeljske obale ne bo mogel ograditi pred njimi. Pri ugotavljanju neslutenega razvoja znanosti in tehnologije tožijo o zaskrbljivem zaostajanju ali, kot pravijo Japonci, o »spranosti« družbenih in političnih zmožnosti, ki naj bi edine mogle vsaj teoretično obvladovati stihijo fizičnih pojavnosti in nasprotosti: iz prepričanja, da dobre bodo-

nosti človeštva ni mogoče zagotoviti, če organizirani družbeni subjekt ne bo sposoben obvladati tudi nasprotovanj fizičnih fenomenov tehnološke revolucije, dobivajo nekatere znanosti poseben poudarek in nastajajo nove — ekologija, sociologija, politologija, znanost o znanosti, futurologija, ki jih karakterizirajo interdisciplinarni pristop in integrativne metode sklepanja.

Nacionalne razvojne koncepcije

Zato se tradicionalne metode razvojnega usmerjanja, ki so se v svoji implementaciji delile na sredstva normativnega uravnavanja družbeno političnih razmerij in na administrativno pomirjanje interesnih nasprotij fizičnega značaja, čedalje bolj umikajo integralnim metodam raziskovanja, sklepanja in usmerjanja. Nacionalne koncepcije političnega in družbeno-gospodarskega razvoja se z nacionalnimi koncepcijami tehnološkega, ekološkega in prostorskega razvoja, bilansirajo prirodnih virov ter strukture in maso reproduktivnega materiala, planiranja infrastrukturnih sistemov, politike urbanizacije in okolja združujejo v integrirane nacionalne razvojne koncepcije. Kakšne so, kakšni so njihovi smotri in kolikšna je njihova moč, je seveda predvsem odvisno od družbeno-političnih sistemov, v katerih nastajajo. Njihovi teoretični priznavajo, da imajo države in narodi, ki jih vodi ustrezna ideologija o razvoju človeške družbe, velike prednosti pred tistimi, ki ideologije nimajo in jih vodijo le neposredni državni interesi, ali, bolje rečeno, interesi vladajoče družbene plasti.

Kljub prednostim, ki jih imajo pri tem, zaradi podružbljene kapitalne baze ter trajne in stanovite ideološke orientacije, ki jih priznava socializem tehnološki razvoj kapitalistični svet, pa naša razvojna teorija in metodologija planiranja v smislu analize in integracije vseh razvojnih komponent niso dovolj napredne. Poučanje, da je težiske našega planiranja v planih temeljni organizaciji družbenega dela, ne gre razumeti tako, da je nacionalni razvojni plan mozaik podjetniških planov in da dovoljuje umik od odgovornosti za nacionalno razvojno koncepcijo v vseh njenih komponentah: politični, gospodarski, družbeni, prostorski, tehnološki, ekološki. Tako integralna razvojna koncepcija integrirane metode planiranja lahko — ne tržni mehanizem sam — odpravljajo marsikateri vrnitva gnezda v gospodarskem razvoju, kot so nepotrebne zalozne, nepotrebna uvoz, ponavljanje istih, še tako neizkoriščenih zmogljivosti, stroški restitucije okolja, nepotrebni transporti in slepe investicije.

Predvidevanje in planiranje

Plan je v prvi fazi teoretično utemeljena razvojna koncepcija. V drugi fazi je plan sporazum dejavnikov odločanja o izhodiščih in smotirih razvojne koncepcije in njene implementacije. Kolikor bolj je plan v svoji prvi fazi teoretično prepričevalen, kolikor trdnjej je plan kot samoupravni sporazum dejavnikov odločanja, toliko bolj lahko postane v svoji tretji fazi — plan sam — razvojna sila.

V tem se naše razvojno planiranje bistveno razločuje od teorije in metodologije, ki nastajajo v znanstvenih sredinah kapitalistične resničnosti, ki se tudi tedaj, kadar hočejo biti napredne, ne morejo odtrgati od materialnega pojma »predvidevanje« in njegovih mnogoterih enač. Najbolj napredne teorije, tudi take, ki konec koncev priznavajo, da tudi le socializem razrešuje nasprotja kapitalističnega sveta, ne morejo iz začaranega kroga predvidevanja, v katerega jih vleče kapitalistična resničnost. »Predvidevanje« ugiha bodočnost s pomočjo ugotovljenih gibanj, opirajoč se predvsem na ugotavljanje nasprotij tehnološke visoke razvite kapitalistične družbe. Zato »predvidevanje« čisto dobitno »tehnološko« zaradi prepričanja, da bo tehnologija odločujoče gibalno za preobrazbo industrijske družbe v poindustrijsko. Teorijo »tehnološke predvidevanja« močno zapljuje problem hiperprodukcije in izobilja, od koder je blizu do teze, da je socializem mogoč samo v industrijsko visoko razviti družbi, v izobilju poindustrijske družbe, ali, v jugoslovanski varianti, da je industrija temeljno svojstvo naše samoupravne družbe, da se moramo tudi mi pripraviti na pogosto poindustrijske družbe, da to šele kibernetika polno uresniči idejo samoupravljanja in podobno.

Druga predvidevanja, ki se opirajo na ista in enaka »znanstvena« raziskovanja sodobnih razvojnih fenomenov, napovedujejo, da taisti tehnološki vzpon pelje svet v neopredeljeno krizo: desetletnemu ritmu gospodarskih kriz naj bi zdaj sledile krize ekološkega značaja.

Tehnološke razlage visoke razvitosti

V zavzetih analizah razvojnih fenomenov in nasprotij tehnološke visoke razvite družbe nemalokrat beremo, da so ti fenomeni, da je njihova vplivnost — potentek — tudi njih razreševanje — enaki v kapitalističnem in socialističnem svetu, da razvojni fenomeni in skrb vzbujajoča nasprotja tehnološke razvite družbe nikakor niso nasprotujoči izraz dveh družbeno-političnih sistemov, marveč so istorodni izraz indu-

strijske, tehnološke revolucije, da so to fenomeni eminentno fizične narave, na primer hipertrofna urbanizacija ter polucija in degradacija okolja, ki enako obremenjujejo vso sodobnost in imajo zato enaka izvorila in enake rešitve v kapitalističnem in socialističnem svetu.

Samo korak od tod je do teorije o skupni usodi kapitalističnega in socialističnega sveta, o skupni usodi industrijske in poindustrijske družbe, do teorije, ki je seveda brez slehernega vpliva na nasprotja med silami, ki so vedno na robu odločitev, da »enaka« nasprotja enakih razvojnih fenomenov razrešujejo z enako oboroženo silo.

Zato je pri transferu znanosti treba ločevati transfer tehnologije, tehnike in produkcijskih postopkov od idej, teorij in metodologij predvidevanja in usmerjanja družbenega razvoja. Čeprav vse take teorije vedno nastajajo iz zavzetih znanstvenih nagibov, pa se one, ki nastajajo sredi resničnosti kapitalističnega sveta, omejujejo predvsem na posledice razvojnih gibanj, zamenjajo pa njihove globoke vzroke. V tem je njihov pristop slabo znanstven. Tak pristop kajpak tudi bistveno zmanjšuje vplivnost znanstvenih raziskovanj in sklepanj na razvojne tokove.

Razvojni cilji ter objektivne in subjektivne možnosti

Tudi planiranje se opira na raziskovanje preteklosti in sedanjosti, toda planiranje ne predvideva razvoja, marveč uresničuje, ne ugiha zgodovine, marveč zgodovino dela.

Besede resolucije o dolgoročnem razvoju SR Slovenije »zato načrtovanje dolgoročnega razvoja ni predvsem napoved tega, kar bo, marveč ustvarjalna kritika tistega, kar je, torej sedanjosti, ki še ne zadovoljuje potreb človeka in družbene eksistencije ne izražajo bistva planiranja v pogojih naše družbeno-politične resničnosti in njene zgodovinskega trenutka.

Povečano zanimanje znanstvenikov tehnološke razvitega sveta za bodočnost človeštva spremljajo nove oblike ideološke polarizacije. Najbolj zavzeti opozarjajo vest človečanstva, da človeštvo že razpolaga s tehnologijo, ki ima za vsak izbran smoter na razpolago tudi ustrezna sredstva in da je zato bodočnost človeštva bolj odvisna od človekovih nagibov kot pa od razpoložljivih sredstev, se pravi, da je navsezadnje odvisna od filozofije, ideologije in politike, ki naravnava človekovo misel in dejanje. V mednarodne znanstvene kroge čedalje bolj prodira misel, da so rešitve razvojnih nasprotij neposredne bodočnosti prej ko slej

le v ideji socializma, čeprav pod to besedo razumejo tudi marsikaj takega, kar s socializmom nima nobene zveze. Zato skoz državne meje ne popdira le socialistična misel sama, z njo poljejo tudi valovi novih oblik polarizacije med nazadnjaškimi in naprednimi miselnimi tokovi.

Zato je preveč enostavno reči, da vse naši ljudje uvrščajo v veliko svetovno gibanje, ki prevzema ramovrstne oblike, toda sorodna prizadevanja za socialistično podobo sveta dokazujejo skupnosti temeljnih ciljev, za katere prvič v zgodovini obstajajo v svetu in pri nas objektivne in subjektivne možnosti (iz resolucije o dolgoročnem razvoju SR Slovenije).

Za našo rabo je metodologija planiranja, ki se gradi na temelju znanstvene teorije

o razvoju človeške družbe, na temelju resničnih in osnovnih, ne pa namišljenih in perifernih razvojnih gibanj in nasprotij sobodne družbe.

Ni res, kot pravijo preočni tehnokrati, da zakonitosti in posledice tehnološke revolucije vodijo kapitalistične in socialistične države skozi ista nasprotja v isto bodočnost, bodočnost dveh alternativ: v izobilje poindustrijske družbe ali pa v neogibne krize globalnih razsežnosti.

Če govorimo o razvitem delu kapitalističnega in socialističnega sveta, je pač dopustno govoriti o isti preteklosti, o preteklosti, ki je zapustila v prostorski in materialni osnovi ter v njeni nadgradnji enake posledice, posledice liberalistične stihije, ki jih ne more odpraviti ena socialistična generacija, nekaterih pa tudi dve ali tri ne.

Slovenija sredi mednarodnih razvojnih fenomenov

V svoji preteklosti, vse do socialistične sedanjosti, je bila Slovenija na široko odprta za gospodarske tokove, ki so tod iskali in našli dobre priložnosti za eksploatacijo njenih ljudi in njene prirode. Za take tokove je danes SR Slovenija zaprta, odprta je za druge, hočeš nočeš tudi za take, ki so pripravljeni spopadati se s njenimi razvojnimi interesi.

(Nadaljevanje in konec prihodnjic)

PETER LUBARDA: DETAIL BITKE NA VUČJEM DOLU
Slika je pred nekaj dnevi dobila letošnjo Herderjevo nagrado

Zasnova sredozemske politike EGS (2)

Zaostajanje za duhom časa

V nasprotju z določbami Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (GATT)

Minuli teden smo se seznanili s poglobljenimi značilnostmi zasnove sredozemske politike. Videli smo, da se je do sedaj oblikovala predvsem po pragmatični poti in da je v sredozemskem prostoru sklenila vrsto sporazumov, ki se po daljnosežnosti in vsebini med seboj precej razločujejo.

Med prvimi, ki so EGS zaprosili za pridružitve, je bil Izrael. Vendar pa je EGS zaradi političnih razlogov sklenila s njim najprej samo nepreferencialni trgovinski sporazum, v katerem se je obvezala, da bo tudi Izraelu nudila olajšave za njegove najpomembnejše izvozne proizvode, v kolikor jih bo kasneje nudila tretjim deželam. To se je zgodilo v sporazumih o pridružitvi Maroka in Tunisa in EGS je bila nekako obvezna tudi Izraelu nuditi preference za izvoz agrarnih. Izrael je ponovno izrazil željo za pridružitve, vendar je temu zaradi naklonjenosti do arabskih držav Francija nasprotovala. Na drugi strani pa se je močno zavzemala za pridružitve Španije, čemur pa se je močno nasprotovala Nizozemska, ki pa se je močno zavzemala za pridružitve Izraela. Naposled sta se obe strani dogovorili, da z obema državama istega dne skleneta preferencialna sporazuma in da tudi pridružitva veljata istega dne (30. 10. 1970).

Ta primer pa je pokazal na nevarnost sklepanja trgovinskih sporazumov brez jasno opredeljenih načel. Preference, dane eni državi, upravičeno potegnejo za seboj zahteve drugih držav, poleg tega pa postanejo lahko preference tudi »drobiča« za poročunavanje medsebojnih računov med državami članicami.

Povsem razumljivo je to tudi privedlo do take vsebine sporazumov, ki je v očitnem nasprotju z določbami 24. člena GATT, ki dovoljuje preference med državami podpisnicami le, v kolikor ustanovijo med seboj carinsko unijo ali območje proste trgovine oziroma zavezan sporazum, ki naj bi v razumnem roku privedel do tega. To pa ni cilj sporazumov niti s Španijo in Izraelom, niti z Egiptom in Libanonom. Prav tako se o tem ne govori v sporazumih s Tunisom in Marokom, čeprav bi po vrsti sporazumov lahko sklepali, da je to končni cilj. EGS sicer javno noče priznati, da so ti sporazumi v nasprotju z določbami GATT, vendar tega niti sama sebi ne verjame. Kljub močnim, da članice GATT z dvotretjinsko večino zahtevajo usklajevanje sporazumov z določbami GATT, do tega ne pride, ker bi zaradi moči EGS težko bilo doseči potrebno večino, poleg tega pa bi država, ki bi glasovala predlagala, tregala trgovinsko vojno z EGS. Zaradi tega je težnja po zasnovi sredozemske politike predvsem poskus uskla-

ditve sedanjih sporazumov z določbami GATT brez javnega priznanja, da so sporazumi protipravn.

Ustvarjanje interesnega področja

Vendar pa poleg teh formalno-pravnih očitkov zasnova sredozemske politike zasluži tudi več vsebinskih očitkov.

Kljub vsemu leporečju o zgodovinskem poslanstvu EGS in pomoči sredozemskim deželam gre nedvomno tudi za ustvarjanje ekonomskega interesnega področja. Med ekonomskimi interesi tičijo zadaj še zlasti problemi perspektivne preskrbe z energijo in EGS si želi z navezavo preferenčnih stikov dolgoročno zagotoviti prednost pri dobavi nafte iz sredozemskih dežel.

Vendar pa samo pri ekonomskih interesih ne more ostati, ampak so v ozadju tudi politične ambicije bivših svetovnih veleisl, da se kot združena Evropa ponovno pojavijo kot svetovna politična velesila. Razen tega gre tudi za poskus, da bi zavili prodor vpliva socialističnih dežel, zlasti Sovjetske zveze. To se je še posebej pokazalo ob pospešeni sklenitvi sporazuma o pridružitvi Malte v času, ko je Malta gozila, da bo svoje vojaške luke odstopila Sovjetski zvezi. Če temu ne bi bilo tako, bi bilo povsem

Sledi neokolonializma

naravno, da bi EGS k snovanju sredozemske politike povabila tudi vse prizadete sredozemske dežele, ki bi njeno zasnovo gotovo v marsičem bistveno spremenile. S pripravljanjem sredozemske politike brez sodelovanja prizadetih držav pa si ustvarja položaj, v katerem bo kot močnejši partner lahko z bolj ali manj nepomembnimi povarki uveljavila svojo zasnovo, kar bo še lažje dosegla zaradi izredne politične rasepoljenosti sredozemskih dežel (na primer Egipt in Izrael).

Večina sredozemskih dežel sodi med nerazvite dežele. V območju proste trgovine

si razvite in nerazvite države obojestransko odobravajo koncesije. Kot ekonomsko močnejši partner si EGS nedvomno ustvarja močnejši položaj, kar potecira še dejstvo, da nastopa kot monopolni kupec mnogih pomembnih izvoznih proizvodov sredozemskih dežel (na primer agrumi), pri katerih si sredozemske dežele med seboj hudo konkurirajo, in kot monopolni ponudnik mnogih proizvodov visoke tehnologije.

Videli smo, da je EGS pripravljena na široko odprti meje tam, kjer je nesposobna močnejša, to je na industrijskem trgu, predvidevajo pa je pri odpiranju kmetijskega trga, na katerem je znana po svojem protekcionizmu in na katerem ji nerazvite dežele laže konkurirajo. To pa kaže, da EGS sicer želi ustvariti območje proste trgovine, vendar pa hkrati poskuša skrbno zavarovati svoje interese na najbolj občutljivih točkah. V takih pogojih medsebojno dajanje enakih ali skoraj enakih koncesij ne more imeti za posledico enakopravnosti, ampak podrejanje šibkejšega interesom močnejšega. S tem nastaja možnost, da se med politično samostojnimi državami obnovijo preživelj gospodarski odnosi iz obdobja kolonializma.

Ugodnosti na račun tretjih

Z ustanavljanjem preferencialnih območij ustvarja EGS zaprte tokove mednarodne blagovne menjave, kar je v nasprotju z načeli trgovinskega liberalizma, čeprav se EGS sama priteva med najbolj vnete zagovornike sprostite mednarodne trgovine.

Ker surovine in primarni kmetijski proizvodi pomenijo v izvozu večine nerazvitih dežel pretežni del, postavljajo EGS s preferenčnim dežel. To ugodnosti pa ne gradi toliko na njen račun, kot na račun zaostreane konkurence med nerazvitimi deželami. EGS je namreč največji svetovni uvoznik in predvsem največji porabnik kmetijskih proizvodov, zato morajo tretje dežele zniževati svoje cene, če žele prodreti na trg EGS. Izvoz tretjih dežel pa ni diskriminiran samo v EGS, ampak tudi v državah, s katerimi je EGS sklenila preferencialne sporazume. Izraza primer diskriminacije je recimo v sporazumu s Tunisom spisek proizvodov, pri katerih si EGS zagotavlja tudi do 85-odstotni delež tunijskega uvoza.

Posledica preferencialnih sporazumov je enostransko usmerjanje trgovinske menjave. To zaviralno vpliva na večjo geografsko in blagovno diversifikacijo izvoza nerazvitih dežel, kajti blagovni tokovi (tako izvoza kot uvoza) se pretirano usmerjajo na EGS, zavirajo pa menjavo s tretjimi deželami, še

posebej z nerazvitimi. Velik pa je tudi vpliv na usmeritev gospodarskega razvoja teh dežel, ker se njihovo gospodarsko ravnanje preveč po potrebah enega trga, ne pa po potrebah njihovega skladnega in čimbolj razvejane razvoja. S sklepanjem preferenčnih sporazumov se torej razvijajoče se dežele izpostavljajo nevarnosti, da njihovo gospodarstvo sprejme vsiljeno mednarodno delitev dela in da se preveč enostransko usmeri na EGS.

Diskriminacija med tretjimi deželami ima gotovo za posledico tudi manjšo enotnost med nerazvitimi, ker so ene države postavljene v ugodnejši položaj na račun drugih. To prispeva k še bolj nasprotujočim si interesom in lahko bi očitali EGS, da s tako politiko tudi ruši enotnost nerazvitih dežel, čeprav morda ne z izrecnim namenom.

Potrebnost sredozemske politike

Nedvomno bi sprejem zasnove sredozemske politike za samo sredozemsko državo imel tudi mnoge pozitivne posledice in verjetno bi se povečale njihove možnosti za hitrejši gospodarski razvoj, vendar, kot smo videli, na račun zaostrovanja problemov v drugih delih sveta. Kljub hudi kritiki do sedaj znane zasnove sredozemske politike pa menim, da sama ideja ni povsem brez podlage. Za odnose med EGS in sredozemskimi deželami so značilne svojstvenosti, ki jih drugje v svetu ne srečamo. Znano je, da so sredozemske dežele bazen, iz katerega EGS črpa delovno moč. Sredozemlje je najbližje, najpriljubljenejše in najzanimivejše področje za množice turistov iz dežel EGS. Problem onesnaženja Sredozemskega morja je čedalje bolj pereč. Ne bo pa ga mogoče rešiti brez sodelovanja vseh sredozemskih dežel. Pomembna so tudi področja finančnega, industrijskega, tehnološko-tehnološkega in znanstvenega sodelovanja.

Problem, ki so potrebni skupnega urejanja, je torej dosti in skupna sredozemska politika bi bila lahko primeren okvir za ta namen. Vendar pa brez zasnove sredozemske politike morala iti v korak s časom, za katerega je značilno popuščanje svetovne nategosti, prehod na mirovljubno sožitje med narodi in na vsestransko sodelovanje ne glede na razločke v družbenih sistemih. V takih pogojih pa veljajo kot preživele oblike mednarodnih odnosov, kot so delitev interesnih področij, neokolonializem in diskriminacija, zato bi sredozemska politika morala sicer postati okvir sodelovanja med sredozemskimi državami in EGS, ki pa bi moral biti sestavni del v okviru širokega svetovnega sodelovanja, pri katerem pa je treba upoštevati tudi interese tretjih.

BORIS VERBIC

Petelinje pero in zimzelen

Stubiški mozaiik

Marginalije k hrvaško slovenskemu kmečkemu uporu

Veliki kmečki upor l. 1573 je bila tema znanstvenega posvetovanja, ki ga je pred dnevi pripravila vrsta najvišjih slovenskih in hrvaških znanstvenih institucij. Posvet, na katerem so bili prebrani številni referati, je bil še posebej privlačen zato, ker so v razpravi o posameznih temah prišla do izraza številna nova, tudi nasprotna spoznanja. Pogovarjal sem se s tremi znanstveniki; dr. Josipom Adamčekom, dr. Nado Klaić in dr. Jožetom Koropcem. Tako je nastal ta »stubiški mozaiik«.

Dr. Adamček, zgodovinarji menite, da gradivo, ki se nanaša na kmečke upore, do sedaj še ni bilo povsem obdelano niti najdeno. Kako se vam je pravzaprav posrečilo najti vse te nove dokumente, ki dopolnjujejo podoba o kmečkih uporih, posebej je hrvaško slovenskega kmečkega upora iz leta 1573?

Potem ko je F. Rački v minulem stoletju obdelal dokumente, ki se nanašajo na hrvaško slovenski kmečki upor, je veljalo pričanje, da kakih pomembnih, večjih podatkov ne bo več našli, da je gradivo izčrpano. Le tu in tam se je še pojavilo kaj novega. Po naključju pa sem našel številne dokumente, ki se nanašajo na predgovino kmečkemu uporu. Ta najdba nas je navdušila. Zbrala se je skupina strokovnjakov, ki so skupaj z mano delali, in mislim, da je bilo to delo na tem simpoziju zelo pozitivno ocenjeno, saj mnogi zgodovinarji niso pričakovali, da se lahko še vedno najde toliko dokumentov, toliko pomembnih dokumentov o kmečkem uporu.

Kateri med njimi so najbolj pomembni? Težko jih je razvrstiti po pomembnosti. Vprašanje je, s katerega zornega kota se lotevamo kmečkih uporov. Če je govor o vzrokih kmečkih uporov, potem so vsakega pomembni dokumenti, ki se nanašajo na agrarne razmere hrvaških, do neke mere tudi slovenskih kmetov. Za Slovenijo smo evidentirali, ne pa še obdelali, vrsto gradiva o agrarnih razmerah. V mislih imam gradivo, ki smo ga našli v Gradcu in Budimpešti. Če pa je govor o neposredni predgovini kmečkemu uporu, potem so za nas pomembni dokumenti, ki se nanašajo na stubiške posesti.

Povedali so mi, da ste pri tem odkrili enega izmed hrvaških kmečkih uporov, ki doslej sploh ni bil znan in s katerim tega zborovanja zgodovinarjev sploh niste seznanili.

Na Hrvaškem je bila vrsta majhnih kmečkih uporov, ki so uvažali tistega velikega leta 1573. Tako je bil na primer na vlastelinstvu Bela upor leta 1568. V arhivu pa sem našel tudi podatke o kmečkem uporu v okolici Laškega in nanj opozoril slovenske zgodovinarje, ki so verjetno to gradivo že znanstveno obdelali.

In kje ste našli podatke o tem uporu? V arhivu Ljubljane. To so stari skladi, ki jih verjetno že dolgo ni nihče pregledoval.

Sporni cilji upornih kmetov

Vsekakor lahko ugotovimo, da se je temo raziskovanja kmečkih uporov v zadnjem času zelo pospešilo.

Da, zelo se je spremenilo. Naš inštitut in delo v okviru Arhiva Hrvaške sta pravzaprav središče tega dela na Hrvaškem. Do neke mere smo delo koordinirali z deli, ki jih opravljajo slovenski zgodovinarji. Imeli smo nekaj dogovorov o tem, katere teme bodo obdelali, in ne samo o kmečkem uporu 1573, ampak tudi o njegovi predgovini. Ta dela seveda še niso bila končana za ta simpozij. To so dolgoročni načrti.

Vi ste prispevali k že znanemu gradivu nekatere posebej nove podatke. Vzemimo samo tistega, da Matija Gubec sploh ni Matija, ampak da je njegovo pravo ime Amorož.

Da, to je novo, toda ocene o Gubcu to ne menja.

V čem je bilo vedno diskusije med vami in dr. Bogom Grafenauerjem?

Cilji, ki so jih hoteli doseči kmetje. Ta diskusija je bila pravzaprav končala tako, da smo vsi ostali pri svojih stališčih. Gre namreč za to, da nekateri dokumenti dajejo možnost različnih interpretacij. To je zelo zamotan problem. Jaz menim, da so kmetje hoteli, nameravali in bržkone tudi izvolili

kmečkega kralja, medtem ko dr. Grafenauer meni, da tega niso hoteli.

Moje mnenje je, da so hoteli kmetje ustanoviti samostojno državo, on pa govori o avtonomiji, ki bi bila v okviru cesarjevih dežel, nemškega cesarstva. V tem so med nama razhajanja in ni jih mogoče priveriti h koncu, ker bo verjetno vsak ostal pri svojem stališču.

Vi se torej sedaj intenzivno ukvarjate zgolj s kmečkim uporom?

Ne, to je bila le priprava za ta simpozij. Tema, kateri se sedaj posvečam, je razvoj agrarnih razmer na Hrvaškem od sredine 15. do sredine 17. stoletja. To je zelo obsežen tema.

Zakaj se je Ambrož Gubec prebil v vrh

Ali se povezuje z delom dr. Ferda Geštrina, ki utemeljuje vzroke za kmečke upore v ovrzanju kmečke trgovine?

V nekem smislu se, vendar ne v celoti. Dr. Geštrin je posebej obdelal kmečko trgovino. To je ena zelo pomembnih komponent in rezultati njegovih raziskovanj se povezujejo z vprašanjem kmečke trgovine pri nas. Vi ste se dle ukvarjali s kmečkim upori, ste avtor monografije o uporu leta 1573. Kakšno predstavo imate o Ambrožu Gubcu?

Gubecev lik je legenda. To naj bi bil clovek z velikimi brki, takega je ustvaril naš slikar Iveković. V dokumentih pa ni o njem nobenih konkretnih podatkov, razen v enem, kjer negodujejo nad enim izmed velikakev, zakaj ni zagrabil zločinca Gubca za brado. Vendar je to lahko mišljeno v prenesenem smislu. O fizičnih lastnostih Gubca nimamo podatkov. Lahko približno rečemo, da je bil star okoli 40 do 50 let, da je bil iz vasi Hizaokovec, da je bil siromašen kmet z zelo majhnim posevkom. V tem se je razločeval od drugih vodij, ki so bili premožni kmetje. Gre torej za kmeta, ki se je prebil v vodstvo, zahvaljujoč svojim intelektualnim sposobnostim.

Upor — svetovni dogodek

Ali je kaj znanega o njegovem psihičnem portretu?

O tem ne bi mogel ničesar reči. O tem nimamo nikakršnih direktnih sledi. O Gregorcu se lahko govori, kakšen je bil. Bil je zelo zanimiv clovek in v svojih 55 letih je marsikaj doživel. Bil je inteligenten, spreten, dober organizator, verjetno močan clovek, ki je dvakrat bežal iz Turčije. Zbežati iz Carigrada v 16. stoletju, priti do svojega doma... to je bilo dejanje, ki ga je lahko storil samo inteligenten, spreten, sposoben clovek. Bil je tudi v Sloveniji. Vsekakor je treba poudariti, ko govorimo o zvežah med slovenskimi in hrvaškimi kmeti tistega časa, da so bile veliko boljše kot so danes.

To je bil hrvaško slovenski upor. Ali je v dokumentih dosti govora o Slovincih, ki so se uprli?

Ilija Gregorić se je s 500, 600 uporniki odpravil v slovenske pokrajine, in to je prišel do Krškega, je njegova vojska narasla že na 4000 ljudi. To pomeni, da so se ljudje priključevali z vseh strani. Ta upor je ustvaril sodelovanje med našima narodoma. Fevdalci, ki so gasili, se niso mogli tako povezati, kot so se kmetje. Kmetje so to storili spontano.

Zvedel sem, da so v Zürichu našli časopis iz tistega časa oviroma letak, ki je Evropo obveščal o velikem kmečkem uporu. O čem govori ta časopis?

Hranijo ga v Zürichu in prosili smo, naj nam pošljejo fotokopije. Vnaprej ne more

mo pričakovati kaj velikega, saj približno vemo, kakšen odziv je imel upor. Na podlagi doslej najdenih dokumentov je jasno, da je ta upor odjeknil kot svetovni dogodek, da je o njem razpravljali Dunaj, in čeprav niso bile znane vse podrobnosti, se je vedelo, da se v slovenskih pokrajinah in na Hrvaškem dogaja nekaj velikega.

Na tem simpoziju so bile izrečene tudi besede o nepravilnem interpretiranju kmečkih uporov, o falsifikatih.

Jaz tega ne bi imenoval falsifikati. To so pristopi. Ljudje se različno lotevajo istega vira. Na to ne vpliva samo njegova osterumost, ampak njegovi socialni pogledi. Clovek ne more iz socialnih okvirov, kadar se loteva katerega dokumenta. Fevdalni pisci, lahko jih imenujemo zgodovinarje, gledajo na upor kot na zločinca Dunaj, in čeprav so solajso Meščanska revolucija je z velikimi simpatijami gledala na kmečke punte. Kasneje so se začele v zvezi s kmečkim upori politične manipulacije, ta kontekst pa je širši od same znanosti.

„Heretične“ teze

S problematiko kmečkega upora se v zadnjem času ukvarja tudi hrvaška zgodovinarica dr. Nada Klaić, ki je vzbudila s svojimi pogledi na simpoziju veliko pozornost.

Te stvari, o katerih sem tu govorila, še niso bile objavljene, je dejala. Ko sem pisala tekste za zgodovino Jugoslavije, sem imela svojo koncepcijo, tako kot vsi drugi. Dolgo se sploh nisem ukvarjala s problematiko kmečkega upora, toda odkar je Adamček izdal te izredne novosti, sem začela razmišljati o kmečkem uporu in rezultat teh razmišljanj še ni zapisan. V razpravi na tem

simpoziju sem hotela podati te nove ideje. Te ideje temeljijo seveda v studiju dokumentov in lahko bi bile sprejete, čeprav sem doživela — kot ste opazili da uradni razlagci kmečkega upora niso sprejeli mojega prispevka. Stvar je namreč o razločevanju družbe na posestih. Menim namreč, da bi se lahko govorilo o dveh taborih, o dveh žariščih kmečkega upora. Na eni strani je

SMRT
Motiv iz 16. stoletja

Gregorić, izrazit vojak, ki si kot krajišnik ni mogel zamisliti v Zagrebu ne vlade ne države, ampak enostavno razmišlja, da bi postal, tako kot ljudje, ki so mu sledili, cesarjev vojak, v Zagrebu pa bi bila krajiška uprava.

Gubec svet je bil povsem drugačen. Bil je kmet. Na tem simpoziju so bile navržene nekatere ideje, ki bodo spremenile dosedanja obravnavanja tudi v primeru, če uradno zgodovinskega, mislim na dr. Grafenauerja in dr. Adamčka, tega ne sprejme. Stori je bil poskus, da se vrne te kmete na zemljo, da se vidi, kakšna je bila Hrvaška v tem času, ter da se ne upošteva pri obravnavanju upora samo izjav kmetov, samo majhne številne kmetov, ki so v zelo težavnih razmerah, na mučenju zaslišanec govori o uporu. Na teh izjavah je dvomljivo graditi zamisel o nekakšni kmečki državi.

Ali je bil po vašem mnenju kmečki upor velika iluzija?

Strašna utopija, če sprejememo mnenje, da so naslopi hoteli odstraniti fevdalne okvire. Po drugi strani pa Gregorićev načrt, da bi v Zagrebu osnovali krajiško upravo, ni utopija. Lahko bi bilo to realizirati nekaj let po tem, saj je dobila krajiška uprava v Karlovcu nov sedež. Ko bom znova v Zagrebu, bom napisala o vsem tem razpravo. Skušala bom podati oceno kmečkemu uporu, tako da nekako znanstveno utemeljim svoja spoznanja.

Menite, da dobivamo pravo podobo o kmečkem uporu torej šele 400 let kasneje?

Nedvomno. Vendar je vprašanje, če bo mo sploh kdaj dobili resnično Virov je tako malo, da moramo dostikrat kombinirati. To mnenje, da namreč o kmečkih uporih ni bila izrečena zadnja beseda, potrjuje tu-

Politična podoba

Srednjeveška inkvizicija na Haitiju

Latinskoameriška retrospektiva 1972 (nadaljevanje in konec)

Medtem ko je težišče razvoja problematike v Južni Ameriki pretežno v reševanju gospodarskih problemov, pa se Srednja Amerika in Karibi zvečinoma soočata z vprašanji politične narave. Razlog za to je treba iskati predvsem v dejstvu, da je politična podoba Južne Amerike popolnoma in razvitejša od srednjeameriške. Srednja Amerika nam danes daje precej podobno gospodarsko in politično podobo, ki jo je kazala Južna Amerika pred dvajsetimi leti. Sicer pa so kontrasti med posameznimi deželami še večji kot v Južni Ameriki.

Vtem ko so v nekaterih latinskoameriških deželah radikalne reforme, ki spreminjajo stare družbene strukture, pa se karibski Haiti še dalje oklepa letimo srednjeveške inkvizicije. Resda so eno leto po smrti zloglasnega Papa Doc zaprti tako prazni kot še niso bili nikoli doslej, vendar pa je tudi res, da je Papa Doc pred smrtjo dal uničiti vse tiste, ki bi lahko ogrozili politično kariero svojega 21-letnega sina Jean Clauda, ki mu je sledil na predsedniškem mestu. Po mnenju tujih opazovalcev je politično ozračje Haitija precej boljše, kot je bilo leto prej. To lahko sklepamo tudi po tem, da so ZDA po desetih letih prepovedi prodaje orožja Haitiju (prepoved je tedaj izdal predsednik Kennedy) znova odobrile kredit nekaj milijonov dolarjev za opremo haitijske vojske. Sprito torej se ima Haiti za vladati, da ima sedaj vodstvo Haitija, vključujoč sina pokojnega Papa Doc, nekaj več poslovnih ambicij, kot jih je imel predsednik.

Vodilno trojko Haitija so do nedavnega sestavljali Jean Claude Duvalier in Simone Duvalier, sin in žena pokojnega Papa Doc, ter Luckner Cambrone, notranji minister vse do pred nekaj meseci, ki je zaprosil za azil na kolumbijskem veleposlaništvu v Port of Prince. Prav Cambrone je sklenil, da se pol v Haitiju predstavljati človeka št. 1. Njegov vzpon je bil izredno hiter, prav tako nagel pa je bil tudi njegov padec. Pokopali sta ga velika pohlepnost in lakomnost. Povzpel se je še za vladanja Papa Doc, ko je organiziral »Tonton Macoute«, osebo gar do bivšega predsednika, vendar je je takoj po predsedniški smrti razpustil in organiziral sebi zveste »leopardi«, ki so v novih razmerah odigrali isto vlogo kot »Tonton Macoute«. Njegov smisel za poslovnost je bil izreden. S čistimi, manj čistimi in špekulantskimi posli je v letu in pol privaroval več kot 10 milijonov dolarjev. Iz osebnega spiska njegovih poslov lahko omenimo »ekspres« ločitvene agencije za petične severne Američane, špekulacije z orožjem, hotele, javne nasade, potovalne agencije, letalski promet itd. Njegov najslavnejši posel pa je vsekakor veliki izvoz krvi v ZDA... Izrinje-ni privrženci Papa Doc, predvsem pa voditelji »Tonton Macoute« in drugi oziroma prija-telj Duvalierjevih, ki so videli v Cambrone-ju nevarnost za lastne položaje, saj sta njegova moč in vpliv rasla iz onega v dan, so napravili konec njegovi karieri. Po njegovem begu je pričakovali vrnitev Jean Claudeove sestre (za njen odhod iz Haitija je poskrbel prav Cambrone), o kateri so nekoč menili, da bi bila najdostopnejša očetova naslednica. Navzkriž sta si prišla tedaj, ko je njen mož organiziral zaroto proti njeni nemu očetu, v katero pa je bila tudi ona vpletena. Kaže pač, da je ambicioznost in družini globoko zakoreninjena. Sprito razvoja dogodkov lahko pričakujemo, da bo dinastija Duvalierov še nadalje vladala temu karibskemu otoku, čeprav ima opozicija v sedanjih razmerah mnogo boljše pogo-je za delovanje, predvsem pa bi lahko pričakovali organiziran odpor Haitijevcev, ki so bili doslej neaktivni.

Nacionalna sramota

Iz Paname so lani prihajale novice o naraščajočem nezadovoljstvu zaradi prisotnosti severnih Američanov in njihovega vpliva v deželi. Panamec najbolj vznemirja, da je osemkilometrskem pasu Panamskega prekopa nekaj vojaških oporišč, kjer ameriški vojski ob doka podobnih tropskih razmerah, kot so v Vietnamu, pridno vadijo za javni nastop na azijskem kontinentu. Še

več: na tem območju vadijo posebne ameriške enote za zatiranje gverilcev in gverilski gibanj v Latinski Ameriki. V današnjem solidarnostnem duhu v Latinski Ameriki so ljudje postali občutljivi za tuj vpliv in vmešavanje. Potlej lahko razumemo panamskega predsednika Torrijosa, ki pravi, da so vojska oporišča v Panami »nacionalna sramota Paname in Latinske Amerike«.

Za Paizom ni nihče žaloval

»Vtemale je bila od nekdanj najbolj nemirna dežela Srednje Amerike. Čeprav skrajne desničarske sile irdno držijo pčolaj v svojih rokah, pa so skrajne levčarske skupine izredno dejavne. Ko je bil lani junja v neki restavraciji gvatemalske mesta umorjen podpredsednik kongresa Oliveira Castaneda Paiz, so sprva menili, da so ga ubili pripadniki gvatemalskih gverilcev »Fuerzas Armadas Rebeldes«. Sele tedaj, ko so gverilci zanikali to dejanje, jih oblasti niso obtoževale za umor, pač pa so se pojavile nove verzije o vzrokih in nosilcih tega umora. Po uboju štirih najbližjih sodelavcev Paiza je postalo očitno, da gre za razkol notranj vladajoče desnice in da so v igri predsedniške volitve 1974. leta. Kandidata v teh predsedniških volitvah sta sedanjí predsednik kongresa in vodja stranke Movimiento de Liberación Nacional Mario Sandoval Alarcon ter kandidat, ki bi ga morala določiti vojska. Paiz, ki je dedač od ločnejše podpiral Sandovala in ki je imel dokaj močan vpliv v gvatemalskem družbenem življenju, je bil umorjen le nekaj dni zatem, ko je bil izvoljen za podpredsednika kongresa. Kaže, da se so tako hoteli otresti clovka, ki bi lahko izdatno pripomogel k Sandovalovi zmagi.

Karkoli še, nihče ni žaloval za Paizom. Vodil je desničarsko teroristično organizacijo, ki je v pacifistični kampanji leta 1966 ubila nekaj deset gverilcev in nekaj sto ne-dolžnih kmetov. Leta 1971 je odpravila več kot tisoč ljudi, ki so bili znani kot komunisti ali njih simpatizerji. Paiz je sečno po veljaval tudi akciji in kaže, da je za nekatere umore sam poskrbel. Njegovo brutalnost so dedačje bolj sovražili ne le napredni, marveč tudi drugi ljudje. Čeprav je imel le 34 let, je njegova slava že krožila po de-želah in zunaj nje. Tako kot je živel, je tudi umrl: atentatorjevo kroglo ni mogla zaustaviti niti njegova osebna straža šestih ljudi, brez katere se ni premaknil.

V bežnem sprehodu skozi lanske pomembnejše gospodarske družbene dogodke Latinske Amerike si Nikaragua verjetno ne bi zaslužila posebne omembe, saj je njen gospodarski razvoj potekal po že ustaljenem toku. Vendar pa je katastrofa, ki je uničila glavno mesto Managua tik pred koncem minulega leta, imela take gospodarske posledice, kot si v našem evropskem okolju le težko zamislimo. V večini latinskoameriških dežel se v glavnem mestu in okoli nje osredotoča večji del bogastva dežele. Tako se vsa pomembnejša infrastrukturna dela, kot so npr. mednarodna letališča, univerzitetna središča, moderne bolnišnice, komercialna in industrijski centri, radijske in televizijske postaje itn. polarizirajo le okoli enega ali nekaj središč, največkrat le okoli glavnega mesta. Ta pojav tembolj izstopa v razmeroma majhni deželi, kot je Nikaragua. Po vsem tem si lahko predstavljamo, kaj pomeni za gospodarstvo Nikarague uničenje njenega glavnega mesta. Če bi primerjali npr. potres v Managui s tistim, ki je pred nekaj leti opustošil severovzhodni del Peru-

136 državnih udarov

Honduras je po pridobitvi neodvisnosti (prej je bil španski) pred 151 leti doživel že 136 državnih udarov in uporov, zadnjega prav pred koncem minulega leta. Četrtega decembra je general Osvaldo Lopez Arellano prišel v ospredje tako imenovane »banamske republike«. Odstavljeno predsednik Ramon Ernesto Cruz je po 18 mesecih oblasti zapustil mesto Arellano; dežel je vladal od leta 1963 do 1971. Leta 1963 je general Arellano prav tako prišel na oblast s pomočjo državnega udara. Menila so v glavnem mestu Tegucigalpa že doigo kruži le govorice o »skrajšnjem državnem udaru«, vendar pa je ta prišel tako znenada, da ni bilo prelite niti kapljice krvi. Sicer pa lah-ko pričakujemo, da se razvojna pot Hondurasa po državnem udaru ne bo spremenila.

Kuba v ospredju

Mednarodna dejavnost je najizrazitejša značilnost Kube v minulemu letu. Njeno gospodarstvo se še nadalje ubada s težavami. Močna suša je še bolj prizadela proizvodnjo sladkorja, ki tako kaže, je bila manjša kot v letu 1971.

Gvajana, Trinidad in Tobago, Jamajka, Barbados in Peru so lani vzpostavili diplomatske stike s Kubo. Če pratejemo k njim še Mehiko, ki ni nikoli prekinila diplomatskih stikov s Kubo, in Čile, ki jih je že prej vzpostavil, opazimo dedačje več latinskoameriških dežel, ki se odločajo razbiti izo hiranost Kube. V organizaciji ameriških držav (OEA) pa postajajo dedačje glasnejši ti sti, ki trdijo, da taka organizacija brez član stva Kube in pod močnim pritiskom ZDA ne služi svojim ciljem. Pričakovati je da bo tudi letos vrsta dežel obnovila diplomatske stike s Kubo.

Fidel Castro se je sredi leta 1972 odpravljal na doslej najdaljšo turnejo, odkar je na oblasti: 66 dni je potoval po Afriki in Evropi. Med drugim je bil v vseh evropskih socialističnih deželah, razen v Albaniji in Jugoslaviji.

Enajstega julija je Kuba uradno vstopila v SEV, kar ne preseneča sprico dejstvo, da večji del njene zunanje trgovine odpade na dežele, ki sestavljajo to skupnost. Samo v SZ izvažava več kot 60 odstotkov svojega blaga. SZ ji dobavlja stroje in surovine ter vso nafto (na štiri sto milijard). Kubansko za dolžnost ocenjujejo na 3000 milijonov dolarjev. V zvezi z vstopom v SEV so na Ku-bi objavili sporočilo, da bo prihodnji Pet-letni plan 1976-1980 potekal v koordinaciji s plani dežel SEV.

Brez pretresov

Najsevernejša latinskoameriška dežela — Mehika tudi lani ni doživela velikih gospodarskih in političnih pretresov. Manjšo stagnacijo v gospodarstvu, ki jo je bilo opaziti že v letu 1971, se je lani še nadaljevala, vendar so bili uspehi posameznih gospodarskih panog dokaj različni. Najslabše je kazalo v rudarstvu, kjer se je proizvodnja kovin glede na leto 1971 dokaj zmanjšala. Še najbolj se je izkazal zunanjetrgovinski sektor, ki je do prvega polletja dosegel zelo dobre rezultate; medtem ko je bil uvoz za 22 odstotkov večji kot v istem obdobju leta 1971, se je uvoz povečal le za 11 odstotkov. Družbeni bruto produkt je narasel le za 3 do 4 odstotke, kar je manj, kot so pričakovali v Mehiki.

Lanska latinskoameriška panorama nam torej kaže dokaj pisano podobo. Argentina, Urugvaj in Čile so dosegli svetovni inflacij-

di dr. Jože Koropec. Dosedanje raziskave štaberskega upora, ki je bil predmet njegovih raziskav, so bile zelo zastarele, saj izvirajo iz leta 1910 in 400-letnega kmečkih uporov je bila ugodna priložnost, da se je tej temi znova posvetil.

Arhivi so bili pred 40 ali 60 leti, ko so te stvari sistematično pregledovali, dokaj neurejeni je dejal Pol stoletja je minilo in arhivi so v urejenosti napredovali. Da so ostali vsi ti arhivi neobdelani, je vsekakor tudi to, da so v tujini. Ta tujina nima toliko interesa, da bi znanstveno raziskovalci prav te probleme, in že se mora najti naše gore list, da te stvari vzame v roke.

V čem je za vas, znanstvenika iz Mari-bora, vrednost takih znanstvenih posve-tovanj, kot je bilo to v Stubiških Topli-cah?

Pred pol leta ali morda še manj sem bil na tem podobnem mednarodnem znanstvenem posvetovanju v Budimpešti, kjer so Madžari obravnavali kmečke punte. Tam sem imel izredno priložnost, da sem lahko pred zelo široko in zahtevno evropsko znanstveno javnostjo predstavil slovenske kmečke upore, ki so v najrazličnejših svetovnih sredinah dokaj neznani. Največje slovenskega kmečkega upora l. 1515 skoraj v nobeni svetovni zgodovini ne srečate, kljub temu, da je zdajcel najpomembnejši v slovenski zgodovini. Nekaj svet lahko zve iz Engelsovega dela o kmečkih vojnah. Taka srečanja imajo torej za informiranost velik smisel.

PETER BRESČAK

PRIBODNIČI IZ TE TEMATIKE:
FERDO GEŠTRIN: TRGOVINA
IN KMEČKI UPORI

KAZEN
Bakrorez iz časa kmečkih puntov

MATJAŽ MEDVEDSEK

S popotovanja po Lombardiji (1)

Smrt v Milanu

V središču mesta, ko sta ga zasedla že tradicionalna nasprotnika: policija in zunajparlamentarna levica

MILANO — Triindvajseti januar je bil v Milanu za čudo lep dan: medtem ko je v prestolnici deževalo kot iz škafa, je bila ravniška Lombardija komajda prekrita z rahlo meglico, ki se je proti Milanu začela prelivati v rahlo bolj črnikasti smog. Milanski terminal je bil tisto popoldne živahen kot ponavadi, to je zelo, kajti med železniškimi vozilci tega dela Evrope Milano pač nima tekmeča. V hotelih je bilo za čudo moč najti proste sobe, kajti v mestu ni bilo nobenega pomembnejšega kongresa, simpozija, sejma ali razstave — če odštejemo petdesetglobo skupino tujih dopisnikov, katerih cilj je bil organizirano se seznaniti z deželo Lombardijo.

Milanski hoteli, predvsem boljši, živijo predvsem na račun tistih, ki jim hotelske stroške plačajo podjetja, kajti Milano je v zadnjih letih postal eden od dveh, treh največjih evropskih centrov trgovanja. Hoteli so zato reprezentančni, managerski po opremi in predvsem hudo dragi — trideset dolarjev na noč v prvi kategoriji prav gotovo niso macej solze.

„Nekaj se bo zgodilo...“

Kot ponavadi, so se po ulicah okoli postaje v prvem mraku pojavile množice lahkotnih deklet — med njimi so tudi naše goreliste —, medtem ko se je metro edini učinkovito v Italiji, po dolgi popoldanski puščobi spet začel polniti s prvimi, ki so končali torkovno sšito. Pri izhodu na trg Duomo je v prvem okrilju noči nekaj simpatičnih in samozavestnih mladih fantov z listi v rokah pridno ustavljalo ljudi. Anketa. »Pazi, pazi, kakšen inteligenten kšit!« je menil eden od njih. Govori o meni? Ciovek se v takšnem primeru pač ne sme razburiti: prvič zaradi znanosti, ki dokazuje, da »kšit« ni zrcalni odsev inteligentnosti; in drugič zaradi varnosti, kajti trije takšne fantje mu ga znajo temeljito predelati s krepili in verigami koles, še preden utegne človek reči »ava«.

K tema dvema je bilo treba pridati še tretjega, političnega, ga ga brž pri izhodu iz metroja še ne bilo moč prav opredeliti. Le nekaj korakov za Alemagno v pasaji Viktorja Emanuela je postal prvi oddelek policistov in do konca pasaže jih je bilo še nekaj; na drugi strani pasaže so policisti na tovornjakih nadzorovali množico tedaj še mirnih študentov; na trgu San Babila pa so si skupine karabinerjev v polni bojni opremi prizadevale »ne videti enake skupine mladih ljudi, ki so se zbirali po vogalih in namigovali na »stranne ušje režima«. Tretji razlog, tisti politični, je bil na dan: središče mesta sta zasedla dva zdaj že tradicionalna milanska nasprotnika: policija in zunajparlamentarna levica, vsaka še tako majhna praska pa se je utegnila v hipu sprevreči v splošen rav. Tako se je tu izkazalo, da anketarji sodojijo k skrajni levici, predmet ankete pa je odkrila postarna gospa, ko jo — visoko, ugaljeno in s sarkastičnim prepričanjem, da je prepred med dvema generacijama nepremostljivi in pa predvsem v veri, da je mladost na njihovi strani — vprašali: »Gospa, ali zaupate v mlade?« Gospa, zgrbljena in nemalo preplašena sprico te prešerne mladosti, ki ji je n mogla razumeti, in morda tudi malce zavistna, na vprašanje ni odgovorila.

Pri večerji, le malo potem, ko nam je managersko učinkoviti predsednik dežele Lombardije socialist Piero Bassetti povedal

nekaj globalnih misli o Milanu in deželi, sem poročal o obsebnem stanju okoli Duoma in nasploh o dogodivščinah tistega januarskega večera ter poročilo končal z besedami, zaradi katerih je že marsikdo čisto neupravičeno pomislil, da je velik preok: »Nekaj se bo zgodilo, nekaj je v zraku.«

Čakanje na reakcijo

»Tisto« se je zgodilo prav v hipu, ko je deželni predsednik Bassetti pred polnim salonom tujih časnika razglabljal o sporu med osrednjo oblastjo in prerogativami, za katere mislijo dežele, da gredo njim. V enem od najbolj nemirnih univerzitetnih centrov Milana, na univerzi Bocconi, ki je bila pred desetletji varovane bogatih industrijskih mecenov (dandanes se mecenji tudi v Italiji raje ukvarjajo z nogometnimi moštvili in podobno), je bila za deveto uro zvečer napovedana skupščina študentov. Univerzitetne oblasti so jo (takšne skupščine so pogosten povod za hude politične demonstracije s pretepi vred) dovolile, vendar so nemirne študente univerze Bocconi hotele osamiti tako, da na sestanku niso prispustile »tudi drugih elementov. Ze okoli devete ure je pred poslopjem, ki so ga nadzorovali policisti in pri vratih tudi pregledovali dokumente, zbrala skupina kakih sto petdeset »tujih« levičarjev, ki so počakali tja do pol enajste ure, ko so se jim na ulici pridružili še tisti, ki so bili na sestanku na univerzi. Kaj se je pripetilo potem, nikoli ne bo jasno in tudi ni prav nič pomembno: v kratkem nekajminutnem ravsu, ki je na milanskih ulicah že tako domač, je oblezel enaindvajsetletni študent Roberto Franceschi, hudo ranjen. Kijnično je umrl že dan kasneje, toda zdravilski so mu z masazo srca in drugimi umetnijami ohranili prived življenja še teden dni po klinični smrti, kajti tudi zdravniki morajo včasih misliti na politiko: če bi novice o smrti morali objaviti že dan po streljanju, bi Milano po vsej priliki preživel še hujsko sredo, kot je bil torej. Tako pa so brž našli policista, ki je streljal, v šoku seveda, ker je na streho jepea, kjer je sedel, padel »mrtolov«. Policist je v bolnišnici in zaradi šoka še deset dni po dogodku ni mogel odgovorjati na vprašanja, medtem ko je v teh desetih dneh tudi z različnih drugih strani priletelo nekaj »motilnih signalov« — stara taktika oblastvenih struktur v primerih, ko je resnica zanje neugodna. Civilizirani Milano je v sredo zjutraj odločno podvomil v pravilnost ukrepov policije: čemu je prišlo do kontrole dokumentov pred univerzo Bocconi, kako je moglo priti do tega, da podivjanega policista nihče ni zadržal itd. Hkrati pa se je tudi ta civiliziran Milano potožil. Prijeljeno je vso sredo čakal reakcijo študentov...

Sprevod kot velika žival

Prišla je šele v četrtek, toda obrambni mehanizmi oblastvenih struktur — ki so po eni strani vso odgovornost zvrnile na »duševno nepristevnega« policista in po drugi strani pa se bile v temni milanski moči videti streljati še druge ljudi — so že dosegli svoje: reakcija je bila precej bolj zadržana, kot so jo Milančani pričakovali. Ta čas, ko so zdravilni ugotovili, da Franceschija ohranjajo pri življenju le še masaze srca in jeklena pljuča, da je torej po vsej zakoniti človeškega bitja mrtev, so se milanski dijaki in študentje začeli odpravljati na ulice. Deset, dvanajst tisoč mladih ljudi se je v četrtek zjutraj namesto v šolo odpravilo na zborovanje v široko ulico. Jutranji promet je potokeal še kot ponavadi in tudi dotok »avosačev« iz primestnih naselij je bil kot v dneh poprej.

Toda kmalu po deseti uri, ko je iz široke ulice krenil sprevod dijakov in študentov, je Milano spremenil podobo: v tovarnah in ustanovah so zaustavili stroje, delavci in uslužbenci so se zbirali okoli vhodov, ta čas pa je sprevod, eden največjih v zadnjih letih, krenil proti središču mesta. Kot veliko žival, celovito in zajetno, so jo prešinile parole, medtem ko je v središču velikega mesta čedalje bolj naraščal pritisk prometa: vozila so stala, vozniki so kleli, zastal je promet tudi na vpadnicah

in na mesto je jela legati tanka meglica, ki se v Milanu poraja, ko začno leteti po zraku »mrtolovi« z ene strani in bombe s solzivcem z druge.

Blizu Porta Ticinese je skupina demonstrantov napadla angleškega študenta in ga pošteno zdelala, ker so ga menda zamenjali z nekim znanim fašistom; komaj sto metrov od Duoma so demonstranti napadli sedež neofašističnega sindikata; v parku blizu ulice Palestro pa je prišlo do spopada med demonstranti in policijo. To je bilo prvo znamenje, ki je pričalo, da je množica razdražena. Od ranega popoldneva dalje na ulicah zato ni bilo več videti policistov: umaknili so se v kasarne in čakali na tovarnjakih, ne da bi ustavili motorje. V prvem mraku, nekaj pred peto uro, ko ulice vele mesta ponavadi preplavijo vozila, je bil promet redek — Milano se je potuhnil po stanovanjih. In ko se je dokončno stemnilo, že pred šesto uro, so lastniki trgovin, trgovine in lokalov začeli spuščati elektrone rolete, hišniki so zaklenili vhodna vrata in večerna promenada v posajah okoli Duoma je opustela.

Milano je zamrl, toda v petek zjutraj je že ugotovili, da je veliki strah — ne prvi, saj je bila smrt Franceschija je člen v verigi nasilnih političnih smrti, v verigi, v katero za vpeta imena brigadirja Annarume, sedemnajstih žrtve atentata v banki na trgu Fontana, anarhista Pinellija, založnika Feltrinellija in komisarja Calabresija — za za zdaj minil.

MARJAN SEDMAK

MODERNA ARHITEKTURA SREDI MILANA

Harry S. Truman

Rojstvo atomске bombe

Odlomki iz predsednikovih spominov (6)

Šestnajstega julija dopoldne, se pravi dan po mojem prihodu v Potsdam, mi je vojni minister Stimson izročil poročilo o prvi eksploziji atomske bombe. Najskrbneje čuvani in najdržnejši projekt druge svetovne vojne je bil tako kronan z uspehom. Imeli smo orožje, ki nam je dalo možnost korenito spremeniti dotedanji način bojevanja. Še več: z njim smo lahko obrnili kolo zgodovine.

Ko sem se odpravil v Evropo, so tekle zadnje mrzlične priprave na prvo poskusno eksplozijo v Alamogordu v Novi Mehiki. Med plovybo čez Atlantik sem seveda napeto čakal na rezultat. Napovedi znanstvenikov mi niso dale kdove kako trdnega upanja. In šele takrat, ko sem prebral Stimsonovo poročilo, sem z gotovostjo vedel, da so se Japonci najdržnejši upi naših fizikov: imeli smo eksploziv z neznanosno uničevalno močjo. Ker pa ni bilo mogoče vnaprej vedeti, kako bo novo orožje po materialni in psihološki plati delovalo na sovražnika, in ker ga tudi še nismo bili pripravljeni uporabiti, smo strategijo vojne z Japonsko sicer na novo pregledali, vendar pa sklenili, da bomo do nadaljnjega nadaljevali z operacijami v skladu z že obstoječimi načrti za invazijo na Japonsko.

Skrivnost atomske bombe smo tudi v Potsdamu skrbno varovali. Zanj je slej ko prej vedela le peščica naših vojaških strokovnjakov, ki so jo poznali že od prej, in pa Churchill, ki je bil z njo tudi že zadržan seznanjen, saj so pri projektu sodelovali tudi britanski znanstveniki.

Štirindvajsetega julija sem Stalinu mi-grode omenil, da imamo novo orožje z izredno veliko razdiralno močjo. Stvar pri njem ni zbudila posebnega zanimanja. Pri pomnil je le, da upa, da bomo novost s pridom uporabili proti Japoncem.

Približno mesec dni po prvi poskusni eksploziji atomske bombe so mi obrambni minister in šefi generalnega štaba predložili v potrditev do kraja izdelane načrte za uničenje Japonske. Predvidevali so invazijo v dveh fazah: jeseni naj bi se na najbolj južnem otoku japonskega arhipelaga, na Kjusiu, izkrcala Sesta armada pod poveljstvom generala Krügerja, štiri mesece kasneje pa naj bi ji na zemljepisni širini Tokia sledile Osmi, Deseta in Prva armada. Do zloma japonskega odpora naj bi po mnenju naših strategov prišlo nekako v pozni jeseni 1946.

Poskusna eksplozija se je posrečila

Načrt je bil zelo široko zasnovan. Zavedali smo se, da je povezan s hudimi boji in velikimi izgubami, čeprav smo po drugi strani računali, da bo del japonskih čet moral ostati na Kitajskem, in upali, da se bo v vojno vmešala še Rusija in tako »zaposil« veliko japonskih vojakov.

Seveda nismo izključevali možnosti, da bi do kapitulacije Japonske prišlo že prej. Naše zračne in pomorske sile so japonskim mestom in industrijskim objektom prizadejale že obšutno škodo. Povsod, razen na Kitajskem, so japonske čete doživljale poraz za porazom.

Proti koncu maja mi je državni tajnik Grew predlagal, naj v posebni proklamaciji od Japoncev zahtevam vdajo in jim hkrati zagotovim, da bo njihov cesar smel obdržati svoj prestol. Grew je svoj predlog izdal cesarja utemeljil z desetletnimi izkušnjami,

ki si jih je nabral kot naš veleposlanik v Tokiu. Ker sem tudi sam že prišel na podobno misel, sem mu naročil, naj pripravi osnutek in ga po običajni službeni poti posreduje šefom generalnega štaba in koordinacijskemu odboru zunanega ministrstva, pomorskih in kopenskih sil.

Osemindvajsetega junija mi je Grew sporočil, da so šefi generalnega štaba in za to poklicani člani kabineta odobrili osnutek proklamacije. Grew se je ogreval za to, da bi proklamacija takoj objavili, tako da bi se časovno ujela s koncem bojev na Okinawi, vojaški strokovnjaki pa so menili, naj bi počakali še toliko časa, dokler ZDA ne bi bile pripravljene na invazijo.

Odlučil sem se, da bom proklamacijo objavil med potsdamsko konferenco ter Japoncem in vsemu svetu tako očitno pokazal, da so načrti in nameni zaveznikov enotni. Upal sem tudi, da se bosta do takrat razjasnili dve, za nadaljnji potek vojne navedbe pomembni zadevi: udeležba Sovjetske zveze v vojni z Japoncem in atomska bomba. Glede slednje sem vedel le to, da bo do prve velike poskusne eksplozije prišlo sredi julija. Če bi se poskus končal uspešno, sem nameraval ponuditi Japoncem zadnjo priložnost, da se vdajo prej, preden bi novo orožje uporabili v praksi. Če pa bi se poskus posrešil, bi bilo za nas še tembolj pomembno pripraviti Japonce do tega, da bi položili orožje še pred veliko invazijo, na katero smo se pripravljali. Po ocenah generala Marshalla bi invazija namreč Ameriko »stala« pol milijona življenj...

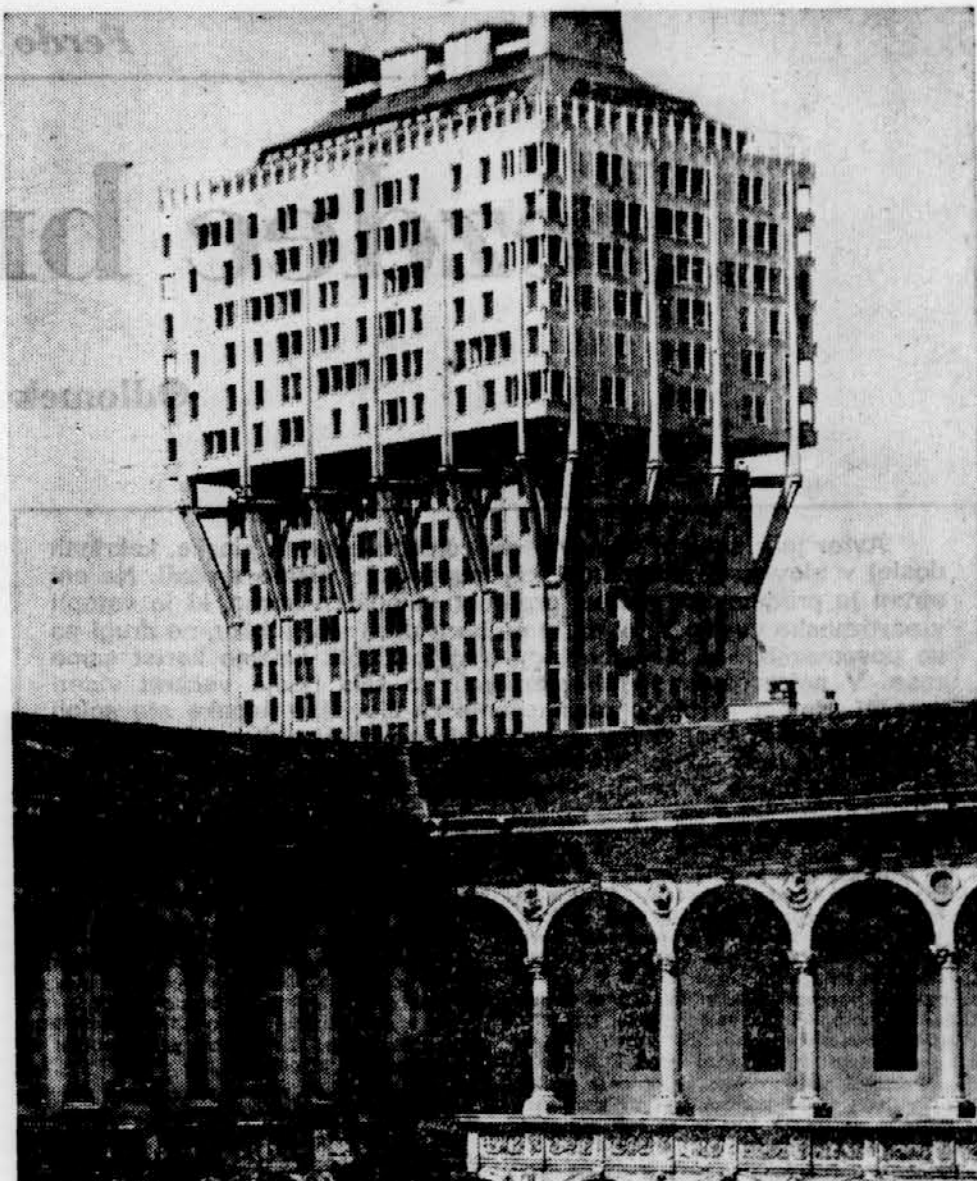
Poskusna eksplozija se je posrečila. Končala se je prva faza projekta, ki je trajala poltretje leto, pri kateri je sodelovalo več kot 100.000 ljudi in ki je stala poldrug milijardo dolarjev.

Dirka

Le peščica sodelujočih je vedela, za kaj pravzaprav gre. Varnostni ukrepi so bili tako strogi, da niti vsi najvišji vladni funkcionarji niso bili poučeni. Tudi jaz sem za skrivnost izvedel šele po Rooseveltovi smrti.

Znanstveniki so že leta 1939 vedeli, da se pri cepljenju atomov sprošča energija. Leta 1940 sta se Amerika in Velika Britanija sporazumeli, da bosta združili vse tehnične in znanstvene zmogljivosti na vojaškem področju, čeravno je bila Anglija tedaj že zapletena v vojno, mi pa še ne. Kasneje — leta 1942 — smo izvedeli, da Nemci iščejo način uporabe atomske energije v vojaške namene. Po naših informacijah so računali, da bodo z atomskim orožjem ter z raketa-mi V 1 in V 2 odločili vojno v svojo korist. Da se jim to ni posrečilo, se moramo zahvaliti božji previdnosti...

Kakorkoli že — začela se je dirka za konstruiranje atomske bombe, ki se je — na zavezniški strani — odvijala v znamenju tesnega znanstvenega sodelovanja med Veliko Britanijo in Ameriko. Britanski znanstveniki so prispevali znaten delež temeljnih spoznanj o cepljenju atomov, mi pa smo

Niigata. Bombnik morajo spremljati letala, iz katerih bodo oficirji in znanstveniki vojne ministrstva lahko opazovali učinek eksplozije. Letala z opazovalci naj ostanejo nekaj milij od središča eksplozije.

2. Če bo na voljo več bomb, jih je prav tako treba odvreči na zgoraj naštetih ciljih. Počakati pa je treba na podrobna navodila.

3. Vsa poročila o uporabi novega orožja na Japonskem so pridržana predsedniku Združenih držav in vojnemu ministru. Brez posebnega dovoljenja vojaški poveljniki ne smejo objaviti nikakršnega komunike. Vsa poročila za tisk mora pred objavo cenzurirati vojni ministerstvo.

4. Pričujoči ukaz ste dobili po navodilih in s privolitvijo vojnega ministra in poveljnika generalnega štaba ameriške vojske. Prosimo vas, da en izvod tega ukaza osebno izročite v vednost MacArthuru in admiralu Nimitzu.

Kocka je padla

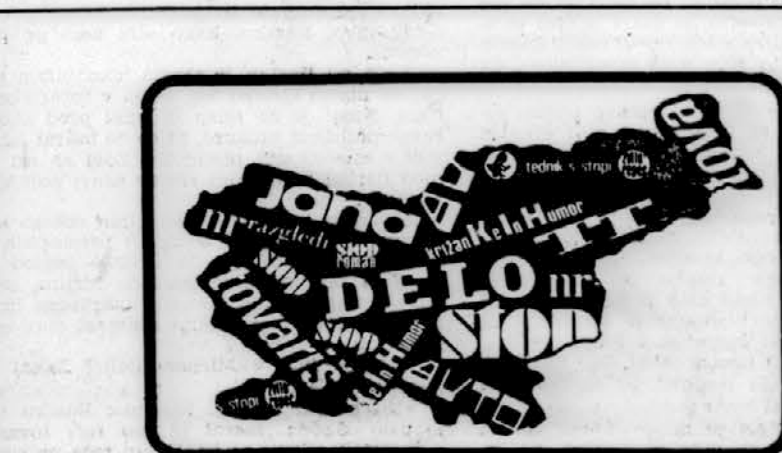
Ukaz je sprožil kolesje zadnjih priprav na bombardiranje vojaškega cilja Kocka je padla. Samo zadovoljivi japonski odgovor na naš ultimatum bi se lahko spremenil mojo odločitev.

Posebna enota 509 s sedmimi ustreznimi predelanimi bombniki B-29 je čakala na povelje, naj vzleti. Na otok Tinian v Marianih so ladje in letala že prepeljala sestavne delove bombe in strokovnjake, ki naj bi jih zmontirali.

Osemindvajsetega julija je tokijski radio oznanil, da bo japonska vlada vojno nadaljevala. Uradnega odgovora na skupni ultimatum Združenih držav, Združenega kraljevstva in Kitajske ni bilo od nikoder. Poti nazaj tako ni bilo več. Ker Japonska do 3. avgusta očitno ni nameravala položiti orožja, je bilo treba odvreči bombe.

Sestega avgusta je svet pretresla novica o eksploziji atomske bombe v Hirošimi. Skupaj z nekaterimi oficirji sem na krovu »Augustee« ravno sedel h kosilu, ko mi je stotnik Frank Graham prinesel tole skopo poročilo:

Vojni minister predsedniku ZDA 5. Avgusta 1945 ob 19.15 po washingtonskem času odvržena težka bomba na Hirošimo. Prva poročila govore o popolnem uspehu, ki daleč prekaša rezultate poskusne eksplozije.

Ferdo Godina

Jezdec brez konja

Odlomek iz romana

Avtor je v svojem najnovejšem romanu ustvaril junake, kakršnih doslej v slovenski partizanski književnosti še nismo srečali. Na eni strani je predstavnik večine, preprost in pošten borec, ki je vstopil v partizansko vojsko zato, da bi se boril proti sovražniku, na drugi pa so posamezniki, ki bi v tem boju radi pridobili kakšno korist samo zase. V nelzprosnih vojnih razmerah so taki ljudje večkrat videti smešni. Humor in blago razumevanje za človeške napake sta sploh značilnost te knjige, ki želi o partizanih povedati tudi kaj lepega. Roman Jezdec brez konja, iz katerega ponatiskujemo odlomek, bo izšel pri zavodu Borec (v maju), njegova cena pa bo 90 din.

Se bolj klavirna je bila vrnitev v četo. Zaseda me je klical kot včeraj. Fantje so me žicili za cigarete. Jaz pa sem molčal. Ne zato, ker je tudi Strela ponavadi molčal, ko se je vračal. Strela se je skoraj vedno vračal z zmagami, meni pa se je vojska na mojem bojnem pohodu kar sama zamejnala. Ko sem šel po vasi, so me fantje z dvoristi začudeno gledali, ker niso vedeli, kaj to pomeni. Prišel sem pred štab naše čete. Postavil sem v vrsto dezertarje in šel takoj v hišo pred komandirja in komisarja. Mutilo se mi je, ker bi se rad čimprej rešil morečega občutka.

Mlačno sem udaril s petami pred komandirjem in mlahavo prinesel svojo včeraj še trdno bojno pest k sencem ter tako pozdravil.

»Ni vse v redu,« sem dejal skrušeno.

Komandir je postal pozoren. Tudi komisar je vstal in se postavil zraven komandirja. Oba sta me pozorno motrila.

»Kaj se je zgodilo?« je vprašal vznemirjeno komandir. »Si padel v zasled?«

»Ne. Pet skrivancev in dezertarjev sem pripeljal, vseh pet naših pa je dezertiralo.«

Komandir in komisar sta me nekaj časa samo gledala. Oboji so se zbirali. Vsak trenutek bo zagrmelo. In res je zagrmelo.

»Zakaj si pustil, da so ušli? Zakaj nisi streljal?«

»Nisem mogel. Spal sem.«

»Madona, spal si! Pa zakaj si spal? Zakaj si nisi že ponoči vrnil? Veš, da te bomo takoj ustrelili!«

»Utrujen sem bil.«

»Utrujen si bil!«

»Vso noč, ne čisto vso noč, sem iskal skrivance. Naši so mi še pomagali. A ko smo jih našli, so kar izgubili s stražarskih mest.«

Komandir in komisar sta zdivjala. Da se je moralo to prav njima zgoditi? Na vso četo sem spravil sramoto. Komandir je stopil nekaj korakov sem in tja po sobi.

»Madona, pred sodišče boš šel. Ustreliti te bom dal, še preden ti bodo sodili.«

Bil je tako jezen, da bi me res najrajši počil. Da sem mu pripeljal pet ljudi, sploh ni nič upošteval. Poklical je kurirja. Ko je prišel, je kričal:

»Jezdeca razororži in ga daj pod stražo. Odpeljaj ga boste v štab bataljona. Jaz si ne bom z njim mazal rok.«

Kurir me je samo gledal. S sklonjeno glavico sem vzel z rame puško in mu jo dal, iz žepov sem jemal nabore in mu jih izročal, s pasu sem odpel tudi sifonario, ki sem jo nosil bolj za okras kakor za namenoma, da se jo bom kdaj upal sprostiti in jo vreči na sovravnika.

Ko sem kurirju vse izročil, me je peljal iz sobe v sosednjo hišo čez cesto, kjer so bili nastanjeni kurirji. Ko sem šel mimo svojih dezertarjev, se jih nisem upal pogledati.

Res mi je bilo hudo. Saj sem še včeraj v Mirnem dolu ogledal o lepešnem življenju, ki nas čaka po osvoboditvi, pa bo to življenje večina pričakala, jaz pa bom segnil v kaki grapi ali mi bodo izkopali na kakem robu gozda plitev grob, da bodo skri-li sramoto. Najbolj me je peklo, ker me bo pokončal partizanski štab. To je bilo najhujše. Toliko časa sem že prebil v hostah in po vaseh, pretrpel sem že mnogo gorja, zdaj pa strel iz partizanske puške in pozabljen grob in večna sramota.

Kurirju so me sprejeli medse ne kot že na smrt obsodjenega, ampak kot jezdeca brez konja. Ko sem jini povedal, kaj sem storil, je tisti kurir, ki me je pred komandantom in komisarjem razororil, dejal:

»Kriv je komandir. Zakaj pa tebe pošilja po dezertarje in skrivance?«

Ko sem videl, da so kurirji na moji strani in nisem med sovražniki, se nisem več počutil tako slabo, čeprav so me stražili. Iz Mirnega dola sem prinesel tobak, klobase in kruh. Najprej smo pomatili mojo zalogo. Simpatije do mene so zrasle. Iz časopisnega papirja smo si zvijali cigarete, ki so bile take kot debele in dolge kakor havanske cigare. Medtem sem pripovedoval norčije s Krima, kjer je vladal Strela.

Čeprav sem bil stražen kurirji sploh niso pazili name. Ko so me pripeljali v hišo, me je videla domača gospodinja. Povedali so ji, da sem pod stražo in mi bo sodilo vojaško sodišče. Zasmilil sem se ji in je zato skuhala čaj ter vili vanj nekaj žganja, da je žadialo po vsej hiši.

Ko smo spili čaj, se je eden izmed kurirjev spomnil, da bi na moj račun iz dobrošne gospodinjine lahko še kaj stisnili. Kurirji so prišli potem res na čudovito idejo. Eden izmed njih naj bi gospodinjino zaupno povedal, da sem obsodjen na smrt in da me bodo za vasio ustrelili, ko bo v prvem mraku zazvonilo Zdravo Marijo v vaški kapeli. Ustrelili me bodo zato med zvonjenjem, da ne bo strelol nihče slišal.

Gospodinja je sprlo grozljive novice zakajala. Kurirji, ki ji je opisal moj žalostni konec, je rekla, naj me vpraša, česa bi se pred smrtjo najrajši do siteda najedel.

Kurir nam je potem prišel povedat, kakšne možnosti se nam odpirajo, in vsi skupaj smo se potem odločili, naj bi mi za zadnjo uro skuhala skledo žganecv, zabeljenih z ocvirkami, velik lonček mleka, ker zelo veliko pojem, in tudi prekajene slanice se pred smrtjo gotovo ne bom branil. Nazadnje pa še enkrat čaj, po možnosti z malo več žganja, da bom smrt lažje dočakal.

»Da se bo lažje poslovil od tega sveta,« je na koncu dejal kurir gospodinjini.

»Od tega sveta,« je ponovila vsa solzna gospodinja. »Saj ta svet ni vreden, da je. Na njem ni nič drugega kakor krivice in prelivanje krvi. Kaj je treba ubiti tako mila-

dega fanta za nič? Ljudje so postali zverine. Nič človeškega ni več v njih.«

Kurir pa ji je razlagal:

»Ko bomo imeli po osvoboditvi ječe, bo laže. Hudodelca ne bomo takoj ubili, ampak ga bomo lahko sodili na deset ali dvajset let. Zmotiti se sploh ne bomo mogli in krivično v novi družbi ne bo nihče zaprt. Zdal pa je to težko. Hudodelcu gre svoboda ali smrt, drugega izhoda ni.«

Gospodinja ni bila s to razlago nič kaj zadovoljna.

»Kdo pa je na svetu kriv in kdo ni kriv? Vedno so in bodo trpeli tudi nedolžni. Še ob osvoboditvi bo tako, boš videl,« je dejala kurirju, ki je kar naprej rnil v njene pikre in ga je malo zanimalo, kdo je kaj kriv in kdo ni kriv in kakšna bo usoda hudodelcev po osvoboditvi.

Pri obilnem kosilu smo morali molče jesti in se žalostno držati, saj smo bili tako rekoč na sedmini. Nazadnje nam je gospodinja res skuhala še čaj.

Kurirji so začeli tuhtati, kako bi moj odhod v bataljonski štab zavlekli vsaj še za en ali celo dva dni. Nameravali so me zadržati pri sebi, ker bi na račun mojega čakanja na smrt lahko še kak dan dobro živeli.

Ko smo se najedli, me je prišla obiskat Katja. Bil sem ji hvaležen. Po tistih izkušnjah na Krimu je postala prijetna, dostopna in nič prenapeta. Opekla se je in se spame-tovala. Ker je bil Strela v drugi četi, sta se redko videvala, kar ji je tudi precej pripomoglo k srečnitvi.

»Jezdec, kako je?« me je pozdravila.

»Slišala sem, da si pod stražo.«

»Kakor vidiš,« sem ji rekel in pokazal na mizo. Bili smo vsi dobro razpoloženi.

»Borce si izgubil, kaj? Ampak pet je le preveč.«

»Kako pet? Stanje čete je isto. Pet sem jih izgubil, pet pripeljal v četo.«

Katja se je nasmehnila. Pošteno se je najedla tistega, kar nam je tako rekoč padlo z mize. Čaja pa še ni spila, ko je vstopil Komisar. Preletel je mizo in zavohal dim po tobaku.

»Vse ste že požrli. Jezdec, a nisi mogel prej poslati koga pome? Čakaj, drugič se ti bom temeljito oddolžil,« je dejal s tisto jezo, za katero človek ni nikoli vedel, ali misli resno ali se šali.

»Ne boš se mi mogel maščevati,« sem dejal. »Proslavljamo moj smrt. Ko bo odzvonilo Zdravo Marijo, me ne bo več med živimi.«

Komar me ni poslušal, ampak si je pogledal iz prsnega žepa na suknjičju žilico in z njo začel pobirati iz skleda še zadnje ostanke. Tudi lonček, v katerem je bilo mleko, je naglil z dnom proti stropu in spustil v usta zadnje kaplje. Nato je pogledal še v skodelico, v kateri je še imela Katja čaj.

»Odstopi mi ga, Katja. Zmeraj si bila lejš, punca.«

Komar je zili tudi čaj vaze. Kar naprej nas je kiel, ker ga nismo prej poklicali.

»Privikrat v življenju me kdo slavi, pa še zdaj proslavljajo moj pogreb,« sem dejal Komarju, da bi ga potolažil.

Medtem so se kurirji začeli dogovarjati, da bodo šli h komandantu in ga prosili, če me bodo lahko imeli še en dan pod stražo, ker ne utegnemo v bataljonski štab.

A komaj so to komandirju povedali, je pobesnel. Misli je, da so z menoj ali brez mene že prišli iz bataljonskega štaba in da so mu prinesli novice o bližnji njegove čete.

»Vam bom že dal še en dan!« je divjal nad kurirji.

Morali so se takoj odpraviti z menoj v sosednjo vas v bataljonski štab. Kar dva sta šla z menoj. Meni pa je bilo tudi prav, da nas gre več, ker je bilo to včasih za žicarijo mnogo bolje.

Vendar sem se motil, da bo v bataljonskem štabu zabava.

Najprej je šel v štab kurir s komandirjevim sporodilom. Nato so takoj poklicali še mene. Razveselili sem se, ko sem zagledal Rastka, ki je bil sam v sobi. Rastko je bil že nekoč brigadni komisar, pa se je med ofenzivo z delom štaba zabil v zakotno vas in so ga za to degradirali v navadnega borca. Kot borec se je v naši četi rad družil z menoj, zlasti je bil rad poleg mene na pohodih, saj mu je bila ob takih priložnostih hoja med borci najbolj nadležna stvar. Ker je bil Rastko študent, se je z menoj o marsičem pogovarjal. Toda kmalu se je priključil med juristače, nato takoj napredoval za politdelegata in ko je bil politdelegat, že ni imel več časa zame. Nato je postal četni komisar, in zdaj sem ga v svoje veliko veselje našel kot namestnika bataljonskega komisarja in kot mojega razsodnika. Tako se je z nami igralo življenje.

»Zdravo, Rastko, kako si?« sem ga pozdravil.

Toda od Rastka je zavela tako mrzla sap, da nisem ničesar več rekel v tovarškim tonu. Sedel je za mizo in imel pred seboj razne politične brošure, ki so že takrat izhajale v enobarnih platnicah. Zdel se mi je med tistimi brošurami res že pravi politični učenjak.

Sklonjen je bil nad poročilom našega komandirja, ki je pisal o mojih prestopkih v Mirnem dolu. Rastko je dvignil pogled k meni in mi počasi z nekoliko nižjim, zelo umirjenim, otožnim glasom, kakršnega imam pri običajni z ljudmi asketski duhovnik, dejal:

»Kaj je bilo v Mirnem dolu? Zakaj si izgubil pet fantov?«

»Nisem jih izgubil, Rastko,« Rastko mi je ušlo. Škoda. Moral bi mu reči tovariš namestnik. »Sami so šli. Razen tega pa stvari niso tako slabe, saj sem pripeljal v četo pet dezertarjev in skrivancev.«

»Vprašal sem te samo, zakaj si izgubil pet fantov,« je nadaljeval z duhovniškim glasom in čutil sem, da mi na to vprašanje ni treba več odgovoriti. Stal sem med strazema pred Rastkom pobit kakor sirota Jerica. Čutil sem, da bo Rastkovo duhovniško izpraševanje moje vesti zelo hudo.

»Zakaj se takoj zvečer nisi vrnil v četo?« je nadaljeval moj strogi spovednik. V stiski sem si nesrečnik mislil, da je najbolje, če mu povem vse po pravici. Zato sem rekel:

»Lačen sem bil in sem s fanti večerjal, ko sem opravil s skrivanci in z dezertarji.«

Rastko je čakal, da bom nadaljeval. Ker nisem, je otožno grozeče rekel:

»Ostali si pri večerji, pili ste in gotovo tudi plesali.«

»Seveda,« sem neumně dejal.

»Si tudi ti plesal?«

»Seveda, tudi jaz sem plesal.«

»Si kom si plesal?«

Zgromil sem se.

»Z domačim dekletom. Z Brantovo sestro.«

Rastko je spet počakal. Nato me je pustiljiveje vprašal:

»Spal si potem tudi z njo. Reci. To je tvoja partizanska dolžnost, da poveš, če si spal z njo. Nič se ti ne bo zgodilo.«

Čutil sem, da me je s tem hotel pritisniti naravnost pred puške, saj bi me potem res imeli vzrok ustreliti. Z milim glasom mi je kopal grob. Spričo tolikšne nesramnosti sploh nisem hotel takoj odgovoriti.

»Reci, no! Nič se ti ne bo zgodilo. Takoj boš prost. Si spal z njo, z Brantovo sestro. Ti je v postelji kaj rekla, namreč, če te je kaj vprašala, koliko borecv je v četi, kako se imamo in kje je brigada.«

»Nisem spal, Rastko. Veš da bi ti povedal. Po pravici ti povem, da se punc bojim, veš.«

Tokrat je Rastko kot blisk skočil pokonci. Zagrabil je pištolo za pasom in zdivjal nad menoj.

»Lažeš! Ustreliti te bom! Lažeš. Spal si. Priznaj, da si spal!«

»Nisem,« sem ponovil. Malo sem pa mislil, če bi kar rekel, da sem spal; tako bi bil potem prost, kakor mi je prej dejal. Te velike neumnosti, ki bi jo skoraj napravil, sta me rešila peketajoča konja pred hišo.

Ko se je peketanje ustavilo, je tudi Rastko nehal priiskati. Pištolo je spravil v bok in začel po mizi urejati brošure z enobarnimi platnicami ter jih skladati na kupčke.

Cez nekaj trenutkov sta v sobo prišla bataljonski komandant pa še brigadni komandant Igor, moj zaščitnik od prvega dne partizanstva. Ko me je Igor zagledal, je napravil velik hrup.

»O, Jezdec brez konja! Tu si? Na sto metrov bomo tekli, če si zato.«

Takoj sem dejal:

»Sem, samo ravnega terena ni. Vse dolenske vasi so na tleh preklethih hribov. Nenaklonjene so športu.«

»To je pa res. Kako so imas?«

Igor sploh ni slutil, da sem razorožen in da sta fanta ob meni moja stražarja.

»Pod stražo sem,« sem dejal malo manj navdušeno.

»Pod stražo?« se je začudil Igor. Potem sta Igor in bataljonski komandant oba hkrati brala komandirjevo poročilo, ki jima ga je dal Rastko.

Ko sta ga prebrala, sta utihnili. Komandant bataljona je moljima stražarjema dejal:

»Ven ga peljita.«

V štabu so se potem menili o moji usodi. Mogóče bi se z menoj takrat res slabo končalo, če ne bi bilo Igorja, ker je bila le velika reč, zapraviti pet fantov. Vedel sem, da se bodo zdaj zaradi tistih petih ničvred-

nežev, ki so mi ušli, začela poročila od čete do bataljona, od bataljona do brigade, do divizije, do korpusa.

Ko so me poklicali nazaj, nisem bil več zastražen. Vsi trije so komaj zadrževali smeh. Tudi Rastko se je sili bit prijazen. Igorju staro športno tovaršstvo ne bi dovoljevalo, da bi z menoj slabo ravnali.

»Za zdaj naj bo,« mi je dejal bataljonski komandant. »Vrnil se boš v četo, ampak za kazen bo kuharjev pomočnik, kar gotovo ni častno za starega partizana, kakršen si ti.«

»Prav,« sem rekel. »Vsako delo je častno. V kuharskih stvarih sem tudi najbolj vešč in bom Mihi močna desna roka.«

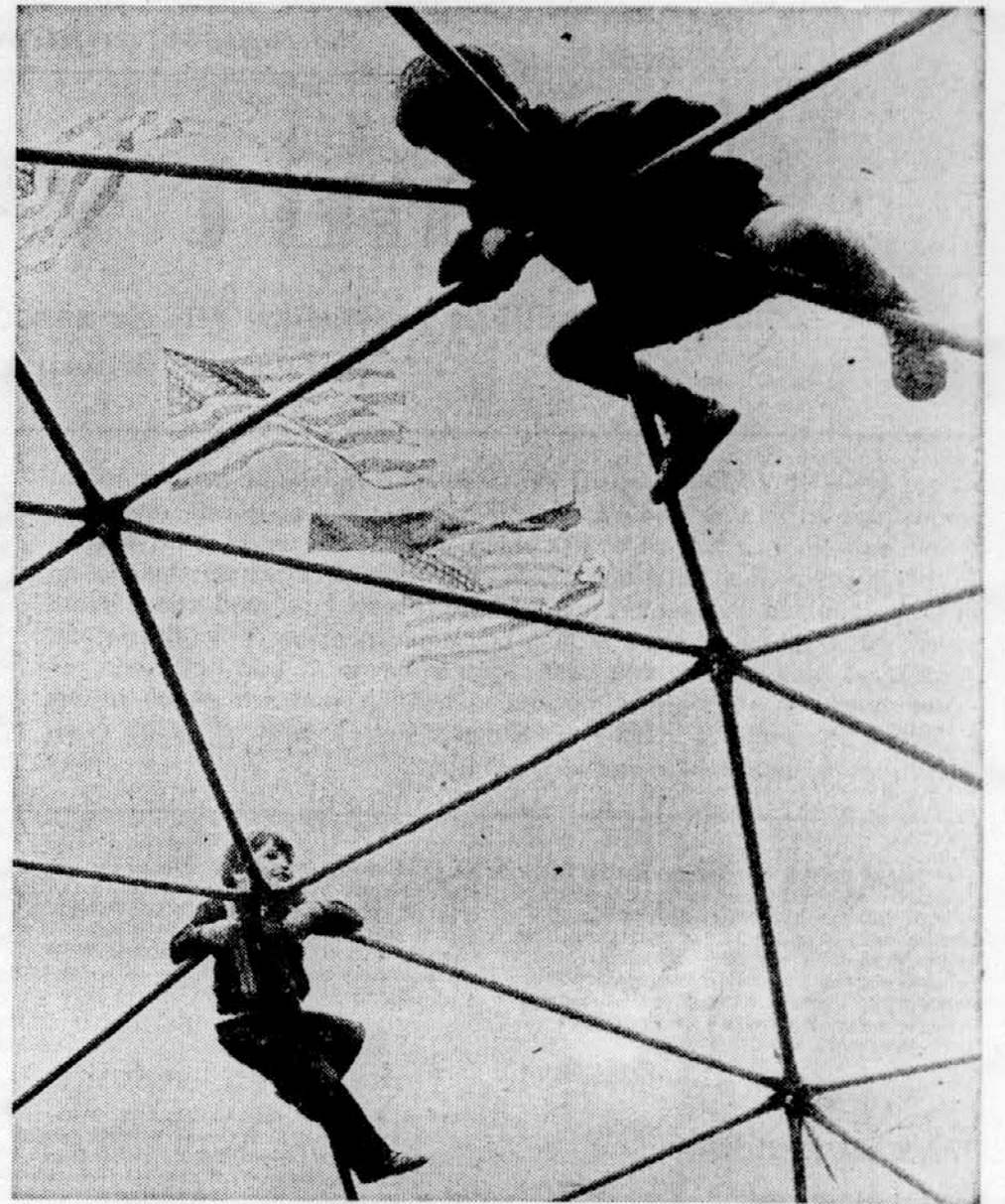
Igor in bataljonski komandant sta se zakrohotala. Rastku pa je njegovo mašniško razmerje do življenja samo toliko dovoljevalo, da se je kislo namuzal. Najrajši bi me seveda raztrgal.

Ampak le ni prav, da ti je ušlo pet fantov. Jezdec,« mi je oponesel Igor.

»Bolje je, da je četa brez tistih kilavcev, jaz pa sem pripeljal pet okrepljenih svežih moči. Ne?«

Spet sta se Igor in bataljonski komandant smejala, jaz pa sem to izkoristil in sem Igorja žical.

»Daj mi čik. V Ljubljani ti bom vrnil, če boš brez cigaret.« Ko sem šel, sem jim med vrati v slovo pomahal, kakor da je vse, kar so z menoj ukrenili, salamonsko modro. Najbolj pa sem hotel podražiti Rastka.

MILAN OROŽEN ADAMIC: POVEZAVE

Iz pariškega tednika

Kdaj naj otroku spregovorimo o „tistem“?

Deset vprašanj in odgovorov o kočljivi zadevi

Pariški tednik »Paris Match« je iz knjig o spolni vzgoji za otroke in odrasle zbral deset vprašanj in odgovorov v zvezi s kočljivo zadevo, ki muči večino staršev: Kdaj otroku spregovoriti o spolnosti in o vsem, kar zajema.

ALI JE SPOLNA VZGOJA OTROKOM RES POTREBNA?

Da, zanjo govori tisoč razlogov, med katerimi so najpomembnejši tisti: veliko otrok trpi zaradi čustvene nezadovoljnosti. Pravilna spolna vzgoja pogosto pripomore, da se v njih razvije normalna čustvenost, pospešuje pa tudi nenaden in nepričakovan duševni razvoj.

Edini in poglavitni vzrok marsikateroga strahu in stiske, ki ju ne moremo razložiti, so nezavedni spolni prividi. V otroku se že zelo zgodaj — veliko prej, kot menijo starši — razvije intuicija o spolnem razmerju staršev. V tej dobi otrok še ne more razumeti pomena in vrednosti tega razmerja. V našem stoletju promiskuitete je veliko otrok, dečkov in deklic, ki so žrtve spolne agresije po odraslih, in pogosto celo v domačem okolju. Seveda ne razumejo, kaj se jim je pripetilo. Zato jih tako ravnanje zelo prizadene za vse življenje.

Ko otrok ugotovi, da starši nočejo spregovoriti o spolnosti, zgubi zaupanje vanje. Zaradi tega bodo pozneje — zlasti med dorasčanjem v zrelega človeka — vsi spori med otrokom in starši še ostrejši.

KDaj JE TREBA ZACETI?

Psihologi in psihoanalitiki pravijo, da se spolno življenje ne začneja s puberteto, marveč že z rojstvom človeškega bitja. Zato se mora spolna vzgoja začeti takrat, ko otrok postane radoveden. Odgovoriti je treba na vsa vprašanja po vrsti, kakor jih postavlja, pa naj bo še tako mladi.

To pomeni, da starosti, pri kateri naj otroku spregovorimo o teh stvareh, ni mogoče določiti vnaprej. Vse je odvisno od otrokovega razvoja in od zunanjih okoliščin, od okolja, v katerem živi. Svobodno vzgojen otrok postavi vprašanje o svojem nastanku okoli sedmega leta. Takoj mu povejte, da je za ustvaritev otroka potreben tudi oče. Drugače bo na očeta gledal le kot na rednika. Za otrokov razvoj in za njegovo poznejše duševno ravnovesje je zelo pomembno, da otrok razume vlogo svojega očeta.

Od sedmega do dvanajsetega leta sledi mirno obdobje, v katerem se otroci na splošno ne zanimajo za spolnost. Nato pa pride predpuberteta, v kateri si otrok postavlja neštete probleme.

KAKO ODGOVORITI NA PRVA VPRAŠANJA?

Prvo vprašanje je navadno tole: »Povej, mamica, odkod pridejo otroci?« Paziti moramo, da ne govorimo o štoriklah, češ da otroci ljubijo pesniške razlage. Kadar otrok postavi vprašanje o rojstvu, že ve bolj ali manj natančno, kakšen mora biti pravičen odgovor. Če ga tega ne ve, je njegov um dovolj razvit, da ve, da otrok ne more priti iz štorikla.

Odgovor naj bo natančen: »Otrok raste v posebnem žepku, ki je prav v ta namen v maternem telesu. Žepku pravimo maternica. Medtem ko je otrok v njej, je s posebnim traktom povezan z maternim telesom, po traktu pa dobi hranilo in zrak, dokler ni dovolj velik, da pride živeti na svet.« Enako natančno odgovorite na vsa preostala vprašanja o prirodi na svet, o vlogi očeta, o razloku med deklicami in dečki itd.

KDO NAJ RAZLOŽI? OČE ALI MATI?

V prvih letih življenja ima mati večjo vzgojno vlogo. Velikokrat jo ohrani prav do pubertete. Šododni psihologi pa menijo, da je očetova vloga zelo pomembna že v najnežnejši dobi. Sodelovati mora pri celotni vzgoji otroka s spolno vzgojo vred. Če ho-

čemo, da bo otrok duševno uravnotežen, mora biti njegova vzgoja delo zakoncev, se pravi očeta in matere.

KATERE BESEDE JE TREBA UPORABITI?

Strokovne. Te so najprimernejše. Izogibajte se otročjim, grdim in nejasnim besedam. Vaš otrok bo slej ali prej slišal za prave izraze, penis, vagina, anus, jajčnik itd. Čimprej mu jih povejte!

Otroka pa ne smete razburjati s preveč nazornimi predstavami ali z nepotrebnimi anatomskimi podrobnostmi. Spolna vzgoja mora biti stopenjska: sedemletnemu otroku ne morete povedati kaj vsega od začetka. Vedeti morate, koliko lahko prenese.

IN ČE OTROK NE POSTAVLJA VPRAŠANJ?

Vsak otrok postavlja vprašanja, če ve, da bo dobil odgovor. Če jih ne postavlja, poskušajte najti priložnost, da boste z njim navezali pogovor in da boste obudili njegovo zaupanje. Priložnosti ne manjka: rojstvo in družini ali pri prijateljih, ženske težave itd.

KAJ STORITI, ČE SE OTROK IGRA S SPOLNIMI ORGANI?

Vsak otrok začne nekega dne raziskovati svoje telo. Tako odkrije, da mu je lepo, če se dotika spolnih organov. Ta trenutek je za njegovo dozorevanje potreben. Treba je se sprizgajati in se izogniti graji. Otroka ne smemo tepeti, ker se lahko v njem prebudi nezdrav občutek sramu in krivde zaradi njegove spolnosti. Če pa se razvada nadaljuje, mu morate dati roke proč in mu prijazno razložiti. Poiškati mu morate tudi druga opravila in igre. Morda si želi, da bi še bolj čutil vašo naklonjenost.

KAJ PA SPOLNE IGRE OTROK?

Veliko otrok se igra očeta in mamok ali »zdravnikov«. Če naletite kdaj na tako igro, nikar ne pokazite slabe volje. Pri vzgoji je treba biti zmeraj hladnokrvnen, glas pa mora ostati miren in naraven. Vendar se nikar ne obotavljajte, da ne bi bili odločni in da ne bi odkrito rekli: »Ne. Nočem, da se igraš take igre.« Spolne igre so lahko stopnja pri odkrivanju spolnosti. Pogosto pa jih lahko poljsnostjo z radovednostjo in nemirnost. So znamenje, da niste odgovorili na vsa vprašanja, ki si jih otrok postavlja. Zato se morate z njim še pogovarjati.

KAKO GOVORITI O PERILU IN PUBERTETI?

Ko se bliža puberteta, se pravi med enajstim in trinajstim letom, morajo biti dečki in deklice že pripravljeni na fiziološke spremembe, zaradi katerih bodo dozoreli v odrasle. Ta priprava je za njihov duševni razvoj velikega pomena. Deklice se lahko bojijo menstruacije, dečki pa so vznemirjeni zaradi smoknih sanj.

Oče in mati morata zdaj odigrati svojo posebno vlogo. Velikokrat se pogovori s sinom, mati pa s hčerjo. Za starše je zdaj prišel čas, ko se morajo vnovič poglabiti v knjige in obnoviti svoje znanje o spolnosti. Če se vam zdi, da te naloge ne morete zadovoljivo opraviti, morate hči poslati h ginekologu, sina pa k zdravniku.

ČE OTROCI SLISIJO O SPOLNOSTI, ALI SE NE POSLABŠA NJIHOVO MNE-NJE O LJUBEZNI?

Aleksander Isajevič Solženicin

Avgust štirinajstega

Odlomek iz romana, ki je izšel v založbi Mladinska knjiga

To je epsko široko zasnovano delo v najboljši tradiciji ruske proze. Avtor sam pravi v uvodu, da je prva knjiga samo prvi del romana, ki ima več delov. Zato da roman ne poskuša biti končan in da tudi ne gre za kak poseben razvoj oseb. Pisanje bo mogoče trajalo celih dvajset let in več. Potemtakem res morebiti ne bo nikoli končano. Solženicin prikazuje polpreteklost: na mesto angažirane prizadetosti zgoščenega ozračja etike in morale je stopila epska širina. Še naprej pa sta ostala predmet pisateljevega zanimanja jezik, ki mu je poslušno orodje realističnega podajanja snovi, in človek, ki je po svojih dobrim in manj dobrim zastopnikih predstavljen v vojskih, političnih in družbenih dogajanjih ob začetku prve svetovne vojne. Roman Avgust štirinajstega, izdala ga je Mladinska knjiga, za zdaj obsega dvoje knjig (680 strani, cena: 160 din), prevedel ga je Janko Moder, opremil pa Dušan Osredkar. Tokrat iz njega ponatiskujemo naslednji odlomek:

»Vaše blagorodje! Hej! Vaše blagorodje! so veselo zaklicali. Jaroslav se je od kače pri vodnjaku obrnil proti čisti.

Mimo se je vlekla polbaterija, štirje topovi, in Jaroslavu je zakrčali tisti okrogloglavci, naredniki, naključni znaneč s ceste: predvčerajšnjim (ali ni bilo pred mesecem dni?) je vod Jaritonova pomagalo izveč iz peska, vidiš, natančno te topove.

»O-o-o se je razveselil Jaroslav in vzdignil roke in pozdravljaj, pa ne po oficirsko, po fantinsko. »Ne bi majčkeno vodice?«

»In kakšna je vodica?« Da ni s kruhom krščena? je vprašal čokati, jedri narednik s prsmi, ki so spominjale na kolo, že spet dobre volje kakor tudi prejšnjikrat.

»Sladka je, zmrzne jo mu je iz vrste odgovoril neznan infanterist. »Zgoraj nametena, spodaj peščena.«

Sonce se je že močno upiralo v levo ramo, vendar je bilo še zmeraj vroče.

»Samo pomislite, vodnjak je bil s deskami zabiti, pa smo ga rešili! je bil s krikom razlagal Jaroslav, vendar ga je bilo sram deško zvenečega glasu, ker ga nikakor ni znal napraviti bolj surovega. »In voda je zelo pitna, pogledjte, vsi jo zajemajo!«

Narednik se je odkril in s čepico pomahal svojim, naj se ustavijo. Imel je redkolaso, čisto okroglo, čisto rumeno glavo, kakor glavica nizozemskega sira, samo debelejšo.

In spredaj je imel pripleljene nanjo pšenične brčice — košate, pa prišljene.

Vodnjak je bil pri začetku domačije, sestavljen iz številnih stebrov, raztresenih po prostorni ravnini. Topove so umaknili s poti. Jezdci so prinesli vedra za konje, artilerijska potrebšča je privlekla kanglejo z uvitim pokrovom in brčkone že nemškega izdelka.

Artilerija je prebujala zavist, ker je na kolosih vozila s seboj vse mogoče nujno potrebne stvari. Pa tudi drugo, ker se je Jaroslav pritožil naredniku:

»Vaši soldati so pravi soldati, častna beseda! Moje pa so od pluga odvečki naravnost v Nemčijo in ne vem, kaj naj napravim z njimi.«

Narednik se je zadovoljno nasmihal:

»Pri nas je znanost. Oračev ne sprejemamo.«

Narednik je bil tako imeniten, tršat in precej starejši od Jaroslava, da je bilo mlademu podporočniku nerodno vpršati njega zaradi zvezdic; bilo mu je nevedno, da je za stopnjo više od njega, pa tudi po velikosti vojni, čeprav bolj vitke postave. Vso to zadrego je Jaroslav poskušal popraviti z vlnudnim nevojakim odgovorjanjem:

»Kako pa naj vam rečem, če dovolite?«

»Narednik, kako nekli« se je smehljaj leoni in si brisal znoj z zagorelega obraza.

»Oh, lepo vas prosim! Po imenu in očetovem imenu!«

»Po imenu in očetovem imenu v vojski ne odgovarjamo,« je sir pomagal z brki.

»Med ljudmi pa se ogovarjamo.«

»Meni tudi med ljudmi že od nekdaj pravijo samo Terentij!«

»Pa primke?«

»Cernega.« In je vprašal, kakor da ne sprašuje: »Pa vi?« Saj so se mu oči mimo Jaroslava in vodnjaka naperile tja čez, proti domačiji, in napela majhna ušesa. In pri pridi je poveljeval mercu, a pri tem ni skoraj nič ne iskal ne se obračal: »Kolomik! Če se ne motim, nekje kokodakajo kokoši. Pojdi pogledat z dvema fantoma. In vzemite veliko vrečo in jih pobijte s palicami!«

Jaroslav se je razgotal: taki imenitni artileristi, tak imeniten narednik — zdaj pa tole? Kdo pa se potlej vzdri takega početja? Posvaril je:

»Domačijo so vendar že izpraznili. Stanovanec ni, še zadnjemu petelunu so zavili vrat. Na vrhu je res še nekaj jabolka.«

Po vrhu so se potikali vojaki, videti je bilo od tod. In še drugi so bili namenjeni tja čez, brez vabljenja, brez svarjenja. Sicer pa je kazalo, da niso iz Jaritonovega voda; ti so bili še veseli, da bodo lahko malo posejeli, dokler jih ne poženjo naprej, saj se nog niso več cutili.

A Cernega ni odnehal:

»O, tam zadaj, za zelnikom, še malo na prej, nekaj slišim. Dajta, vzemita še dve dre in pogledajta, kje je kašča. Če je kje kaj ovs — naj gre ves z vami, nam bo še krvavo potreben.«

Cernega je veleval samozvestno, ne da bi kaj spraševal svoje oficirje. Ko pa je videl, kako je ustrežljivi, pegasti podporočnik ves togoten, je razložil:

»Brez ovs artilerija vendar ne more živeti. Ne brez ovs ne brez mesa. Drugače konji kanonov ne vlečejo in roke granat ne vzdigujejo. Ampak če imaš v telečnjaku pečeno gosko — ja, šele to je vojna!«

To je dodal počelo in obraz se mu je obli kakor z oljem, ko si je zamislil pečeno gosko, in videti je bilo, kakor da v teh sedah in v teh željah nekako v resnici ni zanj nič pregrešnega. Po drugi strani pa, če človek pomisli... To je morilo Jaroslava.

»Soldat je dober človek in njegov plašč je kot grabljica,« ga je še miril Cernega. »Mi smo samo po imenu LAHKA. In naš top je še v pohodni obliki težak sto petindvajset pudov. In vsak patron tehta skoraj pol puda, na potlej se pa premika!«

Na velikem ležečem tramu je sedel Kozeko s spodvitimi nogami in si na kolenih zapisoval v nepogrešljivo beležnico vojaška poročila. Ves čas je imel oči in ušesa nape in pazljivo pogledoval tudi Cernega. Ne pohlavno.

Potlej je četni zavpil od daleč:

»Haritonov! Prezveste povelje namesto mene, kmalu se vrnite!« In z dvema vojakoma je odšel mimo hiše in izginil onkraj sadovnjaka, kamor je že Cernega poslal svoje fante.

Kozeko je ostro pogledal za njim. In spet pogledal v notes z zapiski. Zapisoval je in

grizel jabolko — in se krenil, bodisi ker je bil kake ali zaradi vseh drugih zornaj.

Vodnjak je imel betonski okvir in je bil prekrit s streho; ta je metala že dolgo senco. Skozzi betonsko cev so z bučnim trščem hitro spuščali ves čas privzeto vedro in ga potegovali na plan; spuščale in vzdigovala so ga močne vojaške roke, vrtele kolo in navijale vrvi. Pri pridi so iz vedra nalivali v kotličke, v druge vedrice, priganjali drug drugega, se zmerjali z žlampci in brezroki, se suvali in pljuskali vodo po blatu naokoli, že izpraznjene in izpete kotličke pa znova z rožljanjem spuščali nazaj in si iskali izvirka. Polna artilerijska vedra so v tekcu, a brez prepljuvanja odnašali k razžidanim, debelim, mehkim konjskim sobam. Pehota je robantila nad topničarji, da za take kangle ne bo noben vodnjak zadosti velik, zato naj jih ne nalivajo na zalogo! Hej, ne nalivajte jih na zalogo, pijte kar tukaj, kolikor gre v trebuhu! In ne polivajte vode na glave, hej, vi, urhi, lejte — steite k jezeru in se tam postavite na glavo v vodo!

Zaradi svojega tršča, preklinjanja in rožljanja so se vsi že privadili in nekako sploh niso več slišali nepretrganega vesplošnega bobnenja od leve, od prisonečne plati, bobnenja boja. In do njega ni bilo ne vem koliko vrst, bilo pa je veliko jezer. Danes so bila že ves dan, dokler so hodili, na levi strani jezera, velika in majhna, tik ob poti in malo bolj stran — in njihova pot se je ne samo po volji poveljnikov, temveč tudi zaradi teh jezer obračala proti severu in se varno ogirala od sosednje bitke.

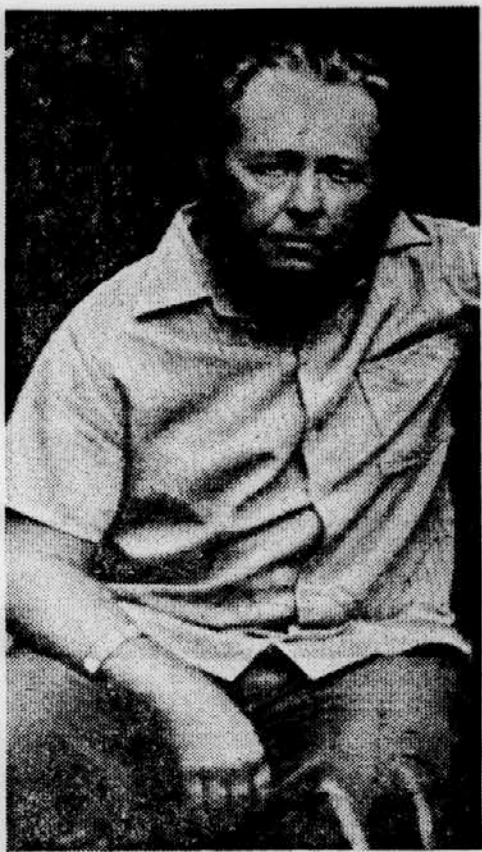
Jezeru so bila tudi na desni. In že debelo uro so se vlekli po ozki, tristo seznjev široki pogozdeni ožini med dvema večjima jezeroma, Flautzgerskim in Lanskerskim — s prostim očesom je bilo le medo videti na drugo stran. In s kakšno vmezo so se zapodili v dolg, pogozden, prazen hodnik med jezeroma, ki sta se pozneje sicer odmaknili, a zdaj se je moglo njihove divizije tikati samo to, kar je bilo na tem prehodu — tu pa ni bilo ničesar in nikogar.

Terentiju so prinesli vode, da se je napil. Voda je bila mrzla, da je krčila grlo, in kalna — a drobovje jo je zahtevalo še in še.

Cernega je sedel na tisti tram in povabil k sebi še Jaroslava. Potegnil je na plan mehur z debelim motorizom in ga odvezal. Vi ne kadite, vaše blagorodje!«

Na mehur iz črne svilne sta bili z malimi nastimi nitmi zmetučeno, potrpežljivo, s pentljami izvezeni črki T.C.

»Samo pogled, kako zemlja bobni,« je Cernega pogledoval proti prisonečni strani. »Mi pa kar hodimo in nič ne prečesemo gozdom, čeprav brčkone čepi v smrekah in nas opazujejo skozi daljnogledne — in telefonirajo in telefonirajo. Lejte, ravno zdajle sedijo tamle — in telefonirajo v nemški štab o nas, kako tukajle pijemo vodo.« je samo zavestno govoril Terentij in pogledoval proti odmaknjenemu gozdu. Vendar si v na

A. I. SOLŽENICIN

sprotju z vznemirljivim pomenom svojih besed ni nič prizadeval, da bi stekel tja, in se še celo vzemirjal ni nič — ne ves, ali zaradi inobele ali zaradi nabitosti z močjo.

Zato pa je podporočnik Kozeko živčno privzignil glavo in rekel:

»Pa varovani oddelek! Tako hitro se podimo, da se celne straže v resnici pomikajo vstric s četami! Sprednje izvidnice pa včasih se prehitimo s svojo kolono. Kaj pa je treba, da nas s strojnico vse pokosijo!«

»Roglavito je se je vzemirnil tudi Jaritonov, da človek ne more ničesar razumeti. Tudi danes imamo še petnajst vrst za seboj. Pa pravijo, da jih moramo do večera premeriti le deset. Najnovejša novice — od sluge komandanta polka. Davi so razširili govorico, da nam gre na pomoč japonska divizija!«

»Tako čenčo sem tudi jaz slišal,« je pokimal Cernega in dobrozdno pihal. Od njega je kar pokalo od moči, ki je bila pri tej stvari čisto odveč.

»No, kakšna neslanost! Od kod pa japonska? Menda ne naša z japonske meje?«

»Pravijo pa tudi: sam Viljem poveljuje četam v Vzhodni Prusiji,« je še nadaljeval Cernega, a je bil tudi zaradi Viljema ravno tako čisto brez skrbi.

Haritonov je čutil v Cernega nekaj starejšega, dobrega in zvestega. In čeprav se ne spodobi, da se oficir potopi naredniku zaradi neumnosti predstojnikov, je rekel:

»Pa predvčerajšnjim? Tja in nazaj so nas brezglavo podili trideset vrst! No ja, tja smo šli na pomoč, prav, a ni bila potrebna. In nazaj — lahko bi se spomnili in nas spustili kar na počev. Zakaj smo morali znova nazaj v Omuletoff? Saj bi šlo tudi brez Omuletoffa! In povrh tega bi imeli lahko dan počitka, kakor le ona divizija.«

Cernega je kadil, razumeval in mirno kimal. Vidiš, takle njegov mir, ki vse sprejme, tega bi se Jaroslav še prav posebej rad naučil od njega.

»Pa od zadaj ste slišali topovsko streljanje pred kakšno uro? je primaknil svoje Kozeko. »Meni se zdi povsem razumljivo, da so Nemci vrhli v zaledje.«

Cernega je potisnil pipo v en kot ust:

»In kaj sploh čeka tale v notes? Menda nas ne zapisuje?«

Jaroslav se je zasmejal.

»Ste vi iz redne vojske?«

»Ne, takih tepcev ni.«

Na kroglasti glavi mu je čepela čepica po strani — a se trdno držala.

Jaroslav ni vedel, kako naj sploh vpraša tisto, kar mu je potrebno: Kakšen človek je pravzaprav tale narednik? Kako naj si ga uvrstim v razumevanje?

»Pa ste... doma iz mesta? Ali z dežele?«

»Tako pač... po okrajih...« je brez veselja odgovoril Cernega in nekako običal.

»In iz gubernije?«

»Ta bo menda kurška... ali pa harkovska.« Pomračil se je.

Jaroslav se ni dalo odmakniti od tega sončnega junaka, vendar ni vedel, kako naj se pogovarja z njim.

»Ste poročnik, imate otroke?« je vprašal dobrohotno, kakor da že sam naprej pritrldno odgovarja namesto Cernega.

Cernega je s kroglastimi, poplutejočimi očmi pogledal podporočnika:

»Zakaj bi se pa človek zemil, če je sosed oženjen?«

Tedaj je v diru, v polnem galopu pritekel odposlan strelac in svojemu naredniku poročal po tihem, da ne bi prestregli nepoklicani:

»Oves je! In prekažene gnjatli! In satje Posestnikov ni, jutraj so odpotovali. Eden od čuvajev je, neki Poljak, in pravi: Kar vzemite! Za zdaj sem postavil tam stražarje! Treba je pobiti! Pohota že pobira kone in pobija perutino.«

V trenutku se je Cernega razvil in postal stvaren: skočil je na močne, kratke noge, kakor da je čakal samo na to, in zaklical:

»Pa antej Urno po konje! Daj-mo!« In Kolomiku:

»Odpelj kolono, jaz pa raportiram stotniku.«

Glavica sira, še vsa prepotena, je izpod po strani čelade gledala premeteno, samo zavestno.

In z združenimi močmi so odvečki topove do ovinka in se tam ustavili, medtem ko so zaboji za strelivo izginili za sadovnjak. Nasproti njim sta se izza sadovnjaka urno pripodila dva dvokolesna koleslja in zapravljevke na vzmeteh.

Budno prežemču Kozeku ni ušla nobena reč izpred oči; od daleč je zagledal, presodil — in pri pridi obrazločil:

»Lej no, tamle se je pripeljal bataljonski ječ, kičlj, zadaj pa se komandirja na koleslju in batjaska na zapravljevku. Podoficirje imajo za kočijaže, kmalu ne bo nikogar, da bi se vojskovali.«

»Tako je!« se je razgotal Jaroslav. »Za kaj ste pa vi jabolki nabrali?«

»I, hudič me je zmešal,« je Kozeko brez obziranja zavrgel jabolčni ogrizek. »Prav nobene reči ne potrebujemo od Nemčije, samo da sem živ.«

»Vi ostanete živ! Vi prav gotovo ostanete!«

»Zakaj pa tako mislite?« je Kozeko v upanju pogledoval od svojega notesa. »Kajpada, neposreden zadetek je malo verjeten, ampak stajen!...«

»Varnega uro! Bog varuj! Poslali vas bodo napadovati živani! Razpustite umetnik, zberite svoje!«

Sonce se ni bilo več posebej visoko in tudi ko bi ne bilo onke, ni se morali danes več naprej do tence in se v selu. A vodnjaku je prisel drugi bataljon, spretnje čete njegovega bataljona pa so se že uregale in odraune naprej. Jaroslav je začel skucevati ljudi in uregati svoj vod.

Zadaj je jamao nekaj stabin in višjih oficirjev v spremljstvu sesesice kozasim stiza na konju in dvoje jezavecev z novimi ovčezami in povoji in premievalo in razirajo spoutsakajou se penoto, ki se je počasi vlekla naprej, spremljati poukivnik, temacen in neobrit, je zabušava konja in pogledal Jaritonova. Vitka, usatun Jaritonov je priketle, se vzvratno in odaporturira.

Ravno tisu trenutek pa se je izza sadovnjaka oglasilo predrno, da se slišno svinsko cviljenje.

»Kaj ropajo vaši vojaki, podporočnik?«

»Sploh ne, gospod polkovnik. Moji so tukaj.«

»In zakaj ne korakate? Kje je komandir čete?«

Haritonov je sunil z glavo, vendar je ko leselj s komandirjem kdove kam izginil.

»Jaz sem njegov namestnik! se je domislil.

»Kaznovani boste!« je dejal polkovnik, a brez jeze, razmisleno. »Kaj vam je znano, da je bilo dano povelje za pospešen pouč? Se danes morate priti na železniško progo in se po progi pet vrst proti desni. Vi pa ste polegali okoli vodnjaka. Kje je komandant bataljona?«

»Sprejaj!«

Jaroslav je mogel še manj razumeti: Nemci so na levi, mi pa se obrnemo desni?

Jezdci so odšli naprej. Ko bi bilo saj njim samim kaj razumljivega v tem tavanju po ostah med jezeri!

To sta bila oficirja iz štaba trinajstega korpusa. Pred kakšno uro sta za las usia smrti: domača penota ju je gosto obstrlevala, ker ju je imela za Nemca. Tako sta tudi pričakovala (tudi prejšnji dan je bil ravno zaradi takega obstrlevanja povkvarjen štabni avtomobil), zato sta tudi vzela s seboj šest kozakov za spremstvo, da bi jih razločili po sulicah — a je bilo vse zaman, na dvesto korakov ju je imela domača penota za prava Nemca, navsezadnje vendarle, in ušla po njihju.

Bila sta na poti po štabnovem povelju štaba armade: treba je pospešiti premik njihovega korpusa proti Allensteinu! Od stega korpusa, ki je bil izgubljen daleč na desni, pa je prišla nepričakovana brezlična brojavka, kakor vse kaže pomembna, ker je bila oddana dvakrat zapovrstjo. Vendar ni znal nihče v štabu trinajstega korpusa brojavke dešifrirati: ključ se kdove zakaj ni dal uporabiti. In v štabu niso vedeli, kaj naj si mislijo.

Jezdci so se ustavili pri topovih, dohiteli enega od komandantov bataljona v koleslju, potem še drugega — in vsakemu je polkovnik grozil in jim dopovedoval, da se je treba na vso moč pospešeno premikati.

Ko so prehiteli vse polk in premerili še tri vrste skozi gozd, so prišli do kraja, kjer sta ob cesti ležala dva Nemca, civilista, prebodena s sulicami, iznakažena z udarci.

»Ni dvoma, da je to delo vaših rojakov,« je polkovnik rekel starejšemu kozaskemu podoficirju, ki je bil ranjen, ko je ustavljal streljanje pehote.

Podoficir je zmignil z ramenom, a ni nič odgovoril, imel je obvezano čeljust.

Ob strani pa se je iz osamljene hiše valil gost dim, ki je napovedoval požar.

Naša knjižna ponudba:

KNJIGA ZASTONJ — ZA VSAKO NAROČILO NAD 150 DINARJEV!

Pripravili smo vam izbor najzanimivejših in najpopularnejših del svetovne in domače publicistike.

Knjige bodo obogatitev vaše knjižne police.

ZA VSAKO NAROČILO V VREDNOSTI NAD 150 DINARJEV VAM POKLAJNAMO ENO IZMED NASLEDNJIH ZANIMIVIH KNJIG:

— Vladimir Vauhnik »Nevidna fronta« (br)
— Dr. med. Friedrich Burkhard »Zdrava spolnost — zdrav zakon« (br)

ZADOSTUJE, DA IZPOLNITE SPODNJO NAROČILNICO, OZNAČITE NAROČENE KNJIGE IN SI IZBERETE DARILO!

Karlo Stajner
7000 DNI V SIBIRIJI

celo platno, cena 140,00 din

Karlo Stajner je napisal knjigo. Obsežno in pretresljivo knjigo spominov, v katerih opisuje svojo in usodo mnogih revolucionarjev, ki so jim stalinske čiste vzele življenje, ali jih posilale v zapora, taborišča in dolgoletno preganstvo. Dvajset let — sedem tisoč dni — je prebil v sibirskih taboriščih in temnicah, med žilnim ograjami in stražarskimi stolpi, vedno na robu smrti.

OLIMPIJSKE IGRE 1972

celo platno, cena 130,00 din

Čudovito delo s slikami in tekstom o XI. zimskih olimpijskih igrah v Sapporu in XX. olimpijskih igrah v Münchnu. Na več kot 400 straneh velikega formata bo okrog 400 barvnih in črno-belih posnetkov iz Sappora in Münchna, kot avtorji tekstov pa se bodo predstavili najboljši znani športni novinarji vsega sveta. Poseben del o nastopu naših pa bodo prispevala naša zlata peresa. To je reprezentativno opremljeno dokumentarno delo, ki bo vsakemu prijatelju športa in knjig ohranilo olimpijske igre 1972 v trajnem in prijetnem spominu.

Albert Speer

SPOMINI, I. in II. del

celo platno, cena 80,00 din

Edinstveno delo iz zvrsti memoarske literature o drugi svetovni vojni. Knjiga je nastala v dvajsetih letih spandauske ječe, na katero je avtorja kot vojnega zločinca obsodilo münberško sodišče. Danes je Speer tako rekoč edina živa priča dogajanja in življenja v Hitlerjevi najhujši okolici. Po vsej verjetnosti je bil sprčo svojega dela, ki ga je opravljal za Hitlerja, od vseh nacističnih kolovodij še najbolj posvečen v skrivnosti tretjega rajha.

Aco Pasternjak

ROBERT FISCHER

ital., cena 60,00 din

Novinar »Dela« Aleksander Pasternjak je v knjigi z naslovom Robert Fischer skušal predvsem pojasniti, kako je nastal pojav Robert Fischer, in njegovo fenomenalno vlogo v sedanjem svetovnem šahu.

Vladimir Vauhnik

NEVIDNA FRONTA

celo platno, cena 45,00 din

Slovenca Vladimir Vauhnik, ki je bil od 1939 do 1941 leta jugoslovanski vojaški ataše v nacističnem Berlinu, uvrščajo med največje obveščevalce II. svetovne vojne. Njegov spomin na tisti čas so zaradi tega knjiga, ki bo osvojila slehernega bralca.

Dušan Dolnar

DOLGE NOČI POTOVANJE V DAN

celo platno, cena 45,00 din

V tem »reportu o blišču in bedi Amerike« skuša avtor prodreti pod površje običajnih predstav o življenju v Združenih državah in išče vozišča, v katerih se odloča o usodi najbogatere družbe sveta. Okvir esejističnih zapisov o tem ustvarjajo doživljaja in srečanja s potovanja po vznemirjivi deželi.

Dr. med. Friedrich Burkhard

ZDRAVA SPOLNOST — ZDRAV ZAKON

celo platno, cena 42,00 din

Knjiga nemškega zdravnika Friedricha Burkharda je plod številnih izkušenj, ki na konkretnih primerih preprečitve dokazuje, da je zdravo spolno življenje prvi pogoj za srečen zakon. To je poučno in obvezno branje za slehernega moškega in žensko.

Pearl S. Buck

KENNEDYJEVE ŽENSKÉ

MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU

Kdo je ubil ,concorde'?

Francoska in angleška vlada nista slepili samo sebe,
marveč tudi javno mnenje

Privid o letalu »concorde«, s katerim sta se že deset let slepili francoska in britanska vlada, se je razpršil zadnji januarski dan ob enajstih zvečer, ko je svet zvedel za sporočilo letalske družbe Pan American Airways. Nakup letala je družba zavrnila s hudo sodbo: »Letalo ne ustreza niti ciljem niti potrebam naše družbe«. Uro pozneje je podobno odločitev sporočila tudi druga največja ameriška družba TWA.

Kdo je ubil concorde? Najprej tisti, ki so se zmotili pri stroških projekta: od 2 milijard frankov so se v desetih letih povečali na 15 milijard. Napak so storili tudi tisti, ki so hoteli prodajati letalo, ki stane 300 milijonov frankov, njegova nosilnost in akcijski radij pa ne zadostujeta.

Francoska in angleška vlada, ki sta odgovorili za vse le napake, nista slepili samo sebe, marveč tudi javno mnenje. Še v ponedeljek, 29. januarja, je francoski državni minister za obrambo govoril: »Zgodovina bo sodila pravično. Concorde bomo prodali. Tako se je slepo prepričanje vleklo skoraj do zadnjega trenutka samovšečnega zadovoljstva.

Izgubljena stava se je nato spremenila v tragedijo, ki je najprej politična: Odkar sta francoska in angleška vlada 29. novembra 1962 podpisali sporazum o zgraditvi nadzvočnega letala, so bili podatki o concorde strogo tajni. Edini objavljeni podatki, ki so prišli na svetlo zaradi zgovornosti britanskih poslancev, niso bili natančni. Slovesnim izjavam, ki so kdaj pa kdaj prišle iz ust redkih govornikov, pa ni nihče posvečal pozornosti.

Tragedija je tudi gospodarska: tostran in onstran kanala so v pustolovski, ki nima prihodnosti, vložili več kot 10 milijard frankov. S tem so preprečili tudi uspeh drugega letalskega načrta za Airbus, v katerega bi morali vložiti vse sile.

Tragedija je navsezadnje tudi človeška, kar je seveda najhuje: zaradi nje se bo spremenilo življenje 60.000 delavcev od Bristol do Toulousea. K temu moramo prišteti še njihove družine.

Zdaj seveda govorijo, da ni nič izgubljeno. Toda kako bi bilo mogoče zaupati tistim, ki so se tako strahovito zmotili? Razplet zadeve Concorde je je neogibna posledica politike prevlade in sistema, ki temelji na skrivnostih. Zato je prav, če razkrijemo njun mehanizem.

Za prvo dejanje je značilna slaba izbira, in sicer izbira motorja in vrste letala. Konec leta 1959 so konstruktorji francoskih in angleških motorjev (Sneecna in Bristol Siddeley) začeli razmišljati o potniškem letalu, ki bi lahko prebilo zvočni zid. Namesto da bi izdelali popolnoma nov motor, so se odločili predelati že znani motor, s katerim so bili opremljeni bombniki »wulcane«. Zmogljivost letala je bila s tem že omejena. Moč tega stroja je bila 9 ton. Najprej so jo povečali na 13, nato pa na 16 ton. Na prvi leti »Paris-New York« bi letalo lahko prepelalo komaj 100 potnikov. Usodno napako pa so spregledali veliko prepozno.

Zgodovinske besede

Toda čemu so hoteli zgraditi nadzvočno letalo? O njem sanjajo vsi. V pustolovski no so se spustili: njihov gospodarski sistem

Vietnam in mi

Kakšen pečat je pustila ta strašna, napol končana vojna
v zavesti zahodnjakov in vzhodnjakov

Rekli so mi, naj povem, kaj je zame pomenila vietnamska vojna. Govoril bom o tem. Predvsem pa bom povedal tisto, česar ne bi bilo, če ne bi imel določenih izkušenj.

Za veliko ljudi, za zelo veliko ljudi ni vojna v Vietnamu pomenila ničesar, prav ničesar. To je ničesar bolečega, ničesar žalostnega, ničesar nedopustnega, ničesar neznanega in grozljivega. Za veliko ljudi, za zelo veliko ljudi je bila vojna v Vietnamu samo časopisni naslov, za katerim niso videli, in se niso niti trudili, da bi videli pobite ljudi porušene hiše, uničeno naravo. Pomanjkanje domišljije? Ali pa pomanjkanje tistega občutka človeške solidarnosti, vzvišene nad vsimi mejami in vsimi političnimi sistemi, tiste človeške solidarnosti, ki jo imajo vsa versta za temelj moralnega življenja? Morda je vzrok prvo, morda drugo, morda oboje. Tega ne vem. Gotovo je samo to, da je bila vietnamska vojna za nekatere le politični argument v sovražniških rokah, argument, ki ga je bilo treba razdraženo, zgolj gočaseno in s sovražnostjo zavreči. Za veliko ljudi so bili Vietnamci, če si stvari pogledajo do dna, samo nadležni brencjli, ki motijo opoldanski počitek ali praznično vzdušje. Kakšen počitek ali vzdušje kakšnega praznika, o tem ni treba govoriti. Kdo je vsega tega kriv, je še vedno težko, morda celo nemogoče reči. Pripomnilo lahko samo, da so k temu prispevali vsi, ki so, če tudi v dobri veri, vpelivali Vietnamce v politično propagando. V verskih vojnah (in smo sredi verske vojne) so se vedno, v vseh časih, čez vse mero posluževali propagando, se pravi reklame. Vemo pa, da reklama sicer pomaga izdelku, da ga prodaja, toda na življen, avtomatizem, mehanizem, apatično in brezbržno. Res pa je tudi to, da verske vojne v preteklosti niso poznale množičnih sredstev obveščanja.

Z očitkom vesti v srcu priznavam, da sem doživljal vietnamsko vojno kot nekaj,

kar me osebno in neposredno zadeva. Morda predvsem zato ali samo zato, ker sem sodeloval v drugi svetovni vojni, to je v eni od tistih faz verske vojne, ki se kar naprej divja po svetu: evakuiranci, politični begunci in bežalci, to so njena vsebinska etika. Kot sem opisal v enem svojih romanov, sem eno leto živel med kmeti italijanskega Juga. Živel sem, kot so živeli oni, bil sem priča njihovih bridkosti in njihove nevednosti, z njimi sem delil strah in upanje. Vse to nisem doživljal z razumom, marveč čustveno. Razum mi je samo pomagal (kadar mi je), da sem svoja čustva spravil v nekaj določen red. Ko je novica o vietnamski vojni dosegla moje zavesti, se pravi moja čustva, ne pa ušesa ali oči (čutila v teh rečeh ne rabijo ničemer), mi ni bilo težko za obraz vietnamskih kmetov razbrati oblike kmetov z italijanskega Juga. Skratka, čutil sem, da gre za isto vojno, za iste ljudi, za iste vzroke. Občutek človeške solidarnosti in bratstva, o katerem sem govoril prej, se mi je v trenutku zdel kot nekaj stvarnega, otipljivega, avtentičnega. Sedaj pa se mi kljub vsemu zdi, da morda ne bi čutil ničesar, če ne bi bil doživljal druge svetovne vojne, kakor sem bil opisal. Največ, kar bi bil storil, bi bilo nemara to, da bi se »solidariziral«, kot se temu reče, in bi se obnašal tako, kakor da bi kaj čutil. To bi bilo škodljivo, mifno tega, da bi bilo popolnoma brez pomena, zakaj vsaka stvar, se pravi vsaka ideja se hrani iz vrelca iskrenosti in avtentičnosti in ji v skrajni posledici razni »pristopki« niče ne koristijo.

Kaj vse to pomeni? Po mojem pomeni tole: če nisi sedaj ali v preteklosti osebno in aktivno doživljal ničesa, ob čemer človek občuti dolžnost, da tudi čustveno sode-

la letalo ne more preleteti proge Paris — New York, če je v celoti natovorjeno. V Angliji so trdili, da lahko letalo sprejme 128 potnikov, v Parizu pa so omenjali številko 120. Konec januarja je predsednik družbe Air France priznal, da lahko letalo sprejme 108 potnikov.

Z zadnjimi močmi

Medtem se potekala dolgotrajna pogajanja s francosko in z angleško letalsko družbo. Na njuna naročila so čakali že pol leta. Dne 4. julija lani je družba Air Canada sporočila, da se je odločila za drugo letalo. Bolečine niso mogla ublažiti niti naročila, ki sta jih francoska in angleška vlada tri tedne pozneje izsilili od družbe Boac in Air France.

Kanadčani so letalu očitali, da je njegov letni izkoristek premajhen. Moral bi dosegati vsaj 70 do 75 odstotkov. Zadnji teden v januarju so Francozi zagotovili, da bo letalo doseglo 67 odstotek izkoristka in da bo tako rentabilno. Toda prepričevanje ni bilo uspešno. Podpredsednik družbe Pan Am je dejal, da bi bilo letalo donosno le, če bi bil njegov izkoristek stodonten. Sicer pa ne dela drugega, kot da »žre denar«.

Taka sovražnost do concorde ne izvira iz političnih razlogov. Ne moremo je pojasniti niti s finančnimi težavami družbe, saj si je pred kratkim izposlovala nov kredit — 270 milijonov dolarjev. Tudi varstvo zdravja okolja, za katero se zdaj v ZDA zelo zanimajo, ne more biti vzrok. Odgovor družbe Pan Am je bil odločen: samo zato, ker je, po mnenju Američanov — concorde nerentabilna.

Popolnoma enako stališče sta zavzeli tudi druga ameriška družba TWA in japonska družba Japan Airlines, ki se jima še ne bi bilo treba odločiti. Tudi nemška Luftansa je izrazila svoje pomisleke glede concorde, ki po njenem mnenju ne zagotavlja rentabilnosti.

Konec dela

Proizvodni trakovi v Toulouseu in v Bristolu naj bi vsak mesec izdelali tri ali štiri letala. To bi bilo v skladu s trgom, ki bi ga bilo treba oskrbeti z 200 letali. Taka je bila domneva. Pokazalo pa se je, da trg ne potrebuje niti 200 letal, zato je s proizvodnih trakov prišlo na dan le eno letalo. Proizvodnja se bo bržkone še zmanjšala. Zdaj je naročenih 16 letal, ki jih bodo prodali družbam Air France in Boac, upajo pa prodati tudi na Kitajsko in Iran. Tako bodo trakovi počasi tekli do leta 1975.

Kaj pa potem? Od naročila do izdelave letala mine poltretje leto. Nova naročila morajo torej priti še pred jesenjo. Drugače bo čez dve leti mogoče reči, da je dela konec. Ob zaslužek bo več tisoč delavcev, tehnikov in inženirjev. V primerjavi s to družbeno dramo je vsota porabljenega denarja, ki je bila velikanska, pravzaprav neznamna, četudi 15 milijard frankov, ki so šli za nariše in raziskave, ne bo nikoli poravnanih. Če bi od cene vsakega letala hoteli dobiti vsaj 5 odst., bi bilo treba prodati 800 primerkov, da bi država prišla na svoje.

J. J. FAUST in A. DU ROY

EXPRESS

BARVNA SLIKA V VZHODNBERLINSKI REVIIJI:
Prostost, kakršne doslej v Vzhodni Nemčiji ni bilo

Seks je, kadar ščegeta

Koliko prostosti si lahko privoščijo državljani NDR
in zakaj se njihova oblast odpoveduje zastarelim moralnim normam

Bralke vzhodnoberlinske ženske revije »für dich« so bile ondan pošteno presenečene: na dvojni srednji strani sicer tako spodobnega glasila se je šopirila barvna slika golega parčka med nežnim tête-à-tête. Dve strani naprej pa je bilo najti tale komentar: »Seks je zdrav, če se človek v postelji ne razvije v egoistično spolnega tehnika. Seks je, kadar ščegeta«.

Tekst in fotografija sta jasen in nedvoumen dokaz, da vzhodnoberlinske oblasti ljudstvu med Elbo in Oder zadnje čase dovoljujejo prostost, kakršne doslej še ni uživalo. Spolno življenje vzhodnoberlinskega državljanin ni več diskretno skrivno za zaprta vrata ljubega doma. Casopisi in revije, filmi, televizija in reklama čedalje pogosteje segajo po temah, ki so v tesni zvezi s spolnostjo in spolno vzgojo.

Tako bi, na primer, delavski hčeri Ingrid med ljubezskimi prizori v filmu »Zrele češnje« komaj lahko očitali, da ima dlako na jeziku. Dekle namreč svojega partnerja kar danes direktno pohvali, da mu »danes spet enkrat pošteno stoji«.

Tudi casopisi so postali dokaj odkriti, srčni, kar velja še posebno za kuličke a la »Zaupni pomenik«. Ena od rubrik te vrste je nedolgo od tega objavila tole vprašanje 16-letne šolarke: »Imam fanta. Rada se imava in privoščila sva si že veliko nežnosti. Muči me le še vprašanje, ali si smem v mojih letih že privoščiti spolne odnose.« Pošteno vprašanje je bilo deležno poštenega odgovora: »Ljuba Monika! Zdravnik ti bo gotovo predpisal kontracepcijske tablete, čeprav še nimaš 18 let.«

Ustrezno novim nazorom se je v NDR spremenila ponudba na časopisnem tržišču in vsebina založniške dejavnosti. Mladinska revija »Neues Leben« odkritosrčno pretrsa vprašanje, če naj hrepenenje mladega dekleta po nežnosti velja za »primerno genitalno težnjo po nasladi ali ne. V kioskih je moč vsak mesec kupiti novo številko revije »Das Magazin«, ki ji je vlada dovolila izhajanje z licenčno številko 1213 in ki velja eno marko. Revija je pestra seksualna paleta za odrasle, v kateri so večje pomani beletristični prispevki, drzne slike in fotografije golih deklet.

Razložek, ki je izginil

Le sem ter tja se kakemu uredniku še zazdi potrebno, bralcem pojasniti svoje naziranje. Založba »Fotokinoverlag« je ob izidu zbirke fotografij bolj ali manj slečnih državljanov NDR takole počila kupce: »Umazanijem vplivom pornografije zahodno nemškega imperializma se upiramo s humanističnimi in estetsko neoporečnimi fotografijami aktov«.

Zaskrbljeni glasovi

Rušenje do nedavnega veljavnih tabujev kajpada ni povsod sprejeto z nedolnim navdušenjem. Slišati je zaskrbljene glasove, ki svarijo pred nevarnostmi »seksualne revolucije«. Kritiki lista »Wochenpost« filma »Zrele češnje«, ki govori o problemih delavca, ki živi ločeno od svoje družine, ni ravno prijazno ocenili: »Ko sem gledal film, mi je bilo mučno. Počutil sem se kot voyeur, kot nekdo, ki skozí ključavnico škilí v spalnico svojega soseda.«

Seksologi v NDR se prizadevno trudijo, da bi take in podobne kritike že takoj splošča zatrli. Pri tem tankočutno razločujejo zahodno spolnost od vzhodne. »Tako imenovana spolna revolucija, ki jo je opaziti v številnih kapitalističnih deželah in ne nazadnje v Zahodni Nemčiji, ni nič drugega kot premišljeno in profitarstvu namenjeno zasipavanje potrošnika s seksualnimi dražljaji.« pravi ugledni zakonski svetovalec in psiholog dr. Siegfried Schnabl iz Erla-brunna in nadaljuje: »V naših socialističnih življenjskih razmerah do seksualne revolucije sploh ne more priti, ker manjkajo za njo potrebni morbidni družbeni pogoji.«

Te in podobne nazore vzhodnoberlinski znanstveniki utemeljujejo z besedami Karla Marxa, Augusta Bebla in Friedricha Engelsa. Tako se, na primer, psiholog dr. Karl Hecht v nekem leipziskem listu takole sklicuje na Karla Marxa: »Veselo do ljubezne ugodno vpliva na veselje do življenja. Karl Hecht in Jenny in jo imel za vir veselja in moči, ki jo je potreboval pri svojem znanstvenem delu.«

Tudi Engels pride prav

Vzhodnoberlinski publicisti prizadevno citirajo tudi Friedricha Engelsa, ki je že pred domala sto leti zahteval: »Skrajni čas je, da se vsaj nemški delavci privadijo temu, da bodo neprisljerno govorili o vsakdanjih stvareh, ki jih počenja podnevi ali ponoči.«

Kljub spodbudam tolikanj ugledne duhovne dediščine je Vzhodna Nemčija potrebovala četrto stoletje, da se je otresla smešne hinavščine na področju spolnosti (Bebel). Se do nedavnega se je namreč ravnila po deveti zapovedi »socialistične morale«, ki jo je leta 1898 oznanil Walter Ulbricht: »Živi čisto in spodobno ter spoštuj svojo družino«. Šele dandanes je stopilo v veljavo načelo, ki ga je glasilo »Junge Welt« takole formuliralo: »Tudi spolni odnosi so čisti odnosi.« In »Pod pojmom izboljšanje življenjskih razmer« je treba razumeti dobesedno vse, kar lahko človeka napravi srečnega.«

Kdo bo naslednji?

Ugibanja helsinškega časopisa

ZDA so prav zdaj zašle v velike težave: vojne v Vietnamu je konec in nihče ne ve, kam sedaj. New York Times ugotavlja, da je Pentagon sedaj res v škripci. Tudi spopad med generacijami je postal znova aktualen; stari oficirji si žele velikega napada na SZ, medtem ko mladi sanjajo o majhnih vojnah, podobnih vietnamski.

Toda kam? Stališča ministrstva za obrambo in vojne industrije je usodno pomembno, da se obe nasprotni strani čimprej zedinita.

V Vietnamu je bilo morebiti najbolj pomembno dejstvo, da je ameriška armada v letih pridobivala nenehne borbene izkušnje. Take možnosti za npr. ruski oficirji niso imeli, zlasti še, ker Čehi niso bili kaj prida nasprotnik.

V Vietnamu pa so bile seveda tudi pomanjkljivosti. Morarnica ni imela niti enkrat samkrat možnost, pokazati vsega svojega znanja, kar pač nasprotnik ni imel ne ladij ne podmornic. To je nedvomno precej spodbilo moralo naprej stremeti in skrbno izboljšati pomorski oficirjev.

Tudi kopenske sile nikoli niso imele priložnosti, da bi se izkazale. Organizirana nasprotnika in njegove šibke zračne sile so bile za branilce oporišč in vojnihi skladišč naravnost smešne.

Vse te pomanjkljivosti bi bilo treba v prihodnosti nekako popraviti, sicer bo ostala v izkušnjah oficirjev velika luknja, ki zna postati nekega dne usodna.

Zelo verjetno bo treba napraviti nekakšen kompromis: SZ zna biti v tej situaciji morda malce prevelik zalogaj in odprti spopad z njo bi utegnil zavreči razne SALT in MBFR pogovore. Starejši oficirji bodo pač v tej točki morali popustiti.

Po drugi strani se za nasprotnika ne izplača izbrati majhne dežele, saj je Vietnam najboljši dokaz za vse mogoče težave, ki bi se utegnile izkreniti iz tega. Svetovna javnost se kaj lahko postavi na stran šibkejšega, čeprav v takšnih stvareh ni bil smeli popuščati čustvom. Sicer pa je tudi za oficirje boljše, da dobe za nasprotnika pravega moža.

S tega stališča lahko začnemo kar iskati na zemljevidu. Afrika ne pride v poštev: države so tu majhne in šibke. Razen severa, če bi se nasprotniku nekako posrečilo

dobiti ves kontinent, toda tudi to je neverjetno, saj se afriške dežele se v mirnem času težko zedinijo.

Tudi Južna Amerika ne pride v poštev, saj od tam prihaja toliko surovin za vojno industrijo, da bi morebiten konflikt resno ogrozil preskrbo s surovinami.

Kanada bi bila idealen nasprotnik a je preblizu in bi zaradi tega utegnilo priti do nemirov pod domačo streho.

Preostanejo nam še Kitajska, Avstralija, EGS in Švedska. Tudi od teh štirih lahko prve tri mirne duše odstojemo.

Na Kitajsko se v teh razmerah komaj še izplača iti. Način bojevanja bi bil tam nedvomno isti kot v Vietnamu, tako da se kaj novega pravzaprav ne bi naučili.

Avstralija je tudi dokaj žalostna dežela: tam ni nočnih barov, črne borze, prekupevalcev z mamili, deklet za denar. Motiv, za kaj oditi v Avstralijo, so med oficirji nedvomno šibki.

EGS bi bila dokaj primeren nasprotnik: relief se spreminja in bojne naloge so zaradi množice branilcev številne. Toda nekatere izmed dežel EGS so zavestni ZDA in nato napad bržkone ne bi bil najbolj korekten.

Tako nam preostane pravzaprav samo še Švedska. Njena armada je dovolj močna in dežela sama je dovolj daleč od Amerike. Razmere so popolnoma drugačne kot v Vietnamu, tako bi se dalo veliko novega naučiti. In kar je poglavito, za napad je zlahka moči najti razlog: napad premiera Palmeja na predsednika Nixona.

Torej, verjetno ali ne, Švedska je naslednja na vrsti. Vodeči svetovni politiki se v tem strinjajo z menoj. Seveda v finskih političnih krogih že razmišljamo, kako bi se morali kot nevezana dežela obnašati v primeru dejanskega napada. ORIGO

HELSINGIN SANOMAT